

ПРАЗ ДЭМАКРАТЫЗАЦЫЮ — ДА НОВАГА АБЛІЧЧА САЦЫЯЛІЗМУ

(Працяг.
Пачатак на стар. 1).
работай нашых кіруючых партыйных таварышаў.

Самае складанае ў нас — гэта пытанні эканомікі, сельскагаспадарчай прадукцыі, тавараў народнага спажывання. Мы прынялі радыкальную эканамічную рэформу. Але ж давайце прама скажам: рэформа ж як трэба не ідзе. Па-першае, таму, што вельмі яшчэ вялікі адміністрацыйна-камандны апарат. Акрамя папер, ён нічога не дае. Усе пішуць, камандуюць, даюць дырэктывы, мноства праверак і камісій. Відаць, тут нам трэба больш рашуча пайсці на рэарганізацыю нашага кіраўніцкага апарату.

Два словы аб крытыцы. Зноў стала дрэнна. Адзін час неяк крытыка праходзіла, на крытыку адказвалі. Цяпер зноў нейкае ўхіленне ад адказаў на крытычныя заўвагі.

Праблемам вывучэння гісторыі краіны, гісторыі рэвалюцыі прысвяціў сваё выступленне галоўны рэдактар часопіса «Октябрь» А. А. Аманьёў. На канкрэтных прыкладах ён паказаў, што гэта вывучэнне вядзецца нярэдка дрэнна, павярхоўна. Такія факты няма.

М. С. Гарбачоў. Калі я рыхтаваўся да даклада аб 70-гадзі Кастрычніка, з запаснікаў мне далі спіс дакументальных фільмаў аб важнейшых этапах жыцця краіны. У нас велізарная кінахроніка, якая сама па сабе, нават без каментарыяў, моцны прапагандысцкі матэрыял. Ім трэба лепш карыстацца, шырэй знаёміць з ім народ...

А. А. Аманьёў. Трэба з дапамогай гістарычных паралелей прывіваць людзям пачуццё гаспадарства сваёй зямлі, краіны. Бо нават закона аб зямлі няма. А ён павінен быць, як і па экалогіі. Бо як бывае — падыдзе бульдозер — чарназём уніз, гліна — наверх. Хто за гэта ў адказе?

Прамоўца ўнёс прапанову — стварыць спецыяльную камісію, якая разгледзіць б пытанне аб сельскай гаспадарцы самым кардынальным чынам, ва ўсіх яго аспектах. Трэба стварыць усе ўмовы, каб чалавек — гаспадар, працаўнік — мог укараняцца на зямлі.

А ў нас жа падродчыкі пакуль бяруць зямлю толькі на адзін сезон, і яны з яе гатовы ўрываць усё, што можна. На наступны год гэту зямлю ён возьме або іншую — невядома. Пытанне гэта надзвычай важнае, а можа, і важнейшае...

М. С. Гарбачоў. Згодзен. Размова аб гэтым ішла нядаўна на пасяджэнні Палітбюро. У мяне таксама такое ўражанне, што мы штосьці да канца не дадумваем. Усё-такі выходзіць, што не даюць селяніну пасапраўднаму заняцця справай, каб ён адчуў і рэалізаваў свой патэнцыял як гаспадар, як чалавек самастойны. Унутры калгасаў, калі правільна, поўнаасцю рэалізаваць ідэю арэнднага падроду, то выйгрыш каласальны можна атрымаць. Кожнаму арэндатару трэба стварыць усе магчымасці для маневру, у тым ліку і тэхнічай. Гэта павінен гарантаваць дагавор аб арэндзе.

Усё-такі якая велізарная піраміда цісне на селяніна. Мы яму пакуль што не да канца давяраем. А дарма. Людзі ўмеюць стала ацэньваць сітуацыю. Вось, мне расказвалі, у адным калгасе Ульянаўскай вобласці, дзе поўнаасцю перайшлі на падрод, дзесяць спецыялістаў не ўзялі калгаснікі ні ў адну брыгаду, адмовіліся. Яны ведаюць, што гэтыя людзі — гультай. [Ажыўленне ў зале].

Трэба прама запісаць: калі чалавек хоча ўзяць зямлю ў арэнду і працаваць па дагавору, на арэнду, ніхто не мае права яму адмовіць. Цяпер пакуль што — адмаўляюць. Трэба развязаць арэндатару рукі!

Голас. У Падмаскоўі, у Краснагорскім раёне цяпер 1000 сем'яў, якія займаюцца сямейным падродам...

М. С. Гарбачоў. Я думаю, што калі побач з калгасам і саўгасам — невялікі гарадок, то не трэба адмаўляць і гараджанам, якія хочуць апрацоўваць зямлю — няхай людзі вырошчваюць агародніну, садавіну, гаспадарачы.

У нас сацыялізм, сацыялістычная сістэма гаспадаркі. Але як лепш увязаць інтарэсы асабістыя і грамадскія, які характар адносін сёння павінен быць — вось што трэба вырашыць. І відаць, што мы на правільным шляху. Чалавек павінен быць гаспадаром. Яму надакучыла, што ім панаваюць, распараджаюцца хто і як хоча. Вось механізм арэнды на Пскоўшчыне стаў арэндатарам. Пабудаваў дом, аднавіў трактар, камбайн. Тлумачыць, чаму пайшоў на гэта, гаворыць: надакучыла, што хто толькі хоча — усе едуць і ўказваюць. У час работы я павінен спыніцца, даць справаздачу, расказаць, што і як, а той, хто прыехаў, яшчэ характар паказвае. Надакучыла. Лічаць мяне дурнем, а я адчуваю, што вакол мяне такіх многа [сміх]. Я падтрымліваю гэтага механізатара. Трэба людзям развязаць рукі, даць магчымасць жыццё і гаспадарыць на зямлі.

Голас. Каб развязаць рукі, патрэбен закон, які абараняў бы работніка...

М. С. Гарбачоў. Патрэбен закон. Ведаю, што селяніну, сельскаму чалавеку трэба даць справу. Справа гэта павінна быць абаронена законам. Тое самае і ў прамысловасці, і ў будаўніцтве.

Галоўны рэдактар газеты «Известия» І. Д. Лапцёў сказаў: Для нас, як для журналістаў, ідэолагаў, у першую чаргу мае значэнне тое, як мы робім справу, якая нам даручана — як рухаем наперад палітыку публічнасці, як яе развіваем, замцаюваем і чаго дасягнем. Палітыка публічнасці, заявіў ён, пусціла ўжо такія глыбокія карані, што ходу назад яна не мае.

Але выявіліся праблемы і ў самой палітыцы публічнасці. Аб гэтым трэба гаварыць, рыхтуючыся да канферэнцыі. Напрыклад, мы аказаліся дрэнна падрыхтаванымі да асявятлення і асэнсавання новых праблем, новых фактаў, якія падкідае нам сам працэс дэмакратызацыі, само жыццё.

М. С. Гарбачоў. Правільна. І партыя аказалася недастаткова гатовай, і прэса, усё грамадства. Але гэта, напэўна, можна растлумачыць.

І. Д. Лапцёў. Можна тут сказаць і аб праблемах моладзі, і аб гісторыі, і аб тым, што пішуць, гавораць людзі аб праблемах нацыянальных адносін. Мы многіх з гэтых з'яў не чакалі. Бо, скажам, журналісты, карэспандэнты асабліва цэнтральных газет, колькі разоў яны праз Нагорны Карабах праязджалі. А многага не бачылі, не заўважалі.

У выніку мы не праявілі апэратыўнага падыходу да гэтых праблем, страцілі ініцыятыву, сям-там выпусцілі кантроль са сваіх рук. Які з гэтага трэба зрабіць вывад? Мы павінны самі сабе ясна сказаць: што калі падобныя з'явы або падзеі наносзяць удар па перабудове, то яшчэ большы, або ва ўсякім разе, не меншы ўдар наносіць наша маўчанне аб гэтых з'явах і падзеях.

Замоўчванне шкоднае. Яно параджае чуткі, домыслы, няўпэўненасць. І часам адна інфармацыя знімае праблемы. Мы разумеем, што заходзяць прапаганда знімае свой ураджай з падобных з'яў. Безумоў-

на, знімае. Але, чым менш мы аб іх гаворым, чым пазней пачынаем гаварыць, тым большым будзе гэты ўраджай. Ці не пара перастаць нам апрацоўваць нашы ўласныя промахі, няўдачы падкопамі нашых ідэалагічных праціўнікаў. Пакуль што такія спробы нярэдка, але яны толькі падкрэсліваюць нашы недахопы, у тым ліку і ў палітыцы публічнасці.

За тры апошнія гады прынята многа важных рашэнняў, новых законаў. Думаю, важнейшыя рашэнні прыме будучая партыйная канферэнцыя. Але нялішне было б глянуць на тое, як выконваюцца прынятыя ўжо рашэнні, прынятыя законы. І калі мы сумленна глянем праўдзе ў вочы, то мы павінны будзем прызнаць, што пасля іх прыняцця часта вельмі хутка пачынаецца рэвізія многіх з іх.

Хто ў гэтым вінават? Ды чыноўнікі, бюракраты. Пра гэта тут ужо гаварылі. Але, па-мойму, крыніцы гэтага ўсё-такі — у палавінчатай прымаемых сёння рашэнняў.

Мы рыхтуем ся перада канферэнцыі, вядзем розныя рубрыкі і розныя матэрыялы публікуем. Лічу, што сёння для ўсёй нашай перабудовы, для лёсу краіны галоўнае пытанне заключаецца ў кароткай фразе: «Даць людзям працаваць».

Вялікае разлажэнне, вялікая залежнасць, у далейшым яшчэ і ценявая эканоміка адвучылі людзей працаваць, сказаў галоўны рэдактар часопіса «Знамя» Р. Я. Бакланав. І многія да гэтага часу не хочуць працаваць, гэта пранікла ў сядомасць. Бюрократ любіць парадак і стварае яго, а жыццё — гэта не парадак, гэта стыхія. Хто ж парушае гэты парадак? А парушае яго ў першую чаргу інтэлігенцыя. Таму, што яна сваім розумам усё спрабуе дашуквацца да прычын, усё час спрабуе зразумець: як жа павінна ісці жыццё і ў чым яго заканамернасці? Гавораць, што наша інтэлігенцыя амяшччалася, у барацьбе за публічнасць і перабудову сябе не паказала. І мяккацелявая яна, і бесрыбетная. Як жа можна гаварыць, што інтэлігенцыя не паказала сябе ў барацьбе за перабудову? А хіба ўсё друк без удзелу інтэлігенцыі ў гэтыя гады дзейнічае? Думаю, што інтэлігенцыя самааддана сябе паказала.

Далей прамоўца выказаў думку аб тым, што неабходна паставіць вельмі строга пытанне аб справядлівасці ўсуды і аб асабістай прыстойнасці. Пытанне аб асабістай прыстойнасці трэба ставіць у першую чаргу. Не павінна быць такога становішча, каб тыраж сучаснага «кіруючага» аўтара перавышаў тыраж Дастаеўскага.

Механізм бюракратыі ствараецца вельмі доўга. Ён атруціў мысленне, плодзіць і будзе плодзіць самога сябе. Людзі-бюракраты асабісты тупік абавязкова выдаюць за тупік перабудовы. Гэта справа вельмі сур'езная і шкодная. Праціўнікі перабудовы абараняюць тую сістэму, якая давала магчымасць людзям няздатным, няўмелым займаць камандныя пасады і апускаць жыццё да свайго ўзроўню. Як бы ні было цяжка, якія ні ствараліся б перашкоды, шлях у нас адзін: наперад — і больш рашуча.

У сваім выступленні старшыня праўлення Агенцтва друку «Навіны» В. М. Фалін сказаў: канферэнцыя, сапраўды, даўно ўжо ідзе. Па сутнасці, яна пачалася на другі дзень пасля таго, як завяршыў работу XXVII з'езд. І яна ідзе, як мне ўяўляецца, у двух асноўных напрамках: выпрацоўка ідэйнай і практычнай платформы па абгульненню вопыту трох гадоў пасля красавіцкага Пленума і двух з палавінай гадоў пас-

ля XXVII з'езда КПСС і падрыхтоўка канферэнцыі ў плане накіравання праграмы чакання. Што чакаюць у партыі ад гэтай канферэнцыі, якія надзеі з ёй звязваюць? Што чакае насельніцтва ад гэтай канферэнцыі? Што чакаюць нашы сябры ў сацыялістычных краінах? Чакаюць гэтай канферэнцыі і нашы ідэалагічныя праціўнікі.

Усім вядома наша ініцыятыва ў галіне знешняй палітыкі. Але самая знешняя, у пэўным сэнсе, палітыка для зарубежнага свету сёння — гэта нашы ўнутраныя справы. Па іх, па таму, наколькі стабільна, наколькі паслядоўна рэалізуецца праграма, адобраная па нашай унутранай перабудове, мяркуецца аб тым, наколькі можна верыць нам у знешніх нашых справах.

М. С. Гарбачоў. Перабудова стала рэальнасцю. Яна адкрывае патэнцыял, закладзены ў сацыялізме, і прадстаўляе нашу краіну інакш: і народ, і партыю. Увогуле, разбураецца «вобраз ворага».

А на гэтым жа пабудавана ўся канцэпцыя прапагандысцкай барацьбы з Савецкім Саюзам, з яго палітыкай, унутранай і знешняй. Мы прапанавалі новае мысленне як аснову ініцыятыўнай знешняй палітыкі, якая запрашае ўсіх да супрацоўніцтва. А нам спрабуюць навізаць, дыктаваць.

В. М. Фалін. Я хачу падтрымаць В. Р. Афанасьева, які сказаў: вось паспрабуйце, калі вы хочаце выкарыстаць момант для таго, каб вакуум прапоўніць тым, што трэба, прабіцца да сакратара абкома, да сакратара рэспубліканскага ЦК, да міністра. У нас на арганізацыю праграмы для добрага журналіста таксама траціцца часу ў пяць-дзесяць разоў больш, чым на работу самога журналіста, таму што ўсё доўга ўзгадняецца па іерархічнай лесвіцы. Затраты часу несумяравальныя з канкрэтным вынікам.

Партыя павінна кожны дзень з дапамогай канструктыўнай інфармацыі аб бягучых падзеях, з'явах паказваць вынікі практычнай работы, свайго кіраўніцтва грамадствам. Сродкі масавай інфармацыі павінны мець пэўную агульную стратэгію ў асявятленні ўсяго перыяду падрыхтоўкі канферэнцыі, самой канферэнцыі і перыяду пасля яе.

У асяяценні пытанняў гісторыі таксама павінна быць сваё стратэгія. Нельга спаборнічаць, асабліва паміж асобнымі органамі друку, хто больш з'едліва напіша аб чым-небудзь з мінулага. Тут таксама патрэбны кардынальныя намаганні. Узгодненасць у дзеяннях. І, нарэшце, вельмі дапамагло б справе, калі б была паскорана работа над падручнікам па гісторыі партыі і іншымі дакументамі.

Трэба быць сумленнымі, заўсёды і ва ўсім — такая ўмова поўнай падтрымкі народам велізарнай стваральнай работы па абнаўленню нашага жыцця, сказаў старшыня праўлення Саюза тэатральных дзеячаў СССР К. Ю. Лаўроў. Ён выказаў прапанову — выпрацаваць асноўныя прынцыпы, якія гарантавалі б непарушнасць курсу перабудовы. Гэта павінна быць зроблена абавязкова.

Гэта і законы, якія ўжо ўпаміналіся. І трэба дабіцца, каб яны дзейнічалі не палавінчата, а ў поўную сілу. У гэтым — гарантыя паступальнага руху наперад. Мне вельмі хацелася б, сказаў прамоўца, каб тыя людзі, якія сваім жыццём і справай даказалі прыхільнасць перабудове, абавязкова трапілі на партыйную канферэнцыю і, наадварот, людзі, якія супраціўляюцца ёй, якія

тармозяць яе рух наперад, каб іх на гэтай канферэнцыі не было.

Аб ролі мас у перабудове гаварыў старшыня Дзяржкамвыда СССР М. Ф. Янашаў. Адзначаючы ўзросшую актыўнасць працоўных усуды ў краіне, ён сказаў, што ў с'яго-таго яшчэ бытуе думка, быццам перабудову можна ажыццявіць «зверху» — сіламі апарату.

А галоўная ж асаблівасць перабудовы заключаецца ў тым, што яна не можа ажыццявіцца без удзелу мільянаў. Вось чаму выступленне «Правды» было вельмі своєчасова. Яно выклікала такую рэакцыю, выбух грамадскай думкі. Сёння самае цікавае ў газетах — гэта пісьмы людзей, настолькі яны прамыя, шчырыя. Яны — сведчанне незваротнасці перабудовы.

Гэта важнейшыя палітычны ўрок, урок такога велізарнага давер'я людзей напярэдадні партыйнай канферэнцыі.

Я лічу, што мы пакуль дрэнна раскрылі і абавязаны раскрыць сутнасць застойнага перыяду. Бо ў гэтым — адказ на галоўнае пытанне: што ў грамадства, краіны няма іншай альтэрнатывы. Трэба, каб усе гэта зразумелі.

Лічу, трэба і на партыйнай канферэнцыі ва ўвесь голас сказаць, наколькі вось гэты застойны перыяд дэфармаваў нас: і маральную атмасферу, і духоўнае здароўе моладзі.

Мне здаецца, што мы цяпер маем вельмі вялікую патрэбу ў большай размове аб партыі. Канферэнцыя партыйная, і я лічу, што такой шырокай сур'езнай размовы па сутнасці яшчэ не пачата; па газетах яе не відаць. Складаецца думка, што маўчыць партыйны апарат, а некаторыя робяць вывад — гэта ён не выпадкава, яму, маўляў, няма чаго сказаць або ён не падзяляе перамен. Лічу, што размова аб партыі, яе ролі ў перабудове сёння проста неабходная.

Ствараецца такое ўражанне, сказаў галоўны рэдактар газеты «Комсомольская правда» Г. М. Селязнёў, што камуністы і беспартыйныя, камсамольцы і, мабыць, нават піянеры, ветэраны і моладзь — усе абмяркоўваюць адну праблему: з чым мы ідзем да XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі.

Цяпер не толькі на сходах, але і ў пошце рэдакцый вельмі многа ставіцца пытанню, і вялікіх, і малых, аб тым, як жа будзе развівацца наша дэмакратыя, па якім шляху мы пойдзем, што такое ўвогуле сацыялістычны плюралізм? І ў гэтай цікаўнасці, я ўпэўнен, не патрэбна моладзь стрымліваць, абрываць тых, хто задае вострыя, калючыя пытанні.

Мы пераконваемся ў штодзённай практыцы, што моладзь актыўна ўключаецца ў перабудову. У нас у газеце з'явілася рубрыка, якая так і гучыць: «Дайце справу».

Так, узрастае цана канкрэтнага крока, учынку. Мы, газетчыкі, самі не чакалі, што рубрыка «Выбіраю вёску на жыхарства», прысвечаная зусім не лёгкаму жыццю вёсак Радзіскага Нечарназём'я, выклікала такую хвалю жадаючых паехаць у вёску, узнімаць яе. Больш як 100 тысяч жадаючых, якія хацелі б пераехаць на жыхарства ў вёску. І ўжо больш як 20 тысяч маладых людзей туды пераехалі.

Старшыня праўлення Усесаюзнага музычнага таварыства І. К. Архіпава, якая выступіла з тым, гаварыла аб важнай ролі культуры ў працэсе пераўтварэння грамадства. Наша краіна, сказала яна, мае шмат выдатных музыкантаў. А з другога боку, назіраецца абывацтвае да музыкі. І пачынаецца яна з самага ранняга дзіцячага ўзросту.

Дзейнасць УМТ павінна аказаць прыметны ўплыў на музычнае жыццё краіны. На жаль, пакуль што аб таварыстве і яго справах мала паведамляюць сродкі масавай інфармацыі.

Важнейшая праблема — гэта выхаванне гарманічнай асобы. І пачынаецца яно з дзяцінства.

А ў нас дашкольнае мастацкае выхаванне кінута на самацёк, музычнае выкладанне ў агульнаадукацыйнай школе пастаўлена з рук вон дрэнна. Калі мы не будзем з дзяцінства выхоўваць у дзіцяці любві да добрай музыкі, да народнай, напрыклад, да патрыятычнай песні, то гэты прабел будзе захоплен хутка якім-небудзь рокам або проста страшнай музыкай, якая цяпер размнажылася ў неверагодным маштабе.

У заключэнне прамоўца звярнулася да прадстаўнікоў сродкаў масавай інфармацыі з пажаданнем: не забываць, што музычнае мастацтва — мастацтва важнае, ідэалагічнае. Яму неабходныя пастаянныя клопаты і ўвага грамадства.

Публічнасць — адзін з магутных інструментаў перабудовы. Карыстацца ім трэба з максімальнай прынцыповасцю, падкрэсліў у сваім выступленні першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР У. В. Карпаў. Пакуль што, лічыць ён, нярэдка выпадкі гульні ў адны вароты. Друкуе газета або часопіс выступленне з вострай крытыкай у чыісці адрас, аднак слова крытыкуемаму не дае. Думаецца, сказаў прамоўца, гэта няправільна, гэты перакос павінен быць выпраўлены.

У сувязі з гэтым выказвалася думка аб тым, што ўдзельнікі дыскусіі на старонках друку павінны карыстацца роўным правам на аргументаваны адказ. На думку прамоўцы, гэта прымусіла б сродкі масавай інфармацыі больш старанна адбіраць і правяраць факты.

У нашым грамадстве, падкрэсліў галоўны рэдактар часопіса «Тэатр» А. Д. Салынскі, не да канца раскрываюцца сілы і патэнцыял чалавечай асобы. Яе воля, яе праца, яе надзеі. Здавалася б, пры сацыялізме павінна быць так: усе магчымасці чалавека — яго здольнасці, талент — раскрываюцца найбольш поўна.

Але, аднак, працягвае дзейнічаць старая формула, якая была выказана Горкім у свой час яшчэ да рэвалюцыі: ад недахватку самаацэнкі ў Расіі больш гіне людзей, чым ад чэхоткі. Сапраўды, мы не разумеем часта таго, як жа шмат закладзена ў чалавека, і чалавек сам не разумее гэтага. Сацыяльны абавязак — раскрыць усё гэта да канца. Мы пакуль што яшчэ гэтага не можам таму, што ў нас панаваў доўгі гады дагматычны прынцып, ён заключаўся ў тым, што калектыву заўсёды мае рацыю. Нічога падобнага, далёка не заўсёды.

Асоба, прычым сур'езная, глыбокая, неардынарная, многае і вызначае, а калектыву якраз ідзе па нейкаму шаблону, збітай дарозе. У кожным рабочым, вучоным, любым артысце, кампазітару, сельскім працаўніку закладзена так многа цікавых рэзерваў, якія трэба выяўляць.

У заключэнне А. Д. Салынскі адзначыў, што партыйная канферэнцыя дасягне тады поспеху, калі яна стане нібы ўсенародным рэфэрэндумам у падтрымку ідэй і практыкі перабудовы.

Затым перад удзельнікамі сустрэчы выступіў М. С. Гарбачоў.

Я хачу вам усім падзякаваць, перш за ўсё тым, хто выказаўся. Усе астатнія, я назіраў, да канца захавалі цікавасць да таго, што тут абмяркоўваецца. Для нас, для Цэнтральнага Камітэта, такія сустрэчы вельмі важныя, добра, што такая традыцыя складалася. Прынамсі, аб двух момантах можна сказаць у сувязі з гэтым.

Па-першае, кіраўніцтва партыі мае патрэбу ў тым, каб раціца з вамі. Палітыка, пазбаў-

леная навуковасці, асуджана на ваганні, на памылкі. Гэта мы ведаем па сваёму вопыту. Палітыка, не ўзбагачаная маральнасцю, думаю, таксама можа нанесці не меншы ўрон. І мы таксама ведаем, да чаго гэта прыводзіла. Таму гэта сустрэча важная для нас.

Па-другое. Спадзяюся, што абмен думкамі дае магчымасць і вам, кіраўнікам ідэалагічных арганізацый, часопісаў, газет, звяртаць свой курс і свае падыходы. Арыенціры ж патрэбны для ўсіх нас агульныя, асабліва ў сферы ідэалогіі, свядомасці. Я думаю, свабода заўсёды, таварышы, суправаджаецца ўзрастаючай адказнасцю. Велізарная адказнасць ляжыць на рэдактарах, на кіраўніках сродкаў масавай інфармацыі ў гэты пераломны час, калі грамадства аказалася на вельмі адказным этапе нашай гісторыі. Вядома, кожны з рэдактараў мае патрэбу ў такіх кантактах, у такіх сустрэчах для таго, каб, як гаворыцца, звяртаць гадзіннікі. Таму я яшчэ раз вітаю гэту сустрэчу.

Вы можаце быць упэўнены, што мы ўлоўліваем увесь плюралізм думак на гэтых нашых сустрэчах. Нарэшце гэта база для разважанняў, для лепшага разумення, для таго, каб адтачыць свае ўяўленні, сфармуляваць іх, а потым і рэалізаваць у жыццёвай пазіцыі. Мяне, напрыклад, натхняе тое, што нашы сустрэчы ад адной да другой паглыбляюцца, дыялог становіцца больш насычаным, больш глыбокім. Гэта і зразумела, таму што і перабудова ўжо выйшла на іншыя гарызонты, на іншыя параметры.

Я спачатку сказаў, што сённяшнюю сустрэчу мы хочам прысвяціць маючай адбыцца XIX партыйнай канферэнцыі. Сапраўды, ад канферэнцыі ў нашай партыі, у нашым грамадстве ў цэлым чакаюць многага. Чакаюць ад нашай канферэнцыі шмат і нашы зарубажныя сябры. Нейкія планы, разлікі, будуюць і нашы праціўнікі. Мабыць, таму і праяўляецца такая вялікая цікавасць да яе.

Вельмі многіх непакоіць, хто ж будзе выбраны на канферэнцыю, у чыіх руках апынецца лёс прыняцця рашэнняў па жыццёва важных, асноўных праблемах нашага грамадства, сацыялізму.

Увогуле, людзей непакоіць лёс перабудовы. І гэта ўжо само па сабе вельмі добра.

ЦК КПСС выказваўся па парадку адбору кандыдатаў для выбарнага дэлегатамі канферэнцыі. Мы сфармулявалі такую пазіцыю, што дэлегатамі трэба выбіраць гарачых прыхільнікаў перабудовы, актыўных камуністаў. Ніякіх разнарадак, як гэта было ў мінулым — столькі рабочых і сялян, столькі жанчын і г. д. Галоўная палітычная ўстаноўка — выбраць на канферэнцыю актыўных прыхільнікаў перабудовы.

Мы выказаліся за тое, каб адбор кандыдатаў ішоў абавязкова з удзелам партарганізацый і працоўных калектываў, райкомаў і гаркомаў, увогуле, усенародна. Некаторыя абкомы вырашылі прапанаваць па кандыдатах на канферэнцыю апублікаваць у мясцовым друку, яшчэ да правядзення пленумаў, перад выбарам, каб усенародна абмеркаваць іх. На наш погляд, гэта вельмі правільна. Такі падыход даець магчымасць падсці з правільных пазіцый да адбору дэлегатаў на канферэнцыю.

ЦК КПСС будзе пастаянна трымаць увесь працэс фарміравання саставу дэлегатаў на партыйную канферэнцыю ў цэнтры сваёй увагі. У нас будзе выбрана прыкладна 5 тысяч дэлегатаў, столькі ж, колькі выбіралася і на XXVII з'езд партыі.

Таварышы, мы ўпэўнены ў тым, што лінія XXVII з'езда правільная. Тры гады, што мінулі пасля красавіцкага (1985 г.) Пленума ЦК, павярджваюць, што мы зрабілі правільны выбар.

Як мы вызначаем задачу канферэнцыі? Якая яе задума? Канферэнцыя павінна грун-

тоўна разабрацца з ходам перабудовы, даць ёй новы магутны імпульс. Яна заклікана стварыць палітычныя, ідэалагічныя, арганізацыйныя прадпасылкі, якія гарантувалі б не толькі незваротнасць працэсу перабудовы, працэсу дэмакратызацыі, але і рашуча садзейнічалі разгортванню гэтых працэсаў, паглыбленню іх.

Мы выйшлі, вобразна кажучы, на разгонны адрэзак траекторыі перабудовы. І мы прадбачылі, што другі этап, вось гэты 2—3 гады, будзе вельмі складанымі. Стратэгія трансфарміруецца ў палітыку рэальную, у рэальныя працэсы грамадства, ахоплівае ўсе слаі. Мы ведалі, што трэба чакаць напружання, што ўзнікне новая сітуацыя. І, тым не менш, правільна тут гаварылі — далёка не ўсе аказаліся гатовымі да гэтага. Натуральна, таварышы, нагрузка на партыю, на кадры, усё грамадства нарастае. Прыметы гэтага руху — расшырэнне публічнасці, дэмакратыі, глыбокія перамены ў самім базісе, у сістэме кіравання, ды і ва ўсіх сферах жыцця грамадства. Для нас як бы адкрыліся дзверы ў новую, незвычайную жыццёвую прастору. І яна, гэта прастора, аказалася велізарнай, у многім незнаёмай. Мы ідзем шляхам першапраходцаў, значыць, мы ідзем наперад. І адсюль — неадназначнасць рэакцыі людзей на цяперашнія працэсы.

Мы ведалі: трэба быць гатовымі да гэтага. Гатовымі мысліць, дзейнічаць і жыць п-новаму.

Мы на Палітбюро абмяняліся думкамі і канстатавалі, што навізна праблем і маштаб новых з'яў і працэсаў на другім этапе перабудовы паставілі ў новую сітуацыю ўсю партыю, нашы кадры. Мы ўбачылі, як далёка не ўсе гатовы правільна ацаніць цяперашнюю сітуацыю. Мы выявілі сапраўдную сумятню ў розумах многіх — і рабочых, і інтэлігентаў, і кіруючых кадраў. Прычым, будзем шчырымі, не толькі знізу, але і ў вярхах. Тады Палітбюро прызнала неабходным выступленне Генеральнага сакратара па пытаннях ідэалагічнага забеспячэння другога этапу перабудовы. Я хачу падкрэсліць, што ўсё тое, аб чым было сказана ад імя Палітбюро і што атрымала падтрымку на лютым атым Пленуме, захоўвае значэнне арыенціраў у поўным аб'ёме і сэнна.

Я пра гэта гавару таму, што сапраўды сёй-той у гэтых разгорнутых працэсах проста пачаў блытацца, таварышы. Сёй-той разгубіўся, запанікаваў. Прычым паніка павярнулася ў такую плоскасць — і гэта вельмі сур'езна, — а ці не прывядзе перабудова да разбурэння, адмаўлення каштоўнасцей сацыялізму, ці не выклікае яна чужыя з'явы, ці не вядзе да дэстабілізацыі грамадства? Я вам скажу, што ўсе гэтыя пытанні вельмі сур'езныя. І я не аднёс бы адрозно запанікаваўшых людзей у разрад, так сказаць, людзей безадказных або настароўных супраць перабудовы.

Не, таварышы, мы павінны аднесці да гэтага сур'езна, не ўпадаючы ў іншую крайнасць, не залічваючы кожнага, хто выказаў нейкія сумненні, у праціўніка перабудовы. І ўжо асабліва я не падзяляю пазіцыю тых, хто пусціў у ход у прэсе выраз «ворат перабудовы». Што гэта, таварышы, такое? Гэта гучыць неак злавесна. Гэта якраз так, як праз «Советскую Россию» пусцілі ў абыход выдумку, што нам, маўляў, пагражаюць нашчадкі нэпманаў, кулакоў і г. д. Слухайце, праз 70 гадоў палыхаць нас нашчадкамі нэпманаў, трацікістаў, данаў! Давайце будзем на вышыні, таварышы!

Праз перабудову мы хочам аднавіць ленынскае аблічча сацыялізму, вывесці савецкае грамадства на якасна новыя рубяжы. Мы павінны сапраўднаму раскрыць гуманістычны патэнцыял сацыялізму — вось за-

дача перабудовы. Але гэта значыць, што на другім яе этапе мы павінны бачыць галоўную мэту — абноўленае грамадства, абноўленае чалавечы адносіны ў духу ленынскіх ідэй.

Рабіць гэту работу мы павінны метадамі, прасякнутымі гуманнасцю, давер'ем, паважлівасцю. Гэта не значыць беспрынцыповасцю, нейкай эклектыкай, спалучэннем неспалучальнага — не. Нам наогул трэба адрадыць сапраўдны, выдатны сэнс вялікага слова «таварыш». Адрадыць дух таварышчасці ў партыі, у грамадстве.

Мы не можам весці справу перабудовы, мэтай якой з'яўляецца вывесці сацыялізм на параметры ленынскай думкі ў інтарэсах народа — метадам хаджэння «сценкі на сценку». Мы ж не разбураем лад, мы ж не мяняем формы ўласнасці. Саветы ў нас застаюцца. Паслухайце Ленына: трэба будаваць сацыялізм з тым чалавечым матэрыялам, які нам застаўся ў спадчыну ад капіталізму. А мы вядзем перабудову з людзьмі, якія выраслі пры сацыялізме. І што ж — павінны адмовіцца ад нейкай іх часткі, ці што?

Не. Мы не можам так ставіць пытанне. Мы выстаўляем лозунг: згуртаванне, кансалідацыя грамадства, нацэленасць на перабудову. Гэта самае галоўнае, таварышы. Калі неабходна, мы павінны высвятляць карані тых або іншых негатывных з'яў. Такі падыход — сведчанне нашай упэўненасці ў выбраным шляху, у выбраных мэтах, у выбраных метадах. Мы іх ужо знаёмшы. Па-мойму, у гэтым якраз і заключаецца адрозненне перабудовы, у гэтым яе сіла. Трэба ўсім нам моцна задумацца над гэтым. Гэта будзе карысна, а галоўнае — проста неабходна, жыццёва неабходна нам. Я ўжо гаварыў у рэпліцы і хачу яшчэ раз падкрэсліць: і партыя на службе народа, і ўсе сродкі масавай інфармацыі — на службе народа.

Нельга аб лёсе народным пісаць фармальна, бюракратычна, без душы. Часам карціна адлюстроўваецца праўдзіва, але пішацца так, як быццам чалавек не адчувае болю народа. Калі гэтага болю няма, тады паўяўляецца гульня ў эпітэты, метафары, накліваюцца ярлыкі — усё, што хочаш. Гэта, паўтараю, калі аўтар не адчувае болю народа. А вось калі ёсць гэта, калі вы помніце пра свой народ заўсёды, калі пішаце з душэўным болям не ват пра самае цяжкае, тады ўсё роўна ў вас паявіцца тое, што будзе ўрэшце змяшчаць урок і аптымізм. Таму што там будзе прысутнічаць дачыненне да лёсу народа, клопаты аб тым, каб лепш яму жылося, лепш яму стала. Я не збіраюся вас вучыць, проста звяртаюся да вашай думкі і сэрца.

Наогул, і вам трэба перабудоўвацца. Сродкі масавай інфармацыі — інструмент перабудовы. Для таго каб быць эфектыўным інструментам, яны павінны гэтак жа, як і ўсё грамадства, перабудоўвацца. Мы гаворым — няма манополій на крытыку, няма забаронных для «крытыкі зон». Але, значыць, не можа быць запаведнай зонай і сама прэса. Вы павінны ставіць пытанні сур'езна, праўдзіва, у інтарэсах народа, сацыялізму, перабудовы. І тут прэса мае права разлічваць на партыйную падтрымку.

Яшчэ адна тэма, аб якой я хачу ў вас пагаварыць з вамі — кансерватызм: чаму ён такі жывуць? Што жыць яго?

Я лічу, што кансерватызм — галоўны тармозячы фактар перабудовы. І ад высвятлення таго, што жыць яго, не варта адыходзіць, таму што адказ на гэта пытанне дапаможа і партыі, і сродкам масавай інфармацыі правільна вызначыць метады пераадолення гэтай з'явы.

Мы павінны нанесці кан-

серватызму паражэнне на шляхах перабудовы. Кансерватызм у часткі грамадства жывяць не толькі дагматызм мыслення, привычка да стэрэатыпаў, боязь новага, але і карыслівы інтарэсы. Што датычыць апошніх, то ў прэсе гэта тэма ўзнімаецца. Паказваецца, што перабудова сямую-тэмаў наступіла, як кажуць, на хворы мазоль, і ён пачынае супраціўляцца, тармазіць працэс абнаўлення грамадства. Але гэта толькі частка праблемы. Усё-такі галоўнае для ўсяго грамадства — гэта пераадолець дагматызм мыслення, таму што ён ёсць і ў палітыка, і ў літаратара, і ў навуковага работніка. Ёсць ён ва ўсіх, хто звязан з інтэлектуальнай дзейнасцю, а гэта ў значнай меры вызначае і тэарэтычны аналіз, і выпрацоўку палітыкі і г. д.

Існуюць стэрэатыпы мыслення і дзеяння, і яны захоплваюць і рабочага, і інтэлігента, і палітыка. Гэта сур'езная, глыбокая з'ява. Усе мы — дзеці свайго часу. У нас зарадзілася герабудова. Але ў нас жа ёсць і многае з таго, што стрымлівае яе. Паказваць гэта, таварышы, — вельмі важная задача сродкаў масавай інфармацыі і, вядома, партыйнай, ідэалагічнай работы. Такія распрацоўка гэтай тэмы, такая яе пастаноўка дапамагае чалавеку зрабіць рэвалюцыю ў сваіх уласных думках, вызначыць сваю пазіцыю.

Так, нярэдка кансерватызм жывяць карыслівы інтарэсы. Але хто ж выйдзе на трыбуну і скажа, хто напіша ў газету, што ён узнімае тыя або іншыя праблемы для таго, каб захаваць свае сённяшнія пазіцыі, захаваць тое, што яго вельмі задавальняе. Ну не! Гэта яго пазіцыя будзе абстаўлена такім чынам, што ён нібыта дзейнічае на карысць народа, на карысць сацыялізму. Гэта трэба бачыць і разумець.

І яшчэ, таварышы, адно вельмі важнае адзначэнне. Часта мы чалавека, які займае нейкую сваю пазіцыю, аб'яўляем кансерватарам. Але разбярэцесься, і вы ўбачыце, што часта ён трапляе ў такое становішча ў сілу таго, што пакуль не ўмее працаваць у новых умовах. Не ўмее працаваць, таварышы! Гэта ж цяпер распаўсюджаная рэч! Мы ж бачым, як цяжка даецца навучанне метадам работы па-новаму. Як цяжка гэта даецца, калі дзесяцігоддзямі мы дзейнічалі ў рамках метадаў камандна-адміністрацыйнай сістэмы. Дык няўжо гэтых людзей, якія яшчэ не навучыліся працаваць па-новаму, мы павінны залічыць у праціўнікаў перабудовы, у закаранелых кансерватараў?

У грамадстве ідзе рэальны працэс перабудовы — праз канкрэтны вопыт, праз дыскусіі, усведамленне, разуменне гэтага працэсу, праз змяненне пазіцый з улікам абнаўлення нашага грамадства. І гэта рэчы сур'езныя. Мы даём усім шанец перабудавацца. Гаворым пра гэта і ў гутарках, і ў прэсе. Але часам разважваюць так: далі, маўляў, усім тры гады на перабудову і хопіць. Не перабудаваўся — прэч. Ды мы ўсе яшчэ з вамі не перабудаваліся! Шчыра і прама скажу: не перабудаваліся, толькі вядзем перабудову.

Што рабіць зараз? Які акцэнт зрабіць у партыйнай рабоце, у рабоце сродкаў масавай інфармацыі? Тут правільна прагучала думка аб тым, што ў ходзе перабудовы мы робім многае на ўсіх напрамках, але з поля зроку не павіна выпадаць галоўнае — жыццё народа, яго дабрабыт, яго настрой, яго самаадчуванне, таварышы. Не толькі матэрыяльны дабрабыт, сацыяльнае асяроддзе, але і самаадчуванне чалавечая, годнасць чалавечая.

Нам трэба ва ўсіх сферах жыцця, уключаючы духоўную, пераадолець самае галоўнае —

(Заканчэнне на стар. 4).

ПРАЗ ДЭМАКРАТЫЗАЦЫЮ — ДА НОВАГА АБЛІЧЧА САЦЫЯЛІЗМУ

(Заканчанне.
Пачатак на стар. 1—3).

адчужэнне, якое, на жаль, мае месца пры сацыялізме, калі ён дэфармуецца аўтарытарна-бюракратычнымі скажэннямі. Пераадолець адчужэнне, бюракратызм, фармалізм можна толькі на шляхах дэмакратызацыі, публічнасці, на шляхах маральнага ачышчэння нашага грамадства. І ў гэтай рабоце мы адчуваем актыўную падтрымку ўростага палітычнага, інтэлектуальнага, культурнага патэнцыялу ўсяго народа.

Мы адчуваем тут падтрымку і нашай інтэлігенцыі. І гэты падтрымка нарастае. Як увогуле мы без інтэлігенцыі перабудову павядзём? У тым жа, што нам удалося зрабіць, актыўна ўдзельнічалі не толькі рабочыя, сяляне, але і наша інтэлігенцыя.

Нам патрэбна ў партыі і ў грамадстве ўсяляк ствараць атмасферу, якая гарантавала б паспяховае правядзенне партканферэнцыі. Заслуга не ў тым, хто больш гучна і хто першым крыкне аб тым або іншым факце або падзеі. Трэба, каб сродкі масавай інфармацыі ўзнімалі надзвычайныя праблемы. У нас ужо ёсць свая гісторыя — перабудовачная, — цяжкая, складаная, яе трэба раскрываць. Калі мы вяртаемся да мінулага, то абавязкова для таго, каб лепш зразумець, што нам трэба сёння, каб не паўтарыць памылак мінулага.

Рабіць усё гэта трэба без непатрэбнай сенсацыі. Ведаецца, як я хачу аб гэтым пытанні паставіць? Добрая сенсацыя для нас — тая, якую чакае народ і якую бяцця нашы праціўнікі, — гэта поспех перабудовы.

Надзвычай важнае пытанне — далейшае развіццё крытыкі, расшырэнне публічнасці. Іншы раз пытаюць: якія межы крытыкі і публічнасці? Гэта пытанне ў нас вырашана ў рамках сацыялістычнага плюралізму думак. Мы — за шырокае развіццё крытыкі і публічнасці, але ў інтарэсах грамадства, сацыялізму, у інтарэсах народа. Змагаючыся паслядоўна і рашуча з кансерватызмам, выкарчоўваючы ўсё тое, што тармазіць працэс перабудовы, мы павінны ў найменшай ступені цвёрда абараняць, прапагандаваць, адстойваць усё, што працуе на перабудову, на краіну, на народ.

Ва ўсталяванні перабудовы нам патрэбны новыя падыходы, новыя метады, новыя адкрыцці. Успомніце ленинскія словы: не спрабуючы вырашаць новыя пытанні старымі метадамі, нічога не атрымаецца. Значыць, нам патрэбны пошук новых метадаў. І мы яго вядзём на ўсіх напрамках — у эканамічнай сферы, у сферы духоўнай, у навуцы, у асвете. Сродкі масавай інфармацыі павінны дапамагаць народу авалодаць новымі формамі, новымі метадамі, новымі падыходамі.

На лютаўскім Пленуме мы паставілі задачу: глыбей зразумець ленинскую канцэпцыю сацыялістычнага грамадства. Зразумець для таго, каб творча прымяняць яе ў цяперашніх канкрэтных-гістарычных умовах. Падкрэсліваю, творча. Правільна тут, закранушы тэму нэпа, казалі, што мы не можам капіраваць, паўтараць літаральна падыходы мінулага часу. Не, таварышы, думку ленинскую мы павінны даследаваць. Яна заўсёды дае шмат павучальнага.

Вазьміце, напрыклад, тое, як дзейнічаў Ленін, прапануючы нэп. У той сітуацыі, калі краіна ляжала ў руінах, рашучая ленинская думка, рашучая палітыка былі звернуты да рэальнасцей, замешаны на рэальнасцях. Таму не ўсе і не адразу зразумелі нэп, нават блі-

жэйшыя папелчнікі Ільіча. Лёгіна абвінавачвалі ў адступніцтве, лічылі, што ён штурхае краіну на згубны шлях. Гэта ж усё было. Дык вось я кажу: нам патрэбна ленинскую думку браць, але не капіраваць канкрэтных рашэнняў таго перыяду. І тут могуць быць новыя, нестандартныя падыходы. І гэты натуральна. А ў нас жа іншы раз бывае так — як толькі праяўляецца нестандартны падыход, так адразу крык: «Караул, гіне сацыялізм, прыватніка плодзяць!».

Таму я паўтараю: нам трэба зразумець ленинскую канцэпцыю сацыялістычнага грамадства, зразумець для таго, каб творча прымяняць з улікам цяперашніх умоў, а не проста вярнуцца да мінулага. Гэта быў горшы від талмудызму, дагматызму.

Нам трэба, таварышы, раз і назаўсёды збавіцца ад уяўленняў аб сацыялізме як нібы нівеліруючым, адмаўляючым асобу чалавека; як аб нейкім мінімуме: мінімуме матэрыяльных даброт, мінімуме справядлівасці, мінімуме дэмакратыі.

Мы маем права ставіць так пытанне — і гэта рэалістычная, сур'ёзная пастановка, — сённяшні эканамічны, інтэлектуальны, культурны патэнцыял, набыты за сем дзесяцігоддзяў нашай гісторыі, патрабуе ад нас рэалізацыі сучаснай мадэлі грамадства, якое забяспечвала б усім сваім членам цывілізаваны ўзровень жыцця, шматгранныя магчымасці для задавальнення духоўных і культурных патрэбнасцей, свабоду выказвання думак і выбару. Але ўсё гэта трэба ажыццяўляць у рамках нашага агульнасацыялістычнага выбару, у рамках нашай сацыялістычнай дэмакратыі і маралі. Гэта грамадства непазбежна будзе больш многаслоўным і многаскладаным, застаючыся пры гэтым сацыялістычным, ні ў чым не адступіўшы ад прынцыпаў сацыяльнай справядлівасці, таварыства, інтэрнацыяналізму.

Чаму я аб гэтым гавару? Бо, наогул, у нас усё грамадства выступае за сацыялізм. Справа ў тым, што перад намі цяпер стаіць задача абнаўлення сацыялізму. Усвядоміць для сябе, што, уласна, ёсць сацыялізм і якімі метадамі яго можна і неабходна будаваць, абнаўляць, паляпшаць, — гэта нам трэба ўсім, таварышы. Вось над гэтай тэмай вярта пачаць і добра прапрацаваць. Нам неабходна ўзяць нашы традыцыйныя ўяўленні аб сацыялізме да ўзроўню сучасных патрабаванняў. Паставіць іх упоравен з цяперашнім і з'яўляюцца днём навуцы, эканамічнага і навукова-тэхнічнага прагрэсу. Адным словам, мы павінны вярнуць сацыялізму і рэвалюцыйны характар, і гістарычную перспектыву. Мебыць, трэба вычлениць крытэрыі сацыялістычнасці, таму што як толькі пачынаецца нейкі рух і паяўляецца назізна, узнікае пытанне: а куды мы ідзём, ці не ў бок ад сацыялізму?

Трэба вызначыць гэтыя крытэрыі. Што з'яўляецца сапраўды сацыялістычным і што чужое самай ідэі сацыялізму? Неабходна вызваліць сацыялізм ад усяго псеўдасацыялістычнага, скажонага, дэфармаванага ў перыяд культуры асобы, каманднай сістэмы, застою, вярнуць яму сапраўды ленинскі сэнс. І роля сродкаў масавай інфармацыі ў гэтым неацэнная. Гэта нам трэба, мы без гэтага не можам выйсці на канферэнцыю. Не можам выйсці без дакладнага разумення, без стварэння партрэта, хіба што, грамадства, да якога мы імкнёмся. Вядома, мы павінны весці гэту работу з найвялік-

шай адказнасцю. І яшчэ раз скажу: усе адказы на пастаўленыя мэты перабудовы мы павінны шукаць у рамках сацыялістычнага выбару.

І няхай нас не падштурхоўваюць на іншы шлях ні адзін часопіс, ні адна газета, спасылаючыся на разнастайнасць думак.

Сацыялізм у ленинскім яго разуменні дае магчымасць забяспечыць плюралізм думак, плюралізм інтарэсаў, патрэбнасцей, забяспечыць рэалізацыю гэтых інтарэсаў і патрэбнасцей.

Мы ідзём на канферэнцыю, а значыць павінны рабіць справядліва, падагульняць. У нас больш павінна быць размовы на канферэнцыі ўжо аб уласна перабудовачнай гісторыі. Акцэнт павінен быць пераведзены на паўдзённое вынікаў. Прычым весці гэта патрэбна з пункту гледжання самакрытыкі: што зроблена і ў чым нашы слабасці. Тады мы лепш зможам вызначыць і перспектывы. Трэба, каб на канферэнцыі было больш дэлаватасці.

Надышоў час больш настойліва ставіць пытанне аб адзінстве слова і справы, аб прынятых рашэннях і ходзе іх выканання. У нас прыняты буйнейшыя рашэнні, якія павінны забяспечыць сур'ёзнае змяненні ў структурнай палітыцы ў бок лёгкай, харчовай прамысловасці, сацыяльнай сферы. Усё гэта павінна прывесці да паляпшэння ўмоў жыцця савецкіх людзей. Рэалізацыя рашэнняў па пытаннях навукова-тэхнічнага прагрэсу, у сферы машынабудавання, электронікі павінна забяспечыць паскарэнне нашага руху, выхад на новыя параметры прадукцыйнасці працы, якасці прадукцыі.

А цяпер аб тым, як выглядаюць нашы справы сёння. Валавы нацыянальны прадукт паяўляўся ў нас у 1987 годзе на 3,3 працэнта. Рост аб'ёму прамысловай вытворчасці склаў 3,8 працэнта. За тры гады — 1985—1987 — сярэднегадавыя тэмпы прыросту склалі: па нацыянальнаму даходу — 3,3 працэнта; па валавому нацыянальнаму прадукту — 3,9 працэнта; па прадукцыі прамысловасці — 4,2 працэнта; па вытворчасці тавараў народнага спажывання — 4,7 працэнта. Валавая прадукцыя сельскай гаспадаркі ў сярэднегадавым вылічэнні ўзрасла на 1,9 працэнта, увод асноўных фондаў — на 3,5 працэнта, жылля — на 3,6 працэнта.

Мы рушылі наперад справу з вытворчасцю тавараў, неміцела паляпшэнне ў ахове здароўя, народнай асветы.

Стваральныя сілы грамадства прыйшлі ў рух. Тэндэнцыі зараджаюцца пазітыўныя. Гэта якраз тое, што мяняе жыццё. І павінна мяняць, калі мы гэтыя напрамкі разавым па-сапраўднаму.

Напрыклад, рост прадукцыйнасці працы. Мы ў 1981—1984 гадах 86 працэнтаў нацыянальнага даходу атрымлівалі за кошт гэтага. У 1985—1987 гадах — 96 працэнтаў. У 1987 годзе ўвесь прырост дасягнут за кошт росту прадукцыйнасці працы. У першым квартале гэтага года прадукцыйнасць працы ў прамысловасці ўзрасла на 5,4 працэнта, у тым ліку на прадпрыемствах, якія працуюць ва ўмовах поўнага гаспадарчага разліку і самафінансавання, — на 6,6 працэнта. У будаўніцтве — на 8,9 працэнта, а ў тых, хто працуе ва ўмовах гаспадарчага разліку, — на 9,8 працэнта. Гэта, таварышы, сур'ёзны рух. Калі такія тэндэнцыі ўтрымаем, я думаю, тады многае зменіцца ў лепшы бок.

Цікавы факт. Абнаўленне прадукцыі машынабудавання ў 1985 годзе склала 3 працэнта,

а ў 1987 г. — 9,1 працэнта. Гэта трохразовае павышэнне. Мы ставім задачу выйсці на 13 працэнтаў. Павышаецца дагаворная дысцыпліна. Гаспадарчы разлік і тут пачынае ўжо дзейнічаць. Пазітыўна працаваў праз натуральныя складанасці, звязаныя з пераходам на гаспадарчы разлік, новыя эканамічныя нарматывы, дзяржпрыёмку і многае іншае, што ў карані абнаўляе нашу вытворчую сферу.

Цяпер наконт таго, як мы харчваемся. Чаго не хапае? Перш за ўсё мяса, агародніны і фруктаў. Становіцца з прадуктамі нас непакоіць. Вельмі непакоіць. Трэба шукаць больш кардынальныя меры з тым, каб ісці да вырашэння праблемы хутчэй. Трэба напаўняць прадуктамі магазіны, грамадскае харчаванне, рынак, кааператывы гандаль.

Цяпер аб жыллі. За 3 гады жыллёвыя ўмовы паляпшылі 10 мільёнаў сем'яў. Рост значны. У нас некалькі пяцігодкаў жыллёвае будаўніцтва не расло.

Аб тавараабароце. Ён узрос на 13 працэнтаў. І гэты прырост, што за тры гады продаж алкаголю скараціўся больш чым у 2 разы.

Рост ёсць, ён відавочны, але і недахват — таксама. Значыць, таварышы, нам трэба ўсё гэта мець значна больш. Усё гэта, у тым ліку і паслуг. А іх аб'ём — недастатковы. Тут велізарныя магчымасці для кааператываў.

Кожны год насельніцтва краіны ўзрастае на два з паловай мільёны чалавек. Гэта дынаміка і павінна вызначаць тэмпы прыросту вытворчасці прадуктаў і тавараў.

У эканоміцы цяпер складаны этап. Вельмі складаны этап. Рэформу ўводзім, дзяржпрыёмку ўзмацняем, асвойваем гаспадарчы разлік. Палавіна краіны — на гаспадарчым разліку, палавіна — не на гаспадарчым разліку. Гэта ж сітуацыя незвычайная! Цяпер рыхтуецца пастанова па дзяржзаказах, якая павінна паправіць дапушчаныя перажоскі.

Такія, таварышы, рэальнасці перабудовы. Я б вас прасіў пабольш праяўляць кампетэннасці ў асяяленні перабудовачных працэсаў, якія б сферы жыцця ні закраналі. Тут патрэбны глыбіня, адказнасць, уважанасць. Крытыкуючы кансерватызм, недахопы, неабходна самым актыўным чынам падтрымліваць усё прагрэсіўнае.

Увогуле, таварышы, мы павінны ўсе гэтыя пытанні і на этапе падрыхтоўкі, і на самой канферэнцыі паставіць з прынцыповых пазіцый.

Нам ёсць што сказаць на канферэнцыі — і ў сэнсе вынікаў, і ў сэнсе перспектывы.

Мы павінны прыйсці на канферэнцыю з буйнымі прапановамі, якія датычаць палітычнай сістэмы нашага грамадства. Яна таксама мае патрэбу ў грунтоўнай перабудове.

Мы павінны асэнсаваць ролю партыі як палітычнага авангарда на цяперашнім этапе. Ад ленинскай канцэпцыі партыі як палітычнага авангарда грамадства мы не адмаўляемся. Лічым, што на этапе перабудовы ва ўдасканаленні сацыялістычнага грамадства, ажыццяўленні глыбокіх пераўтварэнняў роля партыі яшчэ больш узрасла. Гэта патрабуе ад яе выпрацоўкі на аснове правільных ацэнак і прагнозаў правільнай, навукова абгрунтаванай палітыкі. Гэта патрабуе вялікай ідэалагічнай і арганізацыйнай работы.

Такія задачы пад сілу толькі партыі, якая валодае метадамі навуковага, марксісцкага ана-

лізу. Таму мы не толькі не ставім пад сумненне кіруючую і накіроўваючую ролю партыі, наадварот, лічым, што мы павінны яшчэ глыбей асэнсаваць яе. Гэта роля, несумненна, павінна быць іншай — больш важкай. І іменна ў тым плане, аб якім я гавару, — у плане рэалізацыі функцый палітычнага авангарда.

У сувязі з гэтым паўстае пытанне аб падзеле функцый паміж партыяй, Саветамі і органамі кіравання гаспадаркай. Змяшэнне функцый прывяло да таго, што ў рэшце рэшт партыя ўзяла на сябе многія гаспадарчыя справы, стала вырашаць канкрэтыя пытанні, аж да аператывных.

У выніку функцыі палітычнага авангарда аказаліся аслабленымі. З другога боку, гэта прывяло да паніжэння адказнасці і Саветаў, і органаў кіравання гаспадаркай.

Мы павінны пераасэнсаваць і структуру партыйнага апарату. Усё гэта раскрыве велізарныя магчымасці, закладзеныя ў нашай партыі. Калі мы адначасова з гэтым будзем рабіць усё неабходнае, каб актывізаваўся кожны камуніст, больш энергічна запрацавала кожная партыйная арганізацыя, усе нашы кадры, тады справа пойдзе. Мы думаем унесці на канферэнцыю рад прапаноў наконт гэтага.

Натуральна, таварышы, у сувязі з пераасэнсаваннем функцый партыі як палітычнага авангарда павінна быць павялічана асэнсавана роля Саветаў. Трэба ўзяць іх ролю, узмяці значэнне работы сесій Саветаў, камісій, дэпутатаў. У перабудове мае патрэбу і дзейнасць Вярхоўнага Савета. Аб усім гэтым трэба грунтоўна падумаць.

Мы павінны прыйсці да стварэння механізма, пастаянна дзеючага, дэмакратычнага, які б змяшчаў у сабе ўсё для таго, каб забяспечваліся незалежнасць перабудовы, актыўны ўдзел у ёй народа, які б вылучаў самых актыўных людзей на вядучыя пасады, улоўліваў бы настрой, уносіў неабходныя карэктывы ў работу. Калі мы гэтага не зробім, таварышы, захлынецца эканамічная рэформа, захлынуцца і іншыя працэсы.

Калі глыбей паглядзець, то ўсё ж ключ да ўсяго — дэмакратызацыя, уключэнне народа ва ўсе справы. Таму і мэты перабудовы — чалавек, і сродкі перабудовы — мабілізацыя чалавечага патэнцыялу. Праз гэта і, натуральна, праз духоўную сферу, праз умацаванне духу народа будзем рухаць наперад перабудову.

Мы павінны завяршыць стварэнне сацыялістычнай прававой дзяржавы. Таму патрэбна будзе і судово-прававая рэформа. І гэта таксама трэба сфармуляваць як задачу на канферэнцыі.

Гэта буйнейшы паварот, таварышы. Мы цяпер закладаем прадпасылкі, на якіх потым наша грамадства будзе функцыянаваць дзесяцігоддзі. Гэтым вызначаецца мера нашай сённяшняй адказнасці. Таму, калі нам хочучь сказаць і прад'явіць рахунак, што мы ў нечым не рашучыя, мы адказваем: не і не. Самыя дарэгія памылкі — палітычныя. Самыя вялікія вынікі даюць добра падрыхтаваныя палітычныя рашэнні. Увогуле, таварышы, мы хочам, каб XIX Усесяюзная партканферэнцыя прыняла адказныя рашэнні, якія б надалі перабудове «другое дыханне» і адкрылі яшчэ больш шырокую дарогу нашаму грамадству па шляху дэмакратызацыі, па шляху сацыялізму.

ТАСС.

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ аб пленуме Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі

13 мая адбыўся X пленум Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі.

Пленум разгледзеў пытанне «Аб задачах партыйных арганізацый рэспублікі па ўдасканаленню народнай асветы і ідэалагічнаму забеспячэнню перабудовы ў адпаведнасці з рашэннямі лютаўскага (1988 г.) Пленума ЦК КПСС».

З дакладам выступіў першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Я. Я. Сакалоў.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел: А. А. Малафееў — першы сакратар Мінскага абкома КП Беларусі; А. П. Агаркава — дырэктар Высокаўскай сярэдняй школы Камянецкага раёна, заслужаны настаўнік БССР; У. В. Грыгор'еў — першы сакратар Віцебскага абкома КП Беларусі; Г. І. Савановіч — гортны майстар рудніка Трэцяга рудаўпраўлення, старшыня савета пра-

цоўнага калектыву вытворчага аб'яднання «Беларускалій» імя 50-годдзя СССР; А. С. Камай — першы сакратар Гомельскага абкома КП Беларусі; Л. С. Шульжэнка — машыніст Гомельскага вагонарамонтавага завода імя М. І. Калініна, сакратар цэхавай партарганізацыі; Н. М. Мазай — намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР; І. П. Шамякін — галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская Савецкая Эцыклапедыя», народны пісьменнік БССР; А. Т. Кічкайла — старшыня выканкома Магілёўскага абласнога Савета народных дэпутатаў; І. М. Лучанок — старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР, народны артыст СССР; А. В. Сцепаненка — віцэ-прэзідэнт АН БССР; М. М. Бірукова — сакратар Гродзенскага абкома КП Беларусі; У. І. Ганчарык — старшыня Белсаўпрофа; У. П. Разінкевіч — першы сакратар Слонімскага гаркома КП Беларусі; В. В.

Гурын — першы сакратар ЦК ЛКСМБ; А. М. Лазоўскі — сакратар парткома саўгаса імя Углоўскага Віцебскага раёна.

Па абмеркаванаму пытанню прынята пастанова.

Разгледжана арганізацыйнае пытанне. У сувязі з пераходам на іншую работу вызвалены: М. Ц. Гулеў — ад абавязкаў загадчыка аддзела лёгкай прамысловасці і тавараў народнага спажывання ЦК КПБ; М. І. Дзямчук — ад абавязкаў загадчыка аддзела навукі і навучальных устаноў ЦК КПБ; А. І. Трутнеў — ад абавязкаў загадчыка аддзела цяжкай прамысловасці ЦК КПБ.

У рабоце пленума прынялі ўдзел першы намеснік загадчыка Аддзела навукі і навучальных устаноў ЦК КПСС В. В. Рабаў, які выступіў з прамовай, і інструктар Аддзела прапаганды ЦК КПСС П. І. Надолішні.

У заключэнне выступіў першы сакратар ЦК КПБ Я. Я. Сакалоў.

Аб задачах партыйных арганізацый рэспублікі па ўдасканаленню народнай асветы і ідэалагічнаму забеспячэнню перабудовы ў адпаведнасці з рашэннямі лютаўскага (1988 г.) Пленума ЦК КПСС Даклад Я. Я. САКАЛОВА

Таварышы! Лютаўскі (1988 г.) Пленум ЦК КПСС, зыходзячы з рашэнняў XXVII з'езда партыі, вызначыў задачы партыйных арганізацый па ўдасканаленню народнай асветы, сфармуляваў праграму ідэалагічнага забеспячэння рэвалюцыйнага абнаўлення грамадства, раскрыў новыя магчымасці чалавечага фактара ў ажыццяўленні перабудовы. Глыбокі аналіз яе ходу, галоўныя напрамкі ўзмацнення ідэалагічнай работы партыйных арганізацый дадзены ў прамове Генеральнага сакратара ЦК КПСС Міхаіла Сяргеевіча Гарбачова.

Кожны чарговы этап развіцця грамадства выклікае неабходнасць значнага павышэння яго інтэлектуальнага патэнцыялу, якаснага змянення прадукцыйных сіл. Успомнім пасляваенныя гады. Задача аднаўлення разбуранай вайной народнай гаспадаркі і павышэння дэбрабрыту савецкіх людзей вырашалася ў надзвычай цяжкіх умовах.

Кіраўнікі і многія спецыялісты фабрык і заводаў мелі, як правіла, сярэдняю спецыяльнасць, а то і агульную сярэднюю адукацыю. Яшчэ горш абстаяла справа ў будаўніцтве, на транспарце, у гандлі. Што датычыць сельскай гаспадаркі, то тут спецыялістаў практычна не было, і ЦК КПСС вымушаны быў звярнуцца да партыйных арганізацый прамысловых і транспартных прадпрыемстваў, будоўляў, навукова-даследчых устаноў гарадоў накіраваць на кіруючую работу ў калгасы, саўгасы і МТС 30 тысяч лепшых камуністаў. У прамысловасці ручная праца складала

70—80 працэнтаў. У калгасах і саўгасах збожжа ўбіралі сярпом, кармы нарыхтоўвалі касой, бульбу капалі лапатай.

За мінулы час зроблен вялікі крок наперад. Сёння наша краіна паспяхова асвойвае касмічныя маршруты, выпускае унікальныя прыборы, высокапрадукцыйныя аўтаматычныя лініі і станкі з лічбавым праграмным кіраваннем, стварае электронныя вылічальныя машыны, будзе сучасныя гарады і вёскі, заводы і жывёлагадоўчыя комплексы.

Істотна вырас навуковы і духоўны патэнцыял грамадства. У рэспубліцы працуюць Акадэмія навук, 83 навукова-даследчыя інстытуты, 33 вышэйшыя навучальныя ўстановы, 138 тэхнікумаў. На прадпрыемствах, будоўлях, у калгасах і саўгасах рэспублікі практычна ўсе ўчасткі вытворчасці ўзначальваюць спецыялісты народнай гаспадаркі. У корані змяніўся ўклад жыцця нашых людзей.

На сучасным этапе партыя паставіла задачу: к 2000 году падвоіць вытворчы патэнцыял пры яго карэнным якасным абнаўленні. Трэба будзе забяспечыць вышэйшы суветны ўзровень прадукцыйнасці працы, якасці прадукцыі і эфектыўнасці вытворчасці. Для дасягнення гэтай мэты красавіцкі (1985 г.) Пленум ЦК, XXVII з'езд КПСС вызначылі праграму перабудовы ўсіх сфер нашага жыцця.

Новыя задачы патрабуюць і новага інтэлектуальнага патэнцыялу асобы. Сёння ўжо недастаткова мець проста спецыялістаў народнай гаспадаркі. Іх у нас няма. Аднак каманда-адміністрацыйная сістэма

кіравання грамадствам скоўвала іх самастойнасць, прадпрымальнасць, адвучвала ад творчага мыслення, смеласці браць на сябе вырашэнне тых або іншых пытанняў. А работнікі, якія праяўлялі ініцыятыву, уносілі канструктыўныя прапановы па развіццю эканомікі, навукі і культуры, часта не толькі не падтрымліваліся, а наадварот, караліся, здымаліся з пасада, трэціраваліся, выключаліся з партыі, а іншы раз і прыцягваліся да крымінальнай адказнасці за так званыя парушэнні фінансавай дысцыпліны і нярэдка надуманых інструкцый, якія тармозяць справу. Усё гэта з'явілася адной з галоўных прычын узнікнення застоўных з'яў.

Сёння Краіна Саветаў як ніколі мае патрэбу ў кадрах сацыяльна актыўных, з гібкім мысленнем, якія валодаюць адзіствам ведаў, перакананняў і дзеянняў, якія ўмеюць жыць і працаваць ва ўмовах дэмакратыі, гаспадарчай самастойнасці калектываў. Фарміруе такога чалавека ўся сацыялістычная рэчаіснасць — працоўны калектыв, сям'я і дзіцячы сад, піянерская і камсамольская арганізацыі. Але важнейшая роля належыць сістэме народнай асветы. Восем чаму Палітбюро ЦК КПСС палічыла неабходным абмеркаваць шляхі перабудовы народнай асветы на Пленуме ЦК.

Яго значэнне ў тым і заключаецца, што праблемы падрыхтоўкі падрастаючага пакалення да жыцця і працы, развіцця інтэлектуальнага патэнцыялу грамадства ён уключаў у агульны кантэкст перабудовы, паказаў іх узаемазалежнасць з усім,

што сёння робіцца ў краіне. Пленум адзначыў, што развіццё народнай асветы на цяперашнім этапе не адпавядае дынамізму эканамічных і сацыяльных пераўтварэнняў, які паўсюдна ўсталёўваецца. Яе змест, формы і метады навучання і выхавання падрастаючага пакалення ўвайшлі ў яўную супярэчнасць з развіццём грамадства.

Зразумела, гэта не прыніжае наватарства народжанай Вялікім Кастрычнікам сістэмы народнай асветы, вынікаў падзвіжніцкай працы тысяч і тысяч педагогаў. Заслугі нашай школы бяспрэчныя. Аднак усіх нас хвалюе, што і сёння некаторыя юнакі і дзяўчаты, якія атрымліваюць атэстат аб сярэдняй адукацыі, аказваюцца малападрыхтаванымі да жыцця. І асабліва трывожыць тое, што частка ўчарашніх школьнікаў праяўляе нежаданне і няўменне самастойна працаваць, вучыцца, застаецца раўнадушнай да выяўлення і тэатральнага мастацтва, і нават не вельмі цягнецца да літаратуры і музыкі.

Нямала выпускнікоў прафтэхвучылішчаў, тэхнікумаў, ды і ВНУ, прыйшоўшы на вытворчасць, баіцца падысці да аўтаматычнай лініі або станка з лічбавым праграмным кіраваннем, камбайна або трактара, слаба разбіраецца ў чарцяжах. Некаторыя спецыялісты народнай гаспадаркі, маючы дыплумы нават кандыдата або доктара навук, валодаюць замежнай мовай толькі са слоўнікамі. А ці многа маладых людзей з сярэдняй і нават вышэйшай адукацыяй ведаюць нотную граматы, валодаюць хоць бы ад-

ным музычным інструментам?

Ажыццяўляючы рашэнні лютаўскага Пленума, удасканалючы сістэму народнай асветы, нам трэба добра ўсвядоміць: без павароту ўсіх кадраў да гэтай важнейшай дзяржаўнай справы, узнікшых тут праблем не дабіцца сур'ёзных перамен у навучанні і выхаванні падрастаючага пакалення, поспеху ў паскарэнні сацыяльна-эканамічнага і духоўнага развіцця грамадства.

Пленум ЦК КПСС, зыходзячы з неабходнасці ўсеагульнай сярэдняй адукацыі моладзі як асновы фарміравання асобы, вызначыў шляхі перабудовы агульнаадукацыйнай, прафесійна-агульнаадукацыйнай, прафесійна-вышэйшай школы. Важнейшыя сярэд і ўдасканаленне зместу, форм і метадаў навучальна-выхаваўчага працэсу, маштабнае ўмацаванне матэрыяльнай базы, карэннае паліяпшэнне падрыхтоўкі і выкарыстання кадраў, радыкальная дэмакратызацыя кіравання гэтай сферай дзейнасці.

У ходзе падрыхтоўкі да цяперашняга пленума ў ЦК Кампартыі Беларусі адбыліся сустрэчы і гутаркі з настаўнікамі і выкладчыкамі, дырэктарамі школ і прафтэхвучылішчаў, рэктарамі ВНУ, гаспадарчымі кіраўнікамі, вучонымі, дзеячамі літаратуры і мастацтва. Выказаныя імі прапановы, а таксама прапановы, якія паступілі ў рэдакцыі газет і часопісаў, на тэлебачанні і радыё, уважліва разгледжаны і многія з іх знайшлі адлюстраванне ў матэрыялах і документах пленума.

(Працяг на стар. 6).

Даклад Я. Я. САКАЛОВА

(Працяг. Пачатак на стар. 5).

I.

Таварышы! Паспех перабудовы народнай асветы будзе ў значнай меры залежаць ад узроўню работы агульнаадукацыйнай школы — базавага звяна, фундаменту развіцця інтэлектуальнага патэнцыялу грамадства. Якой жа павінна быць агульнаадукацыйная школа? Пленум ЦК КПСС падкрэсліў, што трыяду ленинскіх палажэнняў аб ёй як адзінай, працоўнай, політэхнічнай неабходна напоўніць сучасным зместам.

Школа заклікана фарміраваць гарманічна развітую асобу, і гэтаму неабходна падпарадкаваць змест адукацыі. На першы план паставлена якасць ведаў вучняў. Сёння відавочны разрыў паміж абвешчанай сярэдняй адукацыяй і фактычным узроўнем падрыхтоўкі многіх вучняў. Напрыклад, з 10 тысяч юнакоў і дзяўчат, якія паступалі ў мінулым годзе ў педінстытуты, амаль 14 працэнтаў не вытрымалі іспытаў па мове і літаратуры, 18 працэнтаў — па матэматыцы.

Галоўны недахоп агульнаадукацыйнай школы ў тым, што яна вучыць усіх усяму аднолькава, хоць дзеці розныя. Цяпер у рэспубліцы з 2.495 сярэдніх школ толькі 222 школы з паглыбленым вывучэннем дысцыплін: 55 — музычна-мастацкага профілю, 35 — матэматычнага, 19 — фізічнага, 86 — мовазнаўчага. Практика іх работы паказала высокі ўзровень падрыхтоўкі школьнікаў. Так, 9 з кожных дзесяці выпускнікоў спецыялізаваных школ паступаюць у ВНУ, паспяхова спраўляюцца з праграмай і ў далейшым становяцца кваліфікаванымі спецыялістамі.

Але такіх школ крыне мала. І размешчаны яны, у асноўным, у Мінску і абласных цэнтрах. На першы погляд, быццам бы і апраўдана — гэта найбольш буйныя гарады. Але што рабіць дзецям у Салігорску, Оршы, Пінску, Бабруйску і іншых гарадах рэспублікі, дзе школ такіх 1—2, ды і то пераважна аднаго профілю? Што рабіць дзецям, якія жывуць у сельскай мясцовасці?

Задача стаіць так: прыняць дыферэнцыяцыю навучання павінен стаць вядучым у змесце работы кожнай сярэдняй школы. Што для гэтага трэба? У першую чаргу неабходна навучыцца беспамылкова адкрываць вучня, г. зн. вызначаць яго інтарэсы і схільнасці і з улікам гэтага кіраваць фарміраваннем асобнасці якасцей падлетка.

Мэтазгодна работу весці такім чынам, каб школьнік меў магчымасць для паглыбленага вывучэння прыродазнаўча-матэматычных, грамадска-гуманітарных, эстэтычных і тэхнічных предметаў пасля засваення аб'ёмаў праграм пачатковага звяна навучання. У горадзе ахапіць школы спецыялізацыйнай лягчай. Што датычыць сельскай мясцовасці, то прыняць тут можа быць такім: кожны раён павінен мець некалькі школ або класаў з паглыбленым вывучэннем асноўных дысцыплін. Натуральна, у радзе месц прыйдзецца пайсці па шляху стварэння пры спецыялізаваных школах інтэрнатаў, а таксама выкарыстання міжшкольнай кааперацыі.

Думаецца, будзе правільным вучэбныя праграмы базавых школ вызваліць ад некаторых дысцыплін і курсаў, якія істотна павялічваюць нагрузку вучняў. Вядома, нагрузка павінна быць, але нагрузка аптымальная, неабходная для таго, каб атрымаць патрэбны ўзровень ведаў, працоўных навыкаў, культурнага развіцця і

самастойнасці мыслення, здольнасць адаптавацца да патрабаванняў навукова-тэхнічнага прагрэсу, актыўна ўдзельнічаць у працах, што адбываюцца ў жыцці.

Спецыялісты лічаць: толькі за кошт інтэграцыі дысцыплін і курсаў можна выслабіць чвэрць вучэбнага часу. Яго трэба было б выкарыстаць для расшырэння вывучэння прадметаў гуманітарнага і эстэтычнага цыклаў, фізічнай загартоўкі падлеткаў. Міністэрству народнай асветы, Акадэміі навук, Дзяржплану БССР праграму дыферэнцыяцыі навучання юнакоў і дзяўчат трэба распрацаваць з такім разлікам, каб паўсюдна пачаць яе ажыццяўленне ўжо ў бліжэйшыя гады.

У тым і заключаецца прыняццёвы момант перабудовы, каб, умацоўваючы і істотна ўзмацняючы агульнаадукацыйную функцыю школы для ўсіх, развіваць яе ў прымяненні да індывідуальных асаблівасцей кожнага. Справу трэба паставіць так, каб ні адзін вучань не застаўся без увагі. І праўляцца яна павінна пачынаючы ўжо з дзіцячага сада.

Дзіцячы сад сёння — першая ступень у сістэме народнай асветы, а не толькі месца, як некаторыя лічаць, куды бацькі аддаюць дзяцей для нагляду. У апошнія гады ўзнік новы тып установы — «дзіцячы сад — школа». Практика паказала, што гэта ўдачная форма навучання і выхавання дзяцей ва ўмовах невялікіх населеных пунктаў. Расшырэнне сеткі «дзіцячых садоў — школ» — неадкладная задача мясцовых Саветаў, органаў народнай асветы, кіраўнікоў працоўных калектываў.

Як вы ведаеце, агульнаадукацыйная школа вызваляецца ад масавай прафесіянальнай падрыхтоўкі рабочых кадраў. Але гэта не прымяняе яе ролі ў выхаванні ў школьнікаў правільных адносін да працы, фарміраванні ў іх прафесіянальных імкненняў, у маральным і грамадзянскім станаўленні юнакоў і дзяўчат. Сёння важна прадугледзець шырокую варыянтнасць працоўнага выхавання вучняў у гарадскіх і сельскіх школах, высокую эфектыўнасць выкарыстання вучэбна-вытворчых камбінатаў і майстэрняў, вучэбных цэхаў на прадпрыемствах. Распрацаваць адпаведныя праграмы — першарадным клопат Міністэрства народнай асветы, педагогічнай навукі.

Пленум ЦК КПСС выказаўся за прафесіянальную падрыхтоўку моладзі ў прафтэхвучылішчах і тэхнікумах у асноўным на базе сярэдняй адукацыі. Гэта не выклічае і паступленне часткі падлеткаў у ПТВ пасля заканчэння імі 8 класаў. У сувязі з гэтым мэтазгодна захаваць прафтэхвучылішчы, у якіх, акрамя прафесіі, можна атрымаць і агульную сярэднюю адукацыю.

Якасць падрыхтоўкі маладых рабочых мае патрэбу ў сур'ёзным паляпшэнні. Многія выпускнікі ПТВ не пацярджваюць атрыманай кваліфікацыі, слаба псіхалагічна і прафесіянальна падрыхтаваны да актыўнай працоўнай дзейнасці ва ўмовах аўтаматызаванай вытворчасці, брыгаднага падраду, самакіравання і гаспадарчага разліку. Гэтым у многім тлумачыцца, што разрыў паміж класнасцю рабочых і тэхналагічным узроўнем выконваемых работ складае на радзе прадпрыемстваў больш аднаго разраду. Для падрыхтоўкі кадраў масавых прафесій трэба пераходзіць на такую форму, як заключэнне прамых дагавораў вучылішчаў з прадпрыемствамі і арганізацыямі.

У поўнай меры выконваць сваю ролю ў інтэнсіўнай падрыхтоўцы рабочых кадраў прафтэхшкола зможа толькі ў тым выпадку, калі ПТВ стане цэхам нумар 1 прадпрыемства, будтрэста, аграпрамысловага аб'яднання, і вакол яго будзе фарміравацца сістэма няспынальнай прафесіянальна-тэхнічнай адукацыі моладзі, а таксама перападрыхтоўкі кадраў. Некаторы вопыт у гэтых адносінах набыт у Дзяржагпраме рэспублікі. На базе СПТВ нумар 156, нумар 174 створаны адзіныя цэнтры, якія вядуць падрыхтоўку, перападрыхтоўку і павышэнне кваліфікацыі ўсіх спецыялістаў масавых прафесій для Баранавіцкага і Гародзкага РАПА. Аднак гэты вопыт пашыраецца крыне марудна.

Клопаты аб будучым кожнага прадпрыемства, кожнай галіны, усёй народнай гаспадаркі — гэта клопаты і аб вышэйшай школе. Якія ж важнейшыя складальныя яе перабудовы? Па-першае, прывядзенне вузаўскіх спецыяльнасцей у адпаведнасць з перспектыўнымі напрамкамі развіцця народна-гаспадарчага комплексу рэспублікі, змяненне парадку планавання і размеркавання спецыялістаў з улікам заключаемых дагавораў. Міністэрству народнай асветы, іншым ведамствам, якія маюць вышэйшыя навучальныя ўстановы, трэба павесці справу так, каб была поўная яснасць з кожным студэнтам, навучэнцам тэхнікума і ПТВ, дзе і кім ён будзе працаваць.

Трэба аптымізаваць сетку ВНУ і тэхнікумаў, факультэтаў і кафедраў, структуру спецыяльнасцей. За апошнія тры гады прыём па 48 спецыяльнасцях ВНУ, па 71 — тэхнікумаў скарачэн больш чым на дзесяць тысяч чалавек. Поўнасцю спынена падрыхтоўка па 15 перспектыўных спецыяльнасцях. Вызваленныя рэсурсы накіраваны на падрыхтоўку кадраў па новых спецыяльнасцях, звязаных з прырытэтнымі напрамкамі развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі.

Аднак вядзецца гэта работа пакуль што някомплексна. Рэгіянальныя праграмы навукова-тэхнічнага развіцця, складзеныя ў абласцях, не аб'югнены, не ўвязаны з патрэбнасцямі народнай гаспадаркі рэспублікі ў цэлым. І галоўная прычына ў тым, што міністэрствы і ведамствы, Дзяржплан БССР дзейнічаюць раз'яднана, праўляюць марудліва і непаваротліва. Не ўключыліся пакуль што ў гэту работу і аддзелы ЦК КПБ.

Па-другое, трэба істотна павысіць якасць падрыхтоўкі спецыялістаў, асабліва для прырытэтных галін эканомікі і навукі. Сёння яны маюць патрэбу ў новым тыпе вучонага-даследчыка, інжынера-канструктара і тэхнолага, інжынера-эканаміста, інжынера-будаўніка. Сучасны спецыяліст павінен свабодна валодаць метадамі навуковага пошуку, аўтаматызаванага праектавання, ведаць і ўмець прымяняць мікрапрацэсарную тэхніку, укараняць эфектыўныя рэсурсазберагаючыя тэхналогіі, спаўна выкарыстоўваць перавагі новых умоў гаспадарання, валодаць навыкамі кіраўніцкай дзейнасці. Як гэтага дабіцца? Перш за ўсё шляхам максімальнай інтэграцыі ўсіх звянаў ланцужка «Школа і прафтэхвучылішча — тэхнікум і ВНУ — вытворчасць і навука».

Мы перакананы, што перабудова вышэйшай школы павінна суправаджацца ў першую чаргу ўмацаваннем яе сувязей з агульнаадукацыйнай школай. Вышэйшым навучальным установам неабходна мець

шырокую сетку сваіх спецыялізаваных школ, класаў, школ-інтэрнатаў, дапамагаць у развіцці іх базы, у перападрыхтоўцы настаўнікаў, удзельнічаць у навучальна-выхаваўчым працэсе, г. зн. актыўна ўплываць на ўзровень падрыхтоўкі сваіх будучых абітурыентаў.

Першыя крокі ў гэтым напрамку ўжо робяцца. Выкладчыкі фізіка-матэматычнага факультэта Магілёўскага педінстытута стварылі для старшакласнікаў Княжыцкай сярэдняй школы спецыялізаваны матэматычны клас. Мэтанакіраваную работу па адбору будучых абітурыентаў і іх падрыхтоўцы вядзе Гродзенскі дзяржуніверсітэт у школах Брэсцкай і Гродзенскай абласцей. Атрымліваюць распаўсюджанне школы юных фізікаў, матэматыкаў, біёлагаў, гісторыкаў неспэрадна ў ВНУ і навуковых установах. Яны даюць вучням не толькі спецыяльныя веды і навыкі, але і ўсебаковую прафесіянальную арыентацыю па профілю будучай спецыяльнасці.

Правільна, на наш погляд, робіць Акадэмія навук БССР, якая заключыла з былым міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі на 1988—1990 гады і на 13-ю пяцігодку дагавор на падрыхтоўку для сваіх інстытутаў маладых спецыялістаў. Штогод для патрэб акадэміі ВНУ будучы рыхтаваць да 300 чалавек па 44 спецыяльнасцях з шырокім выкарыстаннем базы акадэмічных інстытутаў.

Жыццё паказала эфектыўнасць такой формы інтэграцыі, як вучэбна-навукова-вытворчы аб'яднанні. Цяпер іх у нас больш як 50. У іх ставае звыш 60 філіялаў вузаўскіх кафедраў.

У вытворчым аб'яднанні «БеларусьМАЗ» створана і паспяхова працуе базавае кафедра Беларускага політэхнічнага інстытута. Яна ўнесла важкі ўклад у падрыхтоўку спецыялістаў, якія займаюць цяпер ключавыя пазіцыі ў канструктарскіх бюро і цэхах. Кафедра паспяхова ўкараніла новую форму арганізацыі навучальнага працэсу на старэйшых курсах — працяглую (да года) практыку студэнтаў на інжынерна-тэхнічных пасадах, якая заканчваецца абаронай дыпломных праектаў па актуальнай тэматыцы. Гэта ў 2—3 разы скарачае час адаптацыі маладых спецыялістаў на вытворчасці.

Высокага ўзроўню інтэграцыі з прамысловасцю дасягнуў Мінскі радыётэхнічны інстытут. Тут створаны інжынерны цэнтр, дзве праблемныя і 9 галіновых навукова-даследчых лабараторый, 7 навукова-вытворчых лабараторый, размешчаных неспэрадна на прадпрыемствах, 5 часовых творчых калектываў.

Такі падыход павінен стаць правільным. Перад Міністэрствам народнай асветы, іншымі ведамствамі, працоўнымі калектывамі ставіцца задача: ужо к канцу пяцігодкі стварыць трывалую аснову для інтэграцыі ВНУ з прадпрыемствамі і арганізацыямі па кожнай спецыяльнасці прыродазнаўча-навуковага і інжынернага цыкла і па асноўных спецыяльнасцях гуманітарнага цыкла.

Неабходна смялей пераходзіць на арганізацыю індывідуальнага навучання студэнтаў, скарачаць іх лекцыйную нагрузку, узмацняць праблемнасць курсаў. Правільна робяць у тых ВНУ і тэхнікумах, дзе смела ідуць на павелічэнне вучэбнага часу на вытворчую і навукова-даследчую дзейнасць будучых спецыялістаў.

У далейшым паляпшэнні мае патрэбу сістэма перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі кадраў. Многія з іх і ра-

ней адчувалі недахват ведаў. Цяпер жа, у працэсе перабудовы, выявіўся проста «вакуум ведаў». Старыя ўяўленні страваюць сілу, уяўляюць толькі фарміруюцца. «Вакуум» нярэдка запаўняецца дэмагогіяй.

Нават не кожны эканаміст з вышэйшай адукацыяй можа разабрацца ў тонкасцях гаспадарчага разліку, самафінансавання. Што ж гаварыць аб спецыялістах, якія не маюць эканамічнай падрыхтоўкі? Усе мы бачым, з якой цяжкасцю праходзіць ломка існуючых стэрэатыпаў. Няпроста складаюцца правільныя адносіны да пытанняў прыбытку, рынку, таварна-грашовых адносін, кааператыўнага руху. І сёння частка работнікаў з апасеннем пытаецца: ці не прывядзе гэта да ўзмацнення псіхалогіі дробнага ўласніка з усімі зыходзячымі адсюль вынікамі? Не, не прывядзе! Наша задача — арганізаваць эканамічны ўсёнавуц працоўных такім чынам, каб людзі ўдзельнічалі ў пераўтварэннях з глыбокім веданнем справы.

Вялікая роля тут належыць вышэйшай школе. Аднак пакуль што яе ўклад крыне нязначны — на базе ВНУ павышэнне кваліфікацыі менш чым 5 працэнтаў спецыялістаў. Недастаткова прыцягваюцца да гэтага вучоныя Акадэміі навук БССР, партыйныя і савецкія работнікі.

Бюро ЦК КПБ вызначыла меры па ўдасканаленню сістэмы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых кадраў, спецыялістаў і кадраў масавых прафесій. Галоўнае цяпер — рэалізацыя намечанай праграмы ў поўным аб'ёме.

II.

Таварышы! Сярэдняя і вышэйшая школа закліканы даць юнакам і дзяўчатам не толькі глыбокую тэарэтычную падрыхтоўку, але і выхаваць іх ідэяльна перакананымі, маральна стальнымі, здольнымі адстаяць і праводзіць у жыццё палітыку партыі.

Некаторыя бурчаць: не тая цяпер моладзь. І працавітасці, маўляў, у яе менш, і сацыяльнай актыўнасці не хапае, і заражона яна бацыламі «рэчавізму». Так, ёсць нейкая частка і такіх юнакоў і дзяўчат. Але ці правільна па нейкай частцы меркаваць аб цэлым?

Без перабольшвання можна сказаць: у сваёй абсалютнай большасці наша моладзь адукаваная, адданая ідэалам сацыялізму і інтэрнацыяналізму, духоўна багатая, любіць і ўмее працаваць творча, самааддана. І гэтыя якасці яна лепшым чынам праўляе на перадавых пазіцыях навукова-тэхнічнага прагрэсу, культуры, у вырашэнні задач перабудовы і паскарэння сацыяльна-эканамічнага і духоўнага развіцця грамадства.

Усім вядома дасягненні аб'яднання «Інтэграл». І ў гэтым немалая заслуга яго маладых рабочых, інжынераў, тэхнікаў. Іх вызначаюць творчая жыццёвая пазіцыя, імкненне да тэхнічнага ўдасканалення вытворчасці і выпускаемай прадукцыі, непрыкрымасць да недахопаў, умненне асабистыя інтарэсы падпарадкоўваць інтарэсам справы, калектыву. Толькі ў мінулым годзе маладыя ўдзельнікі груп якасці — а іх на прадпрыемстве 2.500 — укаранілі звыш 3.200 рацыяналізатарскіх прапаноў.

Або такі прыклад. Калектыв саўгаса-камбіната «Белавескі» Камянецкага раёна — маладзёжны. А працуе так, што на яго павінны раўняцца многія іншыя. Тут на аднаго апэратара выпускаецца прадукцыі на 160 тысяч рублёў у год — у 16 разоў больш, чым у сярэднім

па агракомплексу рэспублікі. Або возьмем шматтысячны калектыў Беларускага політэхнічнага інстытута. Тут высокая паспяховасць студэнтаў спалучаецца з іх сур'ёзнай і ўдумлай работай па падрыхтоўцы да будучай практычнай дзейнасці на вытворчасці і ў навуцы, з актыўным удзелам у грамадскім жыцці.

Маладзё горада Магілёва сабрала 170 тыс. рублёў на ўзвядзенне помніка тым, хто загінуў у барацьбе за свабоду і незалежнасць нашай Айчыны. Тысячы і тысячы юнакоў і дзяўчат рэспублікі бязвыплатна пералічваюць грошы на рэканструкцыю крэпасці-героя Брэста. Толькі ў мінулым годзе байцы студэнцкіх будаўнічых дамоў і школ-інтэрнатаў больш як 100 тыс. рублёў.

Свае лепшыя якасці нашы юнакі паказваюць і пры выкананні інтэрнацыянальнага абавязку ў Афганістане.

Такой моладдзю ганарыцца трэба.

Разам з тым меркі рэвалюцыйнай перабудовы такія, што нават найбольш прыметныя дасягненні савецкай школы ў выхаванні падрастаючага пакалення не адэкватныя сучасным патрабаванням. І самая вялікая яе бяда ў тым, што яна, даючы юнаму розуму мноства інфармацыі, нярэдка пакідае недагружанай душу, неразбуджанымі—лачущы. Яна менш заклапочана выхаваннем добраты, сумленнасці.

Перабудова выхавальнай работы ўстановаў народнай асветы—гэта не касметычны рамонт, не складанне новых інструкцый і циркуляраў з патрабаваннем забяспечыць удасканаленне ранейшай практыкі. Гэта перш за ўсё рашучае вываленне педагагічных калектываў ад шаблонаў і фармалізму. Гэта бескампраміснае збаўленне ад паказу і ашуканства ў ацэнцы ўзроўню ведаў вучняў і сапраўднага становішча спраў у школе.

У кожнай навучальнай установе неабходна вызначыць свае прыярытэты выхавальнай работы і шляхі іх рэалізацыі. Тут не павінна быць адзінага для ўсіх рэцэпта. Важна, каб яна аб'яднала і захапіла вучняў, забяспечыла індывідуальны падыход да выхавання юнакоў і дзяўчат.

Як адзначалася на лютаўскім Пленуме ЦК КПСС, асабліва роля ў фарміраванні марксісцка-ленінскага светапогляду моладзі, станаўленні яе грамадзянскіх якасцей адводзіцца грамадскім дысцыплінам. Нягледзячы на прымаемыя меры, адрыў выкладання грамадскіх дысцыплін ад вострых праблем жыцця далёка не пераадолен. У радзе ВНУ гэтыя прадметы чытаюцца гэтак жа, як чыталіся многа гадоў назад, без уліку распрацаваных партый тэарэтычных канцэпцый рэвалюцыйнага абнаўлення грамадства, дэмакратызацыі ўсіх сфер жыцця дзейнасці чалавека, ажыццяўлення радыкальнай эканамічнай рэформы.

Дрэнна выкарыстоўваюць праблема-канцэптуальны метады навучання, даюць аблегчанае ўяўленне аб марксісцка-ленінскай тэорыі, часта падмяняюць яе сумай разрозненых фактаў некаторыя выкладчыкі грамадскіх навук Магілёўскага тэхналагічнага, Гродзенскага медыцынскага, Гомельскага політэхнічнага інстытутаў.

Арэнай вострых сутыкненняў думак выступае сёння гістарычная навука. Абавязак гісторыкаў раскрываць дыялектыку развіцця сацыялістычнага грамадства ва ўсёй яго складанасці. Наша гісторыя не мае патрэбы ў лагіроўцы. Трэба сумленна і праўдзіва, з марксісцка-ленінскіх пазіцый ацэньваць кожную гістарычную падзею як краіны ў цэлым, так і рэспублікі. Зыходзячы з гэтага, Бюро ЦК КПБ, у прыватнасці, нядаўна прыняло рашэнне аб падрыхтоўцы да выдання нарысу гісторыі Кампартыі Беларусі.

Фарміраванне асобы ідэйна

перакананай, самастойнай, творчай патрабуе радыкальнага перагляду метадыкі выкладання грамадскіх дысцыплін. Трэба смялей уводзіць актыўныя формы навучання—дыскусіі, разборы рэальных жыццёвых сітуацый, на якіх студэнты шукалі б ісціну, прыходзілі да творчага засваення марксісцка-ленінскай тэорыі, а не атрымлівалі яе ў выглядзе гатовых формул, вывадаў і цытат.

І галоўнае тут у тым, каб навучыць юнакоў і дзяўчат аналізаваць і параўноўваць, дзейнічаць і набываць вопыт, выходзячы іх сапраўднымі тварцамі перабудовы.

Творчае абнаўленне зместу выкладання, пераадоленне фармалізму, начотніцтва патрабуе яснай марксісцка-ленінскай пазіцыі грамадзазнаўцаў, іх гатоўнасці і ўмення весці дыскусію, адстойваць свае перакананні і маральныя каштоўнасці.

Партыйным арганізацыям навучальных устаноў трэба палепшыць якасны састаў выкладчыкаў грамадскіх дысцыплін. Памятаючы аб іх высокай сацыяльнай ролі, Міністэрству народнай асветы сумесна з партыйнымі камітэтамі ВНУ неабходна правесці ў гэтым годзе атэстацыю выкладчыкаў грамадскіх навук, высветліць магчымасці творчага росту кожнага педагога.

Належыць таксама вызначыць меры па карэннаму паляпшэнню практыкі адбору, падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі выкладчыкаў усіх сацыяльна-эканамічных дысцыплін, распрацаваць разам з Акадэміяй навук БССР, Інстытутам гісторыі партыі пры ЦК КПБ перспектыўную праграму развіцця вузавыскай грамадзазнаўчай навукі.

Карэннае абнаўленне савецкага грамадства павінна суправаджацца ўмацаваннем адзінства і згуртаванасці ўсіх народаў нашай многанацияльнай Радзімы. Гэты працэс, несумненна, будзе развівацца больш плённа, калі мы станем больш удзяляць увагі фарміраванню ў кожнага чалавека высокай культуры міжнацыянальных сувязей, беражлівых адносін да гістарычнай, культурнай спадчыны свайго народа.

Заслугоўваюць увагі пытанні развіцця беларуска-руускай двухмоўнасці. Яна склалася ў рэспубліцы гістарычна, у выніку інтэрнацыяналізацыі грамадскага жыцця, узаемаўплыву і ўзаемаўзбагачэння нацыянальных культур.

Рашэнні XXVII з'езда партыі, наступныя Пленумы ЦК КПСС патрабуюць прадуменных, уважальных дзеянняў ва ўсім, што закранае традыцыі, асабліва культуры, спецыфіку сацыяльна-эканамічнага і духоўнага развіцця народаў нашай краіны.

Бюро ЦК КПБ прыняло меры па паляпшэнню вывучэння беларускай мовы і літаратуры ў школах, тэхнікумах і ВНУ. Курс беларускай мовы ўведзены на ўсіх спецыяльнасцях у педагагічных навучальных установах. Расшыран прыём студэнтаў у педінстытуты па спецыяльнасці «беларуская мова і літаратура».

У той жа час мы далёкі ад думкі, што ўсё неабходнае ўжо зроблена. Многія вучні не валодаюць у дастатковай ступені беларускай пісьменнасцю, вуснай мовай, не працягваюць устойлівай цікавасці да чытання літаратуры. Узровень выкладання беларускай мовы і літаратуры застаецца яшчэ невысокім. Слабую дапамогу аказваюць настаўніцкім і навуковым педагагічным кадрам інстытуты мовазнаўства і літаратуры, гісторыі, этнаграфіі, мастацтвазнаўства і фальклору Акадэміі навук БССР. Тое самае можна сказаць і аб Міністэрстве культуры, творчых саюзях БССР.

Адна з важных задач Міністэрства народнай асветы, Акадэміі навук БССР—зрабіць работу ў галіне беларуска-руускай двухмоўнасці сістэмнай, мэтанакіраванай і паслядоўнай. Зыходзячы пры гэтым трэба з таго, што ў пытаннях аб мове

навучання недапушчальныя ніякія прывілеі, абмежаванні або прымусы. Трэба весці справу да таго, каб кожны жыхар нашай рэспублікі добра ведаў і валодаў беларускай і рускай мовамі.

Сёння адзнакай высокай культуры і духоўнага багацця чалавека становіцца і веданне замежных моў. Гэтага патрабуюць актывізацыя навукова-тэхнічнага супрацоўніцтва з замежнымі дзяржавамі, абмену навукова-тэхнічнай інфармацыяй, паяўленне буйных міжнародных навуковых праграм у галіне экалогіі, тэхнікі, медыцыны, развіцця турызму, расшырэнне асабістых кантактаў грамадзян.

Сур'ёзнае адставанне дапушчана ў галіне эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення. У школьных вучэбных праграмах відэочны дысбаланс паміж прадметамі, якія развіваюць лагічнае і вобразнае мысленне. Як змяніць сітуацыю, якія шляхі паляпшэння эстэтычнай адукацыі і выхавання моладзі? У многім адказы на гэтыя пытанні даюць практыка педагогаў-наватараў, прапановы, што паступілі напярэдадні гэтага пленума ў ЦК КПБ ад прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі.

Педагагічная практыка паказвае, што ў некаторых школах краіны і рэспублікі прадметам гуманітарнага цыкла ў школах удзяляецца не менш палавіны вучэбнага часу. Арганізацыя навучання ў агульнаадукацыйнай школе жывапісу, музыцы, іншым відам мастацтва ставіцца ў прамую сувязь з паспяховай падрыхтоўкай спецыялістаў, у тым ліку ў галінах, далёкіх ад эстэтыкі. І ўжо зусім немагчыма пераацэніць ролю гуманітарных дысцыплін у выхаванні ў чалавека імкнення да маральнага ўдасканалення.

Маюць рацыю тыя таварышы, якія лічаць, што праблема эстэтычнага выхавання нельга вырашыць толькі праз наяўны ў нас спецыяльны музычны і мастацкі школы. Бо ў іх займаецца толькі 6,5 працэнта дзяцей ад 7 да 14 гадоў. А як фарміраваць эстэтычны перакананні астатніх дзяцей?

Як абстаіць справа з масавай музычнай адукацыяй? Мы ўжо гаварылі, што ў старэйшых класах, гэта значыць ва ўзросце, калі інтэнсіўна фарміруюцца эстэтычныя густы падлеткаў, заняткаў па музыцы і выяўленчаму мастацтву няма наогул. І ці трэба здзіўляцца, што многія з іх не ведаюць нотнай граматы, не працягваюць цікавасці да класічнай музыкі, харавых спеваў, да ігры на музычных інструментах, не ведаюць народных і сучасных песень, замыкаюцца ў вузкім свеце нізкапробнага року. Далучацца да сур'ёзнага мастацтва яны проста не навучаны. А неразвітое эстэтычнае мысленне лёгка засвойвае штампы нізкапробнай «масавай культуры».

Трэба ў прынцыпе змяніць адносіны да дысцыплін эстэтычнага цыкла. Арыенціры ў гэтай справе могуць быць такімі. На аснове праводзімага ў 14 сярэдніх школах эксперыменту па вывучэнню інтэгрыванага курсу «Мастацтва» неабходна ў бліжэйшыя гады ўвесці яго ва ўсіх школах рэспублікі. Гэта дасць магчымасць расшырыць вывучэнне музыкі, выяўленчага мастацтва, харэаграфіі, дасягненняў сусветнай культуры.

Што датычыць музычных школ, то да 1995 года яны павінны быць як мінімум у кожным мікрараёне, на кожнай цэнтральнай сядзібе калгаса або саўгаса. Для падрыхтоўкі спецыялістаў-выкладчыкаў неабходна мець музычныя вучылішчы не толькі ў абласных цэнтрах, але і ва ўсіх буйных гарадах.

Вы спытаеце: дзе ўзяць для такой праграмы рэсурсы? Адаказ просты: заводы і фабрыкі, калгасы і саўгасы, будкамбінацы—усе, хто хоча бацьчы падрастаючае пакаленне высокаін-

тэлектуальным, усебакова развітым, павінны лічыць вырашэнне гэтай задачы сваім абавязкам. І, значыць, прымаць самы актыўны ўдзел у гэтай справе і кадрамі, і матэрыяламі, і фінансамі, і набыццём неабходнага абсталявання, інструменту.

Заклапочанасць Бюро ЦК КПБ узніклай сітуацыяй з эстэтычным выхаваннем выклікана і тым, што многія кіруючыя кадры, ды і самі педагогі не бачаць тут праблем. Паўтару: выхаванне прыгажосцю—гэта выхаванне маралі. Яно з'яўляецца не пачобнай задачай, не другарадным клопатам школы, а адным з ключавых момантаў фарміравання чалавека ўсебакова і гарманічна развітага, здольнага быць актыўным удзельнікам сучаснай вытворчасці, сацыяльна-палітычнага і культурнага жыцця.

На другім плане аказалася ў народнай асвете фізічная культура. Прыкладу лічы. Кожны чацвёрты падлетак 15—17 гадоў мае аслаблены арганізм і іншыя адхіленні ў стане здароўя, прычым больш як 10 працэнтаў—парушэнні зроку, 3,5 працэнтаў—неўралагічныя расстройствы. За тры апошнія гады з 25 да 28 тысяч узрасла колькасць вучняў, аднесеныя па стану здароўя ў спецыяльныя медыцынскія групы.

На фізічнае выхаванне ў школе адводзіцца вельмі мала часу. У многіх школах урокі праводзіцца так, што ў вучняў прападае жаданне займацца фізікультурай і спортам. Нярэдка перавага аддаецца тым, хто ў перспектыве можа стаць рэкардсменам. Калі ж хлопчык або дзяўчынка не падаюць у гэтых адносінах надзей, яны аказваюцца па-за полем зроку работнікаў фізікультуры і спорту.

Гэта сацыяльна шкодны падыход да справы, і яго трэба неадкладна мяняць. Дзеям з аслабленым здароўем патрабуюцца ўдзяляць максімальную ўвагу.

Іменна так робяць у г. Брэсце, дзе ва ўсіх школах арганізаваны заняткі з вучнямі, аднесенымі па стану здароўя да спецыяльнай медыцынскай групы. З гэтай мэтай створаны кабінет лячэбнай фізікультуры са спартыўнай залай, аснашчанай неабходным абсталяваннем. Фізічныя практыкаванні падбіраюцца з улікам дыягназу захворванняў, стану здароўя і фізічных магчымасцей дзяцей. І вось вынікі: за апошнія 3 гады з 5 тысяч 700 такіх вучняў паправілі здароўе амаль палавіна.

Выклікае трывогу, што спартклубы рада ВНУ і тэхнікумаў пайшлі па шляху лічбаманіі і ашуканства. Так, у Наваполацкім політэхнічным інстытуце, згодна са справаздачнасцю, займаліся ў спартыўных секцыях 1.660 студэнтаў. На самай жа справе іх было ўсяго 200. У Магілёўскім машынабудуўнічым такіх «мёртвых душ» аказалася больш тысячы чалавек. Прыпісаны не кубаметры, не тоны, а здароўе і фізічнае ўдасканаленне моладзі. І кім? Педагогамі!

Словам, арганізацыя фізічнага выхавання даведзена да такога ўзроўню, што ніжэй апускацца проста няма куды. Вывады з гэтага павінны зрабіць і Міністэрства народнай асветы, і Дзяржжамспорт БССР, і ЦК, абкомы, гаркомы і райкомы ЛКСМБ.

На якасна новы ўзровень патрабуюцца ўзняць ваенна-патрыятычнае выхаванне моладзі. Наяўныя ў рэспубліцы 180 універсітэтаў і 279 клубаў ваенна-патрыятычнага выхавання ахопліваюць толькі 70 тысяч навучэнцаў. Гэта вельмі мала. Між тым раўняцца ёсць на каго. У пружанскай сярэдняй школе нумар 1 створаны добра абсталяваныя класы вывучэння ваеннай справы, падрыхтоўкі да службы ў арміі. Работа па выхаванню юнакоў сапраўднымі патрыётамі, інтэрнацыяналістамі, абаронцамі Айчыны праводзіцца ва ўмо-

вах, набліжаных да армейскіх будняў.

Міністэрству народнай асветы БССР, ЦК ЛКСМБ сумесна з ваеннымі камісарыятамі трэба шырэй распаўсюджаць гэты вопыт, збаўляцца ад казёншчыны, фармалізму і шаблонаў ў ваенна-патрыятычным выхаванні падрастаючага пакалення.

Для гэтага перш за ўсё неабходна палепшыць якасны састаў ваенрукоў навучальных устаноў. Магчымасці ёсць—у рэспубліцы няма воінаў запасу.

Зусім інакш трэба весці сёння і экалагічнае выхаванне. Пера ўсвядоміць, што мы вельмі мала зможам зрабіць па ахове і аднаўленню прыроды, калі не здолеем дабіцца ўсеагульнай экалагічнай грамадскай, высокай экалагічнай культуры. А пачынаць авалодванне гэтай культурай трэба са школы.

Сённяшні вучань—заўтрашні рабочы, калгаснік, спецыяліст. І мы ўсе—бацькі, школа, ВНУ, грамадскія арганізацыі, працоўныя калектывы адказваем за тое, каб ён уступіў у самастойнае жыццё чалавекам ідэйна перакананым, маральна прыгожым, моцным целам, чалавекам вялікай культуры і шырокага кругагляду, актыўным удзельнікам усіх працэсаў развіцця сацыялістычнага грамадства.

III.

Таварышы! Роля школы ў выхаванні гарманічна развітой асобы незаменная. Але гэта ніколі не прынімае ролі працоўных калектываў, грамадскасці, і перш за ўсё сям'і. У народзе кажуць: «Моцная сям'я—моцная дзяржава». Ёсць хваробы сям'і—яны непазбежна адбіваюцца і на стане грамадства, акумуляруюцца ў ім і ў абвостраным выглядзе бумерангам вяртаюцца ў сям'ю.

Абуджэнне і развіццё цікавасці ў дзяцей да працы, роднага краю, вывучэння моў, культуры і мастацтва—якое пытанне ні вазьмі, аснова асноў яго закладаецца ў сям'і. Аднак многія і сёння прытрымліваюцца памылковага пункту погляду, што дзяцей выхоўваюць, за дзяцей адказваюць толькі дзяржава, толькі школа. Некаторыя бацькі разважаюць: «Мая справа—праца, быт, грамадскія абавязкі». Але якая цана працы, грамадскай дзейнасці, калі самае галоўнае—дзеці аказваюцца на задворках бацькоўскіх клопатаў?

Час мужання—асаблівы час. Усё для падлеткаў адбіваецца ўпершыню. Ідзе нялёгка працэс фарміравання характару, перакананняў. І не заўсёды праходзіць ён у абставінах спрыяльных, якія садзейнічаюць станаўленню асобы. Восць тут, у гэты складаны для падлетка перыяд і неабходна яму штодзённая дапамога блізкага чалавека.

Вынікі адарванасці бацькоў ад дзяцей—духоўнае адчужэнне паміж імі, абывацесць да лёсу адзін аднаго. Гэта адна з галоўных прычын бязмэтнага правядзення часу падлеткаў, хуліганства, п'янства, наркаманіі сярод іх. Даследаванні паказваюць, што сям'і, дзе бацькі не разумеюць дзяцей, а тыя—іх, даюць грамадству палавіну так званых цяжкіх падлеткаў. Яны найбольш ранімыя і сацыяльна агрэсіўныя, таму што выхоўваюцца ў атмасферы, пазбаўленай душэўнасці, узаемнай павагі, суперажывання.

Перабудова пойдзе тым больш паспяхова, чым хутчэй мы ўзінем аўтарытэт сям'і, яе ролі ў выхаванні дзяцей. Інакш кажучы, наша першарадная задача—стварыць культ сям'і. Такой сям'і, дзе бацькі і дзеці—непадзельнае цэлае, дзе ўзаемна паважаюць і клапоцяцца адзін ад адным, душэўна саўдзельнічаюць адзін у адным, дзе фарміруюцца мікраклімат, вызначальная і стваральная аснова якога—духоўнасць, камуністычная мараль, савецкі ўклад жыцця.

(Працяг на стар. 8).

Даклад Я. Я. САКАЛОВА

(Працяг.)

Пачаток на стар. 5—7).

Вядома, дабіцца гэтага нялёгка. Трэба будзе нямала працаваць, адмовіцца ад многіх стэрэатыпных форм і метадаў ідэалагічнага і сацыяльнага ўздзеяння на сям'ю, настойліва шукаць новыя, якія б адпавядалі нашай хутка зменлівай рэчаіснасці.

Скажам, працоўнае выхаванне. Хіба сёння не ўзрастае яго магчымасці ў сувязі з шырокім укараненнем сямейнага падраду, кааператыўнай і індывідуальнай працоўнай дзейнасці, развіццём калектыўнага агра-рэспубліканства, стварэннем сямейных экіпажаў і г.д.? Падлетак у працэсе сумеснай з бацькамі працы вучыцца беражліва адносіцца да тэхнікі і механізмаў, зямлі, жывёлы, зведвае гонар за зробленае ўласнымі рукамі, засвойвае простую, правэраную стагоддзямі ісціну: усё да сягаецца працай, галоўная годнасць чалавека — жаданне і ўменне працаваць.

Але вось што становіцца ўсё больш прыметным: формы працы, якія аб'ядноўваюць сям'ю агульнымі інтарэсамі, развіваюцца больш актыўна, чым формам адпачынку, карыснага прывядзення вольнага часу ў сям'ю. Праблема гэта, безумоўна, шматгранная. Каб яе вырашыць, неабходны больш энергічныя, мэтанакіраваныя дзеянні з боку як партыйных, прафсаюзных, камсамольскіх арганізацый, мясцовых Саветаў, працоўных калектываў, так і саміх бацькоў.

Асаблівай увагі патрабуе задача павышэння інтэлектуальнага патэнцыялу сям'і, і ў прыватнасці, эстэтычнага. Усім вядома лінінскае выказанне: мастацтва належыць народу. Многія звязваюць яго толькі з магчымасцю наведаць музеі, тэатры, канцэртныя залы. Але наўрад ці такое разуменне лінінскай думкі можна назваць поўным. Авадоўца мастацтвам, ствараць яго, з яго дапамогай выходзіць больш высокародным сябе, сваіх блізкіх і акажучых — другі, не менш важны бок пытання.

Даўно заўважана: маральная атмосфера, як правіла, здаравейшая ў тых сям'ях, члены якіх любяць і ведаюць музыку, валодаюць музычнымі інструментамі, захапляюцца чытаннем, маюць або лепяць, працягваюць сільнасць да іншых відаў мастацкай творчасці.

Даўно заўважана і іншае: сям'я, у якой нізкі духоўны запатрабаванні, пастаўляе грамадству людзей з бедным унутраным светам, аднабокова развітымі схільнасцямі, нізкай культурай паводзін і патрэбнасцей. Такія людзі не могуць быць тварцамі вялікай справы.

Павысіць інтэлектуальна-эстэтычны патэнцыял сям'і — задача не аднаго года. З улікам сённяшніх патрабаванняў Савету Міністраў БССР неабходна дпрацаваць мэтаву Комплексную праграму эстэтычнага выхавання насельніцтва рэспублікі, аб'яднаць намаганні ў гэтай справе прафсаюзных арганізацый, навучальных устаноў, устаноў культуры і мастацтва, творчых саюзаў, сродкаў масавай інфармацыі. Важна весці яго так, каб яно было цікавым, прывабным не толькі для бацькоў, але і дзяцей. Узначаліць усю работу па ўзмацненню аўтарытэту сям'і, яе ролі ў выхаванні падростаючага пакалення павінны партыйныя і камсамольскія арганізацыі. І перш за ўсё яны абавязаны павысіць патрабавальнасць да бацькоў.

Вывучэнне ж становіцца спраў у г. Баранавічы, Клецкім і Шаркоўшчынскім раёнах паказала, што работа па ўмацаванню сям'і недаацэньваецца

партыйнымі і камсамольскімі арганізацыямі і, як вынік гэтага, мясцовымі Саветамі, працоўнымі калектывамі, грамадскасцю.

Можна прывесці прыклады. Але лепш давайце спытаем у сябе. Ці часта нам, хто сядзіць у гэтай зале, прыходзіцца быць на партыйных сходках з парадкам дня: камуніст і яго сям'я? Ці многія мы ведаем фактаў, калі начальніка цэха або брыгадзіра перадавай брыгады заахвацілі б не толькі за высокім вытворчым вынікам, але і за добрае выхаванне дзяцей? Ці ўспомніце вы выпадкі, каб пры зацвярджэнні характарыстыкі кіруючага работніка цікавіліся, як ён выходзіць дзяцей? А ці многія мы зрабілі дакладаў, у якіх, акрамя прычыных тэм, аналізаваліся б прычыны распаду сям'яў, павелічэння колькасці дзяцей-сірот, у якіх прапаноўваліся б меры па ўзмацненню бацькоўскай адказнасці, паляпшэнню бацькоўскай працы? Упэўнен, што адказы будуць несучасна-шальнымі.

Аб тым, што патрабуецца ўзмацніць увагу да сям'і, сведчыць і такая статыстыка. Штогод у рэспубліцы распадаецца звыш 30 тысяч сям'яў. Прычым амаль палавіна — на глебе п'янства. Аднак многія партыйныя арганізацыі, мясцовыя Саветы, гаспадарчыя кіраўнікі як бы не заўважаюць гэтых прычын. Лічаць так: узаемаадносінны ў сям'і — справа тонкая, і незвычайна, маўляў, умяшвацца ў чужое сямейнае жыццё.

Няправільны, шкодны пункт погляду. У нас няма чужых сям'яў. Кожная з іх — жывая клетка нашага грамадства. І ўсе мы кроўна зацікаўлены ў тым, каб яна была здаровай, служыла грамадству і сям'і, і ў будучым.

IV.

Таварышы! Прычыны многіх недахопаў сістэмы народнай асветы крыюцца ў тым, што яе матэрыяльная база не ўсюды адпавядае новым патрабаванням навучання і выхавання падростаючага пакалення. І тлумачыцца гэта тым, што ЦК і абкомы КПБ, Савет Міністраў БССР і аблвыканкомы, Дзяржплан не змаглі своечасова ўбачыць і ацаніць ролю кваліфікаваных кадраў, ролю навукі ў развіцці эканомікі і культуры рэспублікі. І як вынік — раўнадушна, без належнага разумення адносіліся да запатрабаванняў былых Міністраў вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, Міністраў асветы і Дзяржаўнага камітэта па прафтэхадукцыі, гэта значыць — да праблем сярэдняй і вышэйшай школы.

Асабліва наглядна гэта праявілася на прыкладзе будаўніцтва новага комплексу Белдзяржуніверсітэта імя У. І. Леніна. Амаль тры пяцігодкі запар яліся размовы аб яго будаўніцтве, але далей гэтага справа практычна так і не рушыла. Цяпер факультэты Белдзяржуніверсітэта раскіданы па ўсім годзе, а некаторыя размешчаны ў крайне дрэнных, непрыстасаваных для заняткаў памяшканнях.

У мінулым годзе Бюро ЦК КПБ дало прыніповае ацэнку ўзнікшаму становішчу і вызначыла меры па паскоранаму будаўніцтву аб'ектаў універсітэта на новай пляцоўцы.

А паглядзіце на плошчу імя У. І. Леніна ў Мінску. Трэці год узводзіцца будынак педінстытута. І гэта ў цэнтры сталіцы рэспублікі. Што ж гаварыць аб будоўлях народнай асветы дзе-небудзь у раёне, куды начальнікі позірк скіроўваецца не так часта.

Правільна сказана: цяжка пе-

рабудаваць тэхналагічны працэс, але яшчэ цяжэй — псіхалогію чалавека. Але перабудоўваць трэба.

За 1986—1987 гады на аб'ектах народнай асветы недаасвоена звыш 41 млн. рублёў дзяржаўных капітальных укладанняў. Калі ў 1987 годзе план падрадных работ у цэлым па рэспубліцы выканан на 102 працэнты, то на будаўніцтве школ і дашкольных устаноў — на 92, аб'ектаў былога Міністраўства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР — на 93 працэнты. Няправільныя адносіны да стварэння матэрыяльнай базы аб'ектаў народнай асветы ў кіраўнікоў Віцебскай, Магілёўскай і Гомельскай абласцей. Новыя задачы, пастаўленыя лютымі (1988 г.) Пленумам ЦК КПСС, патрабуюць паскоранага вырашэння гэтай праблемы.

За гады, што засталіся да канца стагоддзя, трэба будзе ўвесці школ на 600 тысяч вучнёўскіх месцаў, дашкольных устаноў — на 250 тысяч месцаў, прафесіянальна-тэхнічных навучальных устаноў — на 47 тысяч месцаў, калі 1 мільёна квадратных метраў плошчаў аб'ектаў вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школы, уключаючы шэсць доследна-эксперыментальных заводаў. Толькі ў бягучай пяцігодцы трэба будзе больш чым у два разы павялічыць на гэтыя мэты аб'ём капітальных укладанняў.

Рэалізацыя гэтай праграмы дазваляе ў асноўным выйсці на нарматыўныя паказчыкі па ўсёй сферы народнай асветы.

Міністрству народнай асветы, Дзяржбуду БССР неабходна ўжо ў 1988—1989 гадах распрацаваць якасна новы набор праектаў школ. Неабходна падумаць і аб аптымальнай напаяльнасці іх. Трэба зыходзіць з таго, што мы будзем школу масавую з дыферэнцыраваным навучаннем.

Яна павінна размяшчацца на самым зручным, узвышаным месцы і ўпрыгожваць населены пункт. Нярэдка гэтага правіла не прытрымліваюцца. У вёсцы Вётухна Касцюковіцкага раёна сярэдняю школу пабудавалі па сутнасці ў балоце, і вось ужо сем гадоў яе штогод затапляе.

Неабходна распрацаваць і праграму рэканструкцыі існуючых устарэлых будынкаў, прадуладзёўшы прыбудову да іх блокаў для сталовых, майстэрняў, актавых і спартыўных залаў, плавальных басейнаў, класу для шасцігодкаў, мастацкіх і музычных студый — усяго таго, што патрэбна для ўсебаковага развіцця здольнасцей дзяцей.

Сур'ёзна тармозіць павышэнне якасці навучання недастаткова тэхнічная аснашчасць навучальна-выхаваўчага працэсу. І тлумачыцца гэта тым, што ніхто гэтым сур'ёзна не займаецца, хоць амаль усё мы можам і абавязаны рабіць у сябе ў рэспубліцы. Адзінае, чаго ў некаторых з нас не хапае, — пачуцця адказнасці і жадання займацца канкрэтнай работай.

У мінулым годзе выраб сродкаў на навучанне на 2,5 мільёна рублёў быў размешчаны на заводах і ў аб'яднаных рэспублікі, у тым ліку на 1 мільён рублёў — на прадыемствах Мінмясцпрома. І што ж? Заданне Мінмясцпром выканана толькі на 80 працэнтаў.

Віна выканаўцаў, безумоўна, вялікая. Тав. Косцікаў безадказна аднёсся да важнай справы. Але заканамерным з'яўляецца і такое пытанне: ці патурбаваўся хто-небудзь аб гэтым з кіраўнікоў сістэмы народнай асветы? Вядома, не.

З пункту погляду аб'ёмаў тэхнічных сродкаў навучання, якія выпускаюцца ў рэспублі-

цы, — гэта толькі дзесятая частка ад выдзяляемай колькасці. Мець такі магутны вытворчатыэхнічны патэнцыял і з году ў год не даваць школе нярэдка прасцейшых дапаможнікаў для павышэння эфектыўнасці навучання — многім нашым кіраўнікам павінна быць прынамсі сорамна.

Для выпуску тэхнічных сродкаў навучання, акрамя прамысловых прадыемстваў, трэба выкарыстоўваць прафтэхвучылішчы, міжшкольныя вучэбна-вытворчыя камбінаты. Але ж само па сабе гэта не будзе зроблена. Неабходна арганізацыя работы, і перш за ўсё з боку Міністраўства народнай асветы (т. Дзямчук) і Дзяржплана БССР (т. Кебіч).

А вось парадокс нашай прафесіянальна-тэхнічнай адукацыі: хочам выйсці на вастрыё навукова-тэхнічнага прагрэсу, але рыхтуем рабочую змену на ўчарашнім абсталяванні. 60 працэнтаў паступаючых у прафтэхвучылішчы станкоў — дэманціруемыя з рэканструюемых прадыемстваў. Асабліва дрэнна аснашчаны вучылішчы, якія выпускаюць кадры для прадыемстваў Мінпрыбора, Мінэлектратэхпрома і Мінпрамсувязі.

Доўга і пакутліва ўкараняецца ў навучальных установах камп'ютэрызацыя. Сёння толькі чатыры з кожных ста сярэдніх школ маюць кабінеты інфарматыкі і электронна-вылічальнай тэхнікі. Не хапае іх у прафтэхвучылішчах, тэхнікумах, ВНУ. Ці ёсць магчымасць паскорыць вырашэнне гэтай праблемы? Так, ёсць. Вучоныя Мінскага радыётэхнічнага інстытута стварылі школьны камп'ютэр. Далі яму прыгожую назву — «Няміга». Але серыйна вытворчасць камп'ютэра да гэтага часу не арганізавана. Трэба смялей працягнуць сябе ў гэтай справе тт. Крыцкаму, Бысенку.

Не вытрымлівае ніякай крытыкі матэрыяльная база фізічнага развіцця. І трывожыць тое, што адносіны да гэтай справы многіх гаспадарчых кіраўнікоў, савецкіх работнікаў не мяняюцца. Яшчэ ў 1984 годзе ўрад рэспублікі даручыў раду галін і прадыемстваў наладзіць вытворчасць спартыўна-ігравога абсталявання 27 назваў. Аднак гэта даручэнне засталася нявыкананым.

Калі аналізуеш стан матэрыяльна-тэхнічнай базы навучальных устаноў, прыходзіш да рада вывадаў. На двух хацеў бы спыніцца.

Вывад першы. Эфектыўнасць уплыву на становішча спраў кіруючых работнікаў ЦК і абкому КПБ, Савета Міністраў БССР і аблвыканкомаў, адказных за вырашэнне ўсяго комплексу гэтых пытанняў, крайне нізкая. Сакратару ЦК КПБ т. Пячэннікаву, намесніку Старшынні Савета Міністраў БССР т. Мазай трэба больш праяўляць ініцыятывы, настойлівасці, бачыць праблемы і знаходзіць шляхі іх вырашэння.

А шляхі такія, безумоўна, ёсць. Возьмем праблему школьнай мэблі. Забяспечанасць ёю школ складае крыху больш палавіны ад патрэбнасці. Прадыемствы дрэваапрацоўчай і мясцовай прамысловасці марудна павялічваюць яе выпуск. Каб неяк вырашыць пытанне, былі Дзяржаўны камітэт БССР па прафтэхадукцыі пяць гадоў назад стварыў на базе Магілёўскага прафтэхвучылішча вучэбна-вытворчае прадыемства для вырабу класна-лабараторнай мэблі. Аднак у Дзяржплана і Дзяржснаб БССР не зразумелі ўсёй важнасці гэтай справы і рэсурсаў не выдзелілі.

Цяпер прафтэхвучылішчы будоўнічага профілю выпускаюць

мэблі для школ, дзіцячых садоў і ясляў на 200 тысяч рублёў у год, а магуты — у дзесяткі разоў больш. І патрабуецца для гэтага нямногае — дапамагчы ім з матэрыяламі і інструментам. Карысць ад гэтага двайная: навучэнцы асвойвалі б рабочыя прафесіі і давалі б патрэбную прадукцыю.

А хто перашкаджае адпрацаваць практыку складання конкурснага адбору і выдання падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў? Афармленне многіх падручнікаў такое, што вучань з неахвотай бярэ іх у рукі. І гэта мала непакойчы таго, хто выдае падручнікі. Маўчалі пра гэта работнікі былога Міністраўства асветы БССР. Маўчаць пра гэта і педагогі.

Дзяржкамвыд і Міністраўства народнай асветы рэспублікі павінны сур'ёзна перагледзець свае адносіны да падрыхтоўкі і выпуску падручнікаў. Неабходна перабудаваць вытворчую базу такім чынам, каб літаратура паступала своечасова, у якасным выкананні і ў неабходнай колькасці. Да выдання падручнікаў трэба прыцягнуць нашых лепшых вучоных, педагогаў, пісьменнікаў і мастакоў. Забяспечышы поўную патрэбнасць школы, частку падручнікаў трэба накіроўваць у магазіны для свабоднага продажу.

Вывад другі. Недахопы і хібы ў развіцці матэрыяльнай базы сістэмы народнай асветы накопіваліся не адзін год, і зрабіць тут істотны рывок можна толькі ў тым выпадку, калі ўключыць у гэту справу патэнцыял усёй рэспублікі, усіх прадыемстваў, калгасаў і саўгасаў. Многае тут залежыць ад кіраўнікоў працоўных калектываў, ад партыйных, прафсаюзных і камсамольскіх арганізацый. Вось два прыклады, дзве пазіцыі.

Калгас «Шлях да камунізму» Гродзенскага раёна за свае сродкі пабудоваў школу, дзіцячы сад, культурна-спартыўны комплекс з дзюмова заламі на 740 месцаў і двама басейнамі. Цяпер узводзіць прыбудову да школы на 200 месцаў, новую спартыўную залу, сталовую на 250 пажаданых месцаў. Зварышаецца ўзвядзенне другога дзіцячага сада на 280 месцаў, намечана рэканструкцыя школьнага памяшкання са стварэннем абсерваторыі. На базе школы і культурна-спартыўнага комплексу працуе 35 гурткоў і спартыўных секцый. У іх ліку дзіцячы хор, калектыў эстрадна-бальнага танца, вакальна-інструментальны ансамбль, дзіцячы ансамбль «Лялечкі» — дыпламант двух усеаюзных фестываляў народнай творчасці. Чатыры гады за кошт сродкаў калгаса працуе дзіцяча-юнацкая спартыўная школа. Усе настаўнікі забяспечаны калгаснымі кватэрамі.

Ва ўсім гэтым вялікая заслуга старшыні калгаса Героя Сацыялістычнай Працы Ільі Пятровіча Сянько, сакратара парткома Алега Іванавіча Гур'яна, якія ўсе пытанні, што датычаць школы, разглядаюць нароўні з вытворчымі, а ва ўдасканаленні навучання і выхавання дзяцей бачыць залог далейшага паспяховага развіцця гаспадаркі.

А вось іншы падыход. У размешчанай на тэрыторыі калгаса імя Гастэлы Мінскага раёна (старшыня т. Ліўшыц, сакратар парткома т. Сяліцкая) школе на 250 месцаў займаецца калі 700 дзяцей. У школе прымітыўна майстэрні, няма ўмоў для гурткавай і факультатываў работы. У сталовай прыходзіцца абедаць у тры змены. Кіраўнікі гаспадаркі лічаць, што ўсё гэта не іх клопаты. Цяпер тут за кошт сродкаў дзяржбюджэту будоўня новая

школа. І хочацца верыць, што праўленне, партыйная арганізацыя знойдуць магчымасць выдзельць неабходныя рэсурсы для набывання сучаснага абсталявання, тэхнічных сродкаў навучання, іншых неабходных школе дапаможнікаў, якія дазваляць фарміраваць маладую асобу з улікам патрабаванняў жыцця.

Навучальная ўстанова — установа выключная. Тут фарміруецца наша будучыня. І ўсе мы павінны ўсёядоміць: неабходны новыя адносіны да сярэдняй і вышэйшай школы. Яе патрэбнасці мы абавязаны забяспечыць у поўнай меры, выкарыстоўваючы для гэтага ўсе магчымасці. Савету Міністраў БССР ужо ў гэтым годзе трэба распрацаваць комплексную праграму «Матэрыяльна-тэхнічная база народнай асветы» і ўнесці яе на разгляд Бюро ЦК Кампартыі Беларусі.

Сёння пытанне стаіць так: кожны працоўны калектыв павінен уносіць істотны ўклад ва ўдасканаленне і развіццё ўсяго таго, што неабходна для паўнацэннага навучання і выхавання будучага папаўнення працоўных рэсурсаў. Мы катэгарычна прызываем тых, хто лічыць, што з пераходам на гаспадарчы разлік і самафінансаванне магчымасці ў гэтых адносінах прадпрыемстваў, будоўляў, калгасаў і саўгасаў значна звужаюцца.

Наадварот, цяпер, калі працоўны калектыв мае права распараджацца заробленымі сродкамі, ён можа і павінен павялічваць уклад ва ўдасканаленне матэрыяльнай базы ўстаноў народнай асветы. І рабіць гэта трэба не ад выпадку да выпадку, а на сур'ёзнай аснове, шляхам уключэння кожнага віду шэфскай дапамогі ў вытворча-фінансавы план, які з'яўляецца праграмай дзейнасці калектыву.

Сучасны кіраўнік — гэта кіраўнік, які клопаціцца не толькі аб развіцці вытворчасці, але і аб тых, хто заўтра прыйдзе на гэту вытворчасць, акажа хвалюе, якімі яны прыйдуць.

V.

Таварышы! Як вы ведаеце, у рэспубліцы на базе былых Міністэрства асветы, Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі і Дзяржаўнага камітэта па прафтэхдукацыі створана Міністэрства народнай асветы. У абласцях зліваюцца аддзелы народнай асветы і ўпраўлення прафтэхдукацыі. Ва ўсіх гарадах і раёнах фарміруюцца дзяржаўна-грамадскія органы — саветы па народнай асвете, выканаўчыя органы якіх стануць гарана і райана.

У сувязі з гэтым Міністэрству народнай асветы, аддзелам ЦК КПБ, партыйным камітэтам і саветамі органаў трэба перш за ўсё паклапаціцца аб тым, каб у аддзелах міністэрства, аблвыканкомаў, гар- і райвыканкомаў прыйшлі людзі, аддадзеныя сваёй справе, перспектывна думачыя, здольныя ў новых умовах эфектыўна вырашаць адказныя задачы народнай асветы.

І ў першую чаргу — арганізаваць працэс навучання і выхавання як адзіны, няспыны, дзе школа, ПТВ і ВНУ не раз'яднаны вузкамэтавымі інтарэсамі, а сумесна, зацікаўлена ўдзельнічаюць у фарміраванні ўсебакова развітой чалавечай асобы.

Міністэрства народнай асветы рэспублікі павінна ўзяць на сябе функцыі прагназавання развіцця галіны, яе навукова-метадычнага забеспячэння, пашырэння перадавога педагагічнага вопыту і наватарскіх ідэй. Усю сваю дзейнасць яно заклікана накіраваць на поўнае і своечасовае камплектаванне эканомікі, навукі і культуры высокаадукаванымі, прафесіянальна падрыхтаванымі спецыялістамі і кадрамі масавых прафесій.

І першае, што трэба зрабіць новаму органу, — пазбегнуць дробязнай апекі, вырашэння прыватных пытанняў і перадачы іх у вобласці, гарады і раёны, непасрэдна ў навучальныя ўстановы.

Новым органам кіравання трэба будзе забяспечыць функцыянаванне ўсёй сістэмы ва ўмовах шырокай дэмакратыі і публічнасці. У многім гэтым будзе садзейнічаць стварэнне саветаў па народнай асвете ва ўсіх звонках кіравання і саветаў навучальных устаноў у ВНУ, школах і ПТВ.

Удасканаленне навучальна-выхаваўчага працэсу ў новых умовах ставіць на пярэдні план праблему павышэння ролі і аўтарытэту піянерскай і камсамольскай арганізацыі. Генеральны напрамак работы школьнай і вузаўскай камсамолі вядомы — ленінскі заклік пастаянна вучыцца неабходна ператварыць у стратэгію канкрэтных дзеянняў, напоўніць яе рэальнымі, жыццёва неабходнымі справамі. Кожнай камсамольскай арганізацыі трэба вызначыць важнейшыя задачы, вырашэнне якіх з'явіцца няхай і невялікім, але ўкладам у агульны працэс перабудовы.

Вядома, у цэнтры ўвагі павінны стаць пытанні павышэння якасці ведаў, фарміравання высокіх грамадзянскіх і маральных якасцяў падрастаючага пакалення. А гэтага можна дабіцца толькі ў тым выпадку, калі студэнты, вучні будуць актыўнымі арганізатарамі, удзельнікамі, саўтараў ўсяго навучальна-выхаваўчага працэсу.

Важнейшы сродак дасягнення гэтага — развіццё розных форм самакіравання. Сёння ў школе ўсё або амаль усё робіцца не толькі для вучня, але і за вучня. Інакш кажучы, шырока працвітае педагогіка абслугоўвання. У школах ствараюцца розныя штабы, камісіі, пасты, гэта значыць сапраўдная сістэма самакіравання падмяняецца яе формай, надуманай фарматворчасцю дарослых, што зводзіць на нішто самакіраўніцкія працэсы, бо пераважае органы вучнёўскага самакіравання ў сродках педагагічнага націску на школьнікаў. І зусім забываецца той факт, што самакіраванне не толькі сродак, але і вынік развіцця вучнёўскага калектыву.

Самакіраванне прадугледжвае шырокую варыянтнасць, якая вызначаецца спецыфікай школы, яе традыцыямі, удзелам у грамадскім жыцці, а не механічным насаджэннем іншых раз не лепшых, хоць і новых структур, запазычаных у іншых школах.

Некаторы вопыт такой работы набыт у школах Цэнтральнага раёна г. Мінска. Тут знойдзена форма самакіравання, якая дазволіла аб'яднаць на магання самадзейных арганізацый вучняў, педагогаў, бацькоў, працоўных калектываў. У выніку ўзрасла адказнасць настаўнікаў за якасць сваёй працы, бацькоў — за выхаванне дзяцей у сям'і і школе, і самае галоўнае — павысіўся ўзровень ведаў, уменняў і навыкаў вучняў, іх грамадская актыўнасць.

Пры ўкараненні самакіравання падыход павінен быць непарушым: усё, што робіцца для вучняў, студэнтаў, павінна ажыццяўляцца з іх непасрэдным удзелам. Прычым як у навучальным працэсе, так і ў быццё. Сёння ж самакіраванне да студэнцкіх інтэрнатаў, прама скажам, не дайшло. А там, дзе яно ёсць, абмяжоўваюцца вырашэннем нязначных пытанняў. Сітуацыя парадаскальная: вузаўскім камсамольскім і прафсаюзным арганізацыям далі ўсе правы для таго, каб навесці ў сваім родным доме парадак, а парадку па-ранейшаму няма.

Самакіраваннем трэба ахапіць усё без выключэння інтэрнаты ВНУ, тэхнікумаў, прафесіянальна-тэхнічных вучылішчаў. Стварэнне неабходных умоў для вучобы, быту і адпачынку, рамонту і абслугоўвання

будынкаў, узорны грамадскі парадак — усё гэта павінна стаць клопамі саміх студэнтаў і навучнцаў, іх камсамольскіх і прафсаюзных арганізацый.

Будзе таксама правільным па-новаму падыходзіць да работы са студэнцкімі будатрадамі. Цяпер з іх саставу кожнае лета за межы рэспублікі выязджае больш як 7 тысяч чалавек. Восенню яны вяртаюцца часта ў неадрэмантаваныя, сырыя і няўтульныя аўдыторыі і інтэрнаты.

А чаму б ЦК, абкомам і гаркомам ЛКСМБ, кіраўнікам ВНУ і тэхнікумаў не стварыць студэнцкія будатрады, якія за час канікулаў прывялі б ва ўзорны парадак класы, інтэрнаты, чырвоныя куткі, спартыўныя збудаванні? Можна зрабіць так: у гэтым годзе студэнт наводзіць парадак ва ўласным доме, у наступным — працуе на аб'ектах народнай гаспадаркі. Гэта па-першае.

Па-другое, неабходна змяніць парадак выкарыстання заробленых студэнцкімі будатрадамі сродкаў. Цяпер усе грошы, за выключэннем зарплат, пераліваюцца розным арганізацыям. У прыватнасці, штогод цэнтральнаму штабу студэнцкіх будатрадаў перадаецца больш як 600 тысяч рублёў, рэспубліканскаму — 450 тысяч рублёў.

Частка сродкаў ідзе на паліпшэнне якасных паказчыкаў вытворчай дзейнасці заказчыка. Гэта значыць, грошы маюць многія, але толькі не ВНУ, не тэхнікум, студэнты якіх іх зараблялі. І ні рэктараты ВНУ, ні адміністрацыя тэхнікумаў, ні іх партыйныя і камсамольскія арганізацыі гэтым пытаннем не цікавяцца. А гэтыя ж сродкі маглі б стаць важнай падмогай ва ўдасканаленні матэрыяльна-тэхнічнай базы навучальных устаноў.

Хацелася б сказаць і пра наступнае. Усім, у тым ліку і камсамольцам, добра вядома, у якіх вялікіх клопатах маюць патрэбу дамы ветэранаў, дзіцячыя дамы, дамы дзіцяці. Здавалася б, камсамол, юнакі і дзяўчаты возьмуць шэфства над імі — рэканструююць, падвядуць водаправод і каналізацыю, калі іх там няма, абсталяюць інтэр'еры і г. д.

Клопаты аб ветэранах — гэта праўленне павагі да бацькоў, старэйшага пакалення, праўленне сямейнай удзячнасці тым, хто заваяваў і будаваў сацыялізм, ствараў умовы для шчаслівага жыцця моладзі.

Клопаты аб дзіцячых дамах і дамах дзіцяці — гэта праўленне гуманізму, душэўнай цеплыні і павагі да хлапчукоў і дзяўчынак, якія трапілі па розных прычынах у цяжкія жыццёвыя акалічэнні. Гэтыя клопаты аб будучыні нашай краіны, аб тых, хто прыйдзе на змену цяперашняму пакаленню.

Вось далёка не поўны пералік спраў, у якіх маюць патрэбу маладыя рукі, у якіх могуць і павінны расквыцца лепшыя якасці нашай моладзі — высакародства, дабрата, патрыятызму, самаадданасці.

А вазьміце такое важнае сёння пытанне для камсамола, як выхаванне ў юнакоў і дзяўчат самастойнасці і ініцыятыўнасці, прадпрыймальнасці і пачуцця асабістай адказнасці — якасцяў, так неабходных будучым спецыялістам для эфектыўнай работы ва ўмовах поўнага гаспадарчага разліку і самафінансавання.

Магчымасцей для гэтага няма. Хутка, напрыклад, сталі папулярнымі гаспадарча-разліковыя цэнтры навукова-тэхнічнай творчасці моладзі. Сёння яны выконваюць аб'ём работ на 8 млн. рублёў, аперацыйна аказваючы навукова-тэхнічнае садзейнічанне сотням прадпрыемстваў.

Перад ЦК ЛКСМБ, камітэтам камсамола рэспублікі стаіць задача дакладна вызначыць сваё месца ў перабудове народнай асветы, уцягнуць у гэту справу ўсіх камсамольцаў, усю моладзь.

Цэнтральнай фігурай перабудовы сістэмы народнай асветы з'яўляецца настаўнік, выкладчык. Як бы ні мянялася школа, якія б вучэбныя праграмы ні ўкараняліся — без настаўніка, без яго прагі творчасці, без яго імкнення да абнаўлення, без яго любові да дзяцей, без яго ўмення добра, з веданнем справы выхоўваць і вучыць іх — поспеху нам не дабіцца. Падтрымае настаўнік нас пераканана, талкова і страсна, адзначыў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў на Пленуме, і перабудова атрымае многа новых шырыняў прыхільнікаў і барацьбітоў, прадаўжальнікаў рэвалюцыйнай сацыялістычнай справы.

Цяпер у рэспубліцы працуе 225 тысяч педагогаў. Сярод іх 52 тысячы камуністаў, 30 тысяч камсамольцаў. У абсалютнай большасці гэта творчыя, адданыя сваёй справе людзі, якія маюць высокую тэарэтычную падрыхтоўку і багаты жыццёвы вопыт.

У той жа час у школах працуе звыш 18 працэнтаў настаўнікаў без вышэйшай адукацыі. Некаторыя з іх слаба валодаюць праграмным матэрыялам, метадыкай правядзення ўрокаў і выхавальчых мерапрыемстваў, асновамі псіхалогіі і педагогікі, не займаюцца самаадукацыяй.

Кожны трэці майстар у сістэме прафтэхдукацыі мае агульнаадукацыйную падрыхтоўку, роўную, а то і больш нізкую, чым у выпускнікоў ПТВ. І не дзіўна, што такі невысокі ўзровень успрымальнасці ПТВ да перадавога педагагічнага вопыту, галіновай і педагагічнай навукі.

Не мае ступеней і званняў кожны другі выкладчык вышэйшай школы. Калі ў сярэднім у краіне доля дактароў навук у агульнай колькасці навукова-педагагічных кадраў складае 4,2 працэнта, то ў рэспубліцы — 3,1. У Белдзяржуніверсітэце і Беларускам політэхнічным інстытуце ўдзельная вага дактароў навук адпаведна ў 2 і 3 разы ніжэйшая, чым у лінгвістычным і фізіка-матэматычным інстытуце.

У педінстытутах толькі 20 працэнтаў рэктараў і прарэктараў маюць ступень доктара навук, 123 з 150 кафедраў узначальваюць кандыдаты навук. У навучальных установах няма выкладчыкаў, якія вучаць будучых спецыялістаў таму, што самі ніколі не рабілі. Так, каля 90 працэнтаў выкладчыкаў ВНУ Мінска ніколі не працавалі на вытворчасці. Аналагічная карціна і ў ВНУ сельскагаспадарчага профілю. Больш таго, многія з такіх выкладчыкаў працуюць дэканамі факультэтаў, загадваюць кафедрамі.

У гэтым — адна з прычын слабых практычных ведаў выпускнікоў сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай школы. Міністэрству народнай асветы і іншым зацікаўленым ведамствам трэба зрабіць з гэтага належныя вывады.

Важна арганізаваць падрыхтоўку настаўніка агульнаадукацыйнай школы па некалькіх спецыяльнасцях, здольнага весці навучанне па інтэгральных праграмах. Дыктуецца гэта дзвюма акалічэннямі. Па-першае, паўсюдным пераходам на дыферэнцыраванае навучанне. Па-другое, малой напайнальнасцю сельскай школы: у сярэдняй — менш як 200 чалавек, васьмігадовай — 66, пачатковай — каля 13 вучняў.

Шлях да паліпшэння вышэйшай педагагічнай адукацыі ляжыць праз удасканаленне работы саміх педагагічных ВНУ, уцягненне студэнтаў з першых курсаў у розныя віды педагагічнай працы, і перш за ўсё ў работу ў піянерскіх лагерах.

Уяўляецца перспектывным стварэнне ў рэспубліцы вучэбна-навукова-педагагічных комплексаў, якія аб'ядноўвалі б у сваім саставе педінстытуты, інстытуты ўдасканалення настаўнікаў, агульнааду-

кацыйныя школы. У такім аб'яднанні відаць магчымасць фарміравання комплекснай сістэмы бесперапыннай педагагічнай адукацыі, пашырэння перадавога вопыту, падтрымкі сапраўдных наватараў педагагічнай справы, распрацоўкі эфектыўных метадык выкладання і выхавання.

Радуе, што творчы, наватарскі падыход ужо вызначае працу многіх педагагічных калектываў. Сярод іх калектывы сярэдняй школ нумар 9 г. Брэста, нумар 3 г. Слоніма, Вала-соўскай школы Талачынскага і Кочышчэйскай школы Ельскага раёнаў, ПТВ нумар 15 г. Бабруйска, мінскіх радыётэхнічнага інстытута і сярэдняй школы нумар 61.

Несумненна, што будучыня нашай школы за настаўніка-наватарам.

У рэспубліцы ганарацца такімі майстрамі педагагічнай працы, як Вялянціна Георгіеўна Гаховіч — настаўніца сярэдняй школы нумар 3 г. Наваградка; Ганна Канстанцінаўна Дзенчык — намеснік дырэктара Чарнаўчыцкай сярэдняй школы Брэсцкага раёна; Вялянціна Іосіфаўна Варажэйкіна — дырэктар ПТВ нумар 123 г. Магілёва; Марыя Леанідаўна Федзяцова — настаўніца сярэдняй школы нумар 7 г. Оршы; Леанід Васільевіч Ус — выкладчык Маладзечанскага політэхнікума; Надзея Аляксееўна Старажава — настаўніца сярэдняй школы нумар 81 г. Мінска; Іван Фёдаравіч Харламаў — прафесар Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта і многія, многія іншыя.

Усіх іх аб'ядноўваюць глыбокае веданне псіхалогіі, духоўнага свету вучняў і студэнтаў, пошук нетрадыцыйных метадаў і прыёмаў работы, умелна ствараць такую атмасферу, якая заахочвае кожнага вучыцца з жадаемнем і радасцю.

Але зададзімся пытаннем: ці ўсё мы робім, каб шырока распаўсюдзіць вопыт лепшых педагогаў рэспублікі і краіны, поўнасна ліквідаваць бар'еры на шляхах наватарства? Мы не дабіліся, каб у кожнай школе, у кожнай ВНУ была створана абстаноўка няспыннага пошуку, абстаноўка роднага дома для выкладчыкаў, вучняў, студэнтаў, бацькоў.

На працягу некалькіх гадоў існуе нездаровая атмасфера ў пleshчаніцкай сярэдняй школе нумар 2 Лагойскага раёна. Клопаты аб паліпшэнні навучальна-выхаваўчага працэсу тут выцеснілі групуўчына, дробязны асабісты крыўды. Дапускаюцца парушэнні працоўнай дысцыпліны. У міжусобіх уцягнуты дзеці, іх бацькі. У выніку знізіліся ў школьнікаў цікавасць да вучобы, якасць іх ведаў. Аднак ні органы народнай асветы, ні партыйная арганізацыя школы, ні Лагойскі райком КПБ не прынялі неабходных мер да выпраўлення становішча.

Перабудова народнай асветы павінна ачысціць настаўніцкае асяроддзе ад тых, хто выпадкова трапіў на педагагічную работу. Нельга забываць прэстыж настаўніцкай прафесіі ў руках самога настаўніка. Сярод людзей аўтарытэт добрага настаўніка заўсёды высокі. Не з'яўляецца нармальным спалучэнне слоў: дрэнны настаўнік.

Справядліва, аднак, і іншае: аўтарытэт настаўніка ў многім залежыць ад таго, як адносіцца да яго кіраўнікі партыйных і грамадскіх арганізацый, працоўных калектываў. Прад'яўляючы высокія патрабаванні да настаўніка, мы павінны акружыць яго клопатамі і ўвагай. Мясцовым Саветам, прафсаюзным арганізацыям, працоўным калектывам трэба зрабіць усё неабходнае, каб кожны настаўнік меў магчымасць рэалізаваць сваё права на жыллё, санаторна-курортнае лячэнне і іншыя пытанні жыццёвага ўдасканалення.

(Заканчэнне на стар. 10—11).

Даклад Я. Я. САКАЛОВА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5—9).

Слова «Настаўнік» трэба было б пісаць з вялікай літары. Яму давяраецца самае дарагое — душа і розум дзіцяці, будучага грамадзяніна, Але, на жаль, сустракаюцца педагогі, якія сваімі паводзінамі ганьбяць імя савецкага настаўніка.

У мінулым годзе за правапарушэнні, звязаныя з п'янствам, прыцягнута да адказнасці 36 выкладчыкаў ВНУ, 60 настаўнікаў, 37 інжынерна-педагагічных работнікаў ПТВ. Некаторыя кіраўнікі навучальных устаноў становяцца на шлях злачынстваў. Гэтыя факты — як лыжка дзёгцю ў бочцы мёду.

Істотна ўзмацніць уплыў на перабудову сістэмы народнай асветы павінна педагагічная навука. Пакуль жа аддача ад яе невялікая. НДІ педагогікі, вучоныя педагагічных навучальных устаноў, работнікі навучальна-метадычных устаноў яўна адсталі ад запатрабаваньняў практыкі.

Бяздзейнічае рэспубліканскі савет па каардынацыі педагагічных даследаванняў. У выніку рад актуальных праблем выхавання і навучання, выкліканых школьнай рэформай, не даследуецца. Адсутнічае адзіная сістэма прапаганды і ўкаранення новаўвядзенняў у работу навучальных устаноў. Ды і ўкараняць жа па сутнасці няма чаго. Да 70 працэнтаў распрацоўвак і рэкамендацый застаюцца на паліцы з-за нізкага ўзроўню або поўнай непрыгоднасці.

Інтэнсіўнае развіццё педагагічнай навукі магчыма толькі на аснове праграма-мэтавых падыходаў. Дзяржплан, Міністэрства народнай асветы павінны фарміраваць дзяржаўны заказ навуковым і вышэйшым навучальным установам.

Мяркуюцца мэтазгодным стварыць пры міністэрстве навукова-даследчы інстытут па народнай асвете, галоўнай задачай якога павінна стаць навукова-метадычнае забеспячэнне перабудовы навучальна-выхаваўчага працэсу, фарміраванне канцэпцыі развіцця школы, умацаванне сувязі навучальных устаноў з сям'ёй, з працоўнымі калектывамі, творчымі саюзамі.

Таварышы! Пспех перабудовы сярэдняй і вышэйшай школы — ва ўмелым партыйным удзеле на змест, накіраванасць работы сістэмы народнай асветы. Ці ёсць такое разуменне у нашых кадраў? У многіх, безумоўна, ёсць. Як вы памяніце, на лютаўскім Пленуме ЦК КПСС высокай ацэнкі ўдастойіў Слоніўскі гарком КПБ (першы сакратар т. Разінкевіч).

Мэтанакіравана ажыццяўляе кіраўніцтва народнай асветай Бярозаўскі райком партыі (першы сакратар т. Мельнік). Работа школ штогод разглядаецца на бюро, на пленумах, актывах, раённых сходах настаўнікаў-камуністаў. Правадзяцца з удзелам партыйных, савецкіх, камсамольскіх работнікаў, гаспадарчых кіраўнікоў «Дні школы», гутаркі з настаўнікамі-камуністамі, маладымі настаўнікамі, кіраўнікамі школ і базавых прадпрыемстваў. Вялікую ўвагу ўдзяляе райком павышэнню баяватасці партыйных арганізацый школ.

З дапамогай прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў умацавана вучэбна-матэрыяльная база народнай асветы: 18 з 20 сярэдніх школ размешчаны ў тыповых будынках, кожная мае

спартыўную залу, аснашчана мікракалькулятарамі. Толькі ў мінулым годзе 26 настаўніцкіх сем'яў справілі наваселлі. У раёне 25 дзіцячых садоў, будуюцца яшчэ 3 на 165 месц. Гэта дазволіла практычна забяспечыць патрэбнасць дзяцей сельскіх працаўнікоў у дашкольных установах. Абсалютная большасць кіраўнікоў і спецыялістаў гаспадарак, механізатараў і жывёлаводаў — былыя выпускнікі школ раёна.

З адказнасцю і прадметна займаюцца таксама праблемамі школьнай справы Салігорскі гарком, Глыбоцкі, Лёзненскі, Бабруйскі райкомы партыі.

І ўсё ж гэта толькі прыметы новага падыходу ў партыйным кіраўніцтве перабудовы народнай асветы. Застарэлая хвароба — адносіцца да народнай асветы як да чагосьці не галоўнага, якое не патрабуе да сябе штодзённай партыйнай увагі, — вылучаецца марудна.

Такія адносіны характэрны для Гарадоцкага, Слаўгарадскага, Лагойскага, Буда-Кашалёўскага, Смаргонскага райкомы партыі. Напрыклад, у Гарадоцкім райкоме КПБ не ведаюць становішча спраў з рэалізацыяй школьнай рэформы, дрэнна кантралююць выкананне ўласных рашэнняў, аслабілі патрабавальнасць да кадраў за ўмацаванне матэрыяльнай базы народнай асветы. За апошнія тры гады тут змянілася палавіна кіраўнікоў школ.

Аб узроўні работы райкома па кіраўніцтву пярвічнымі партарганізацыямі школ дае ўяўленне і такі факт. Пасля IV пленума ЦК КПБ мінула паўтара года, а абмеркаванне яго матэрыялаў у партарганізацыях сярэдніх школ завяршылася толькі ў перыяд падрыхтоўкі да цяперашняга пленума. А ў рашэннях IV пленума падкрэслівалася, каб у сходах, прысвечаных перабудове дзейнасці пярвічных партарганізацый, прынялі ўдзел члены ЦК, абкомаў, райкомаў КПБ, супрацоўнікі іх апаратаў.

Але калі да пастановы ЦК Кампартыі Беларусі так непаважліва аднеслася бюро Гарадоцкага райкома, то дзе ж было бюро Віцебскага абкома партыі?

Гэта ўзор таго, як «перабудуваюцца» асобныя партыйныя камітэты.

Разнастайнае жыццё педагагічных, вучнёўскіх і студэнцкіх калектываў павінна стаць важнейшай часткай штодзённых клопатаў абласных, гарадскіх і раённых партыйных арганізацый, іх кіраўнікоў. Размова не аб вяртанні да практыкі дробязнай апекі калектываў навучальных устаноў, а аб рэалізацыі новых падыходаў у партыйным кіраўніцтве.

Мае патрэбу ў перабудове работа з пярвічнымі партарганізацыямі школ, прафтэхвучылішчаў. Яны, як правіла, малалікія, неаднародныя па сваёму якасному саставу. Значыць, стаўку трэба рабіць на павышэнне актыўнасці кожнага камуніста-настаўніка.

Арыенцірам жа для ўсіх нас павінна стаць палажэнне лютаўскага Пленума ЦК КПСС аб тым, што партыйныя камітэты і арганізацыі заўсёды былі і будуць у адказе за тое, як і чаму школа вучыць дзяцей, і ўдваяне — за тое, як іх выхоўвае.

Школа будучыні — гэта школа, якая дасць сацыялістычнай Айчыне чалавека высокадукаванага і высокамаральнага,

сапраўднага патрыёта і інтэрнацыяналіста, нястомнага барацьбіта за абнаўленне нашага грамадства. Іменна на стварэнне такой школы нацэляюць нас матэрыялы Пленума ЦК КПСС. Гэта — задача сапраўды агульнапартыйная, агульнанародная. І наш абавязак дабіцца, каб у яе вырашэнні ўдзельнічалі ўсе — камуністы і беспартыйныя, рабочыя і калгаснікі, інтэлігенцыя.

VI.

Таварышы! Перабудове, адначай на Пленуме ЦК КПСС Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў, патрэбна ідэалогія абнаўлення — ідэалогія энергічнага дзеяння, накіраваная на вырашэнне практычных будзённых задач і ў той жа час нацэленая ў будучыню, ідэалогія, якая прымае сацыялістычныя каштоўнасці.

Сёння ідэалагічна забяспечваць перабудову — значыць паўней браць на ўзбраенне вопыт першапраходцаў сацыялізму, рашуча пазбаўляцца ад раўнадушнасці і сацыяльнай пасіўнасці, адкрываць максімальныя магчымасці для ўсталявання навізны ў эканоміцы, дэмакратыі, публічнасці, усямерна ўмацоўваць наш пераходзячы прынцып: усё для чалавека і ў імя чалавека.

Партыя паставіла мэтай адрадыць ленынскае аблічча сацыялізму, ачысціць яго ад усёга таго, што не дала ў поўнай меры рэалізаваць велізарны патэнцыял сацыялістычнага ладу.

Аб гэтым, у прыватнасці, адзначаецца ў рэдакцыйным артыкуле «Правды» «Прынцыпы перабудовы: рэвалюцыйнасць мыслення і дзеяння». У ім змяшчаецца ўсебаковы аналіз ходу абнаўлення, яго вынікаў, аргументаваная крытыка антыперабудовачных сіл і настрояў. Артыкул мае прынцыповае значэнне для штодзённай дзейнасці партыйных камітэтаў і арганізацый. Ён пераканаўча развянчаў настальгію тых, хто сумуе па мінуламу, па старых аджыўшых метадах кіравання грамадскім жыццём.

Галоўная задача ідэалагічнай работы партыйных арганізацый — раскаваць ініцыятыву, творчасць, прадпрымальнасць, самастойнасць людзей. Важна паўсюдна стварыць спрыяльны ўмовы для тых, хто актыўна шукае шляхі, спосабы паляпшэння спраў, смела ламае ўстарэлыя шаблоны.

Пры гэтым трэба ўлічваць змяненні, якія адбываюцца ў ідэалагічнай абстаноўцы. Людзі сёння не такія, якімі былі яшчэ некалькі гадоў назад. Паглыбленне дэмакратыі, расшырэнне публічнасці, развіццё самакіравання прывялі да рэзультатаў думак, пазіцый, настрояў. Узросшая сацыяльная актыўнасць працоўных, іх неапраўчанасць да недахопаў, імкненне ўдзельнічаць у прыняцці і рэалізацыі рашэнняў часам рэалізуюцца бурна, нечакана.

Зразумела, усё гэта прад'яўляе да ідэалагічнай, палітыка-выхаваўчай работы, да зместу, тону і арганізацыі ўсёй справы прапаганды і агітацыі новай, павышанай патрабаванні.

Сёння асабліва актуальна гучыць ленынская думка аб тым, што партыйныя арганізацыі

абавязаны апірацца на ўсю суму ведаў, уласных назіранняў, і весці справу выхавання так, каб камуністы валодалі падзеямі, а не цягнуліся ў хвасце падзей.

Непрымальныя цяпер адміністраванне, націск, камандаванне, скрытае і непрыкрытае падаўленне ініцыятывы. На першы план выходзіць работа з кожным канкрэтным чалавекам.

Ці гатовы нашы кадры, і перш за ўсё ідэалагічныя работнікі, да гэтага? На жаль, пакуль што не ўсе. Вялікая яшчэ прыхільнасць да старой формы. Калі размова заходзіць аб выхаванні, многія партыйныя работнікі ў духу ранейшай практыкі аддаюць перавагу палітычнай адукацыі, лектарству, нагляднай агітацыі і г. д.

Але ж усё гэта толькі формы работы, а не яе сутнасць.

Ідэалагічным кадрам трэба больш накіроўваць намаганні на змястоўную частку выхавання, глыбей аналізаваць тое, што адбываецца ў душах і розумах людзей, якія пытанні іх хваляюць, як іх вырашаць.

Пакуль жа гэта застаецца па-за полем зроку многіх работнікаў. Затое па-ранейшаму ў хаду сядзенне за пісьмовым сталом, за тэлефонам, выбіванне ўсялякіх даведак і інфармацый.

Калі ж пойдзем да жывога чалавека?

Кіраўнікі віцебскага завода «Эвістар» адносяць сябе да актыўных прыхільнікаў перабудовы. Дзеянні ж іх ніяк не ўязваюцца з яе патрабаваннямі. Новыя задачы па ўдасканаленню гаспадарчага механізму яны ажыццяўляюць фармальна, старымі метадамі, без неабходнай ідэалагічнай і арганізатарскай работы, гэта значыць па прынцыпу «мы вырашаем, а вы выконваеце». Калі ж з людзьмі не раўняцца, калі патрабаванні публічнасці і дэмакратыі ігнаруюцца — гэта не што іншае, як адзін з тых тармазоў перабудовы, без ліквідацыі якога паскарэнне немагчыма.

Адносіны да чалавека і ёсць той унікальны асялок, на якім правяраецца ступень перабудовы мыслення кожнага кіраўніка. Растуць у горадзе або раёне, галіне або працоўным калектыве згуртаванасць, узаемаразуменне, грамадскі-палітычная і вытворчая актыўнасць працоўных, павышаецца якасць выпускаемай прадукцыі, выконваецца дзяржаўны план, паляпшаюцца клопаты аб людзях, ствараецца здаровая творчая атмасфера ў калектыве — значыць там ажыццяўляецца перабудова, значыць у кіраўнікоў слова не разыходзіцца са справай.

Многія ідэалагічныя работнікі слаба валодаюць эканамічнымі, арганізацыйнымі, вытворчымі праблемамі. А без гэтага які ж уплыў на ход перабудовы ў працоўных калектывах?

Тут бачацца два пытанні. Першае — падрыхтоўка палітычнага работніка партыйнага камітэта. Вышэйшая партыйная школа, універсітэты марксізму-ленінізму абкомаў КПБ павінны падумаць аб тым, як палепшыць падрыхтоўку работнікаў, якія спалучалі б у сабе ўменне валодаць метадамі ідэалагічнага, палітычнага ўздзеяння на людзей з веданнем эканомікі, арганізацыі, тэхналогіі вытворчасці.

Другое пытанне — гэта пераадоленне адрыву ідэалагічнай работы ад рэальных праблем людзей. Возьмем такую сферу, як сацыяльнае самаадчуванне і настрой чалавека. Іх фарміруюць мікраклімат у працоўных калектывах і парадак на транспарце, у інтэрнаце, гандлі і ахове здароўя, карацей, увесь уклад нашага быту, жыцця.

А ці часта ўсё гэта глыбока асэнсоўваецца і ўлічваецца ў рабоце? За маштабнасцю спраў многія партыйныя, савецкія, гаспадарчыя кіраўнікі часам забываюць, што ў чалавека, асабліва ў таго, хто адышоў ад актыўнай работы, ад калектыву, — гэта значыць ветэрана, інваліда, хатняй гаспадыні — нярэдка ўзнікае маса дробных, але цяжка вырашальных клопатаў і патрэб. Напрыклад, да 90 працэнтаў пісьмаў і вусных зваротаў у ЦК КПБ паступае па пытаннях, якія можна і трэба было вырашыць на месцы.

Колькі гаворыцца аб вырашэнні жыллёвай праблемы, аб расшырэнні індывідуальнага будаўніцтва, а ў Рэчыцы, напрыклад, заявы грамадзян аб адводзе зямельных участкаў пыляцца ў папках гарсавета з 1983 года. Ці ж гэта перабудова?

Для некаторых кіруючых работнікаў і сёння не сталі правіламі уважлівыя, з партыйных пазіцый адносіны да патрэб людзей, глыбокі і ўсебаковы разгляд іх прасьбаў і заяў. Яны прытрымліваюцца іншага прынцыпу — прынцыпу махровага бюракратызму, пагардлівых адносін да запатрабаванняў і думак працоўных.

Нядаўна Бюро ЦК КПБ вымушана было прыцягнуць за гэта да адказнасці кіраўнікоў Дзяржагпрама і Беларускага навукова-даследчага інстытута эканамічных праблем аграпрамысловага комплексу.

На нядаўняй сустрэчы М. С. Гарбачова з кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі, а яны сталі традыцыйнымі, адначалася ўзрастаючая роля друку ў далейшым развіцці дэмакратыі і публічнасці, у паскарэнні сацыяльна-эканамічнага і духоўнага развіцця краіны. Пастаўлена задача: яшчэ больш энергічна і кампетэнтна дапамагчы партыйным камітэтам і арганізацыям у абнаўленні ўсіх бакоў грамадскага жыцця, абагульняць і прапагандаваць лепшы вопыт перабудовы.

На старонках газет, часопісаў, па тэлебачанню і радыё павінны і ў далейшым актыўна і свабодна супастаўляцца думкі, пункты погляду. Сродкі масавай інфармацыі абавязаны павысіць наступальнасць у барацьбе з безгаспадарчасцю, п'янствам, іншымі сацыяльна-маральнымі заганамі.

Некаторыя кіраўнікі партыйных камітэтаў і савецкіх органаў папракаюць сродкі масавай інфармацыі за тое, што яны рэдка і не заўсёды глыбока і кваліфікавана прапагандаюць і аналізуюць вопыт перабудовы. Усё правільна. Але хто вінават у гэтым?

Не знімаючы віны з рэдакцый газет і часопісаў, тэлебачання і радыёвяшчання, мы маем права паставіць пытанне і так: а што зрабіў асабіста сакратар райкома, гаркома, абкома, ЦК КПБ, старшыня выканкома мясцовага Савета любога ўзроўню, гаспадарчы кіраўнік, каб, скажам, выкарыстаць трыбуну «сваёй» або вышэйшай газеты і талкова, з разважаннямі і вывадамі расказаць аб першым вопыце перабудовы?

Рэдка сустранеш такое ў раённым, абласным і нават рэспубліканскім друку. Неяк непрыстэжным стала сакратару партыйнага камітэта, старшыні выканкома выступіць у сваёй газеце.

Дарэчы тут напаміньце: У. І. Ленін лічыў патрэбным і абавязковым асабіста выступаць у друку па вострых пытаннях палітыкі, тэорыі і практыкі сацыялістычнага будаўніцтва і патрабаваў гэтага ад сваіх саратнікаў.

Падумаеце, таварышы, якая ўпускаяецца магчымасць яшчэ раз разабрацца ў справах і праблемах перабудовы, расказаць аб набалелым людзям, запрасіць да пошуку рашэнняў кампетэнтных работнікаў, сфарміраваць грамадскую думку вакол нявырашаных пытанняў.

Неабходнасць у гэтым вельмі вострая. Напярэдадні XIX Усеаюзнай партыйнай канферэнцыі ў працоўных калектывах актыўна ідуць дыскусіі вакол ідэй, якія прагучалі на лютаўскім Пленуме ЦК КПСС, — аб далейшай дэмакратызацыі грамадства, ажыццяўленні радыкальнай эканамічнай рэформы, аб размежаванні функцый партыйных і савецкіх органаў, удасканаленні палітычнай сістэмы.

Давайце ўмовімся: члены ЦК КПБ, кіраўнікі партыйных камітэтаў і арганізацый, савецкіх органаў у духу ленінскай традыцыі будуць актыўна выкарыстоўваць газеты, часопісы, мікрафон радыё і тэлебачання для таго, каб лепш абагульняць вопыт, калектывна зчытаць і слухачамі шукаць найбольш эфектыўныя шляхі вырашэння пастаўленых задач. Гэта, несумненна, узбагаціць новымі, прагрэсіўнымі формамі і метадамі, цікавымі падыходамі, карыснымі ўрокамі ўсё працэс перабудовы, паскорыць рэалізацыю яе разнастайных задач ва ўсіх сферах жыцця.

Хацеў бы яшчэ раз падкрэсліць: рэальнай асновай для паглыблення дэмакратыі, удзелу працоўных у кіраванні як сапраўдных гаспадароў вытворчасці з'яўляецца радыкальная эканамічная рэформа. Першыя яе крокі ў нейкай меры актывізавалі працоўныя калектывы, зрабілі станоўчы ўплыў на рэзультат ініцыятывы і прадпрыемальнасці работнікаў, змяненне іх эканамічнага мыслення. Пра гэта гаворыць і тое,

што план чатырох месяцаў выканан усімі галінамі эканомікі.

У прамысловасці павысілася дысцыпліна паставак. За студзень — красавік гэты паказчык дасягнуў 99,96 працэнта. На 6,4 працэнта ўзрос аб'ём вытворчасці, на 6 — прадукцыйнасць працы.

На 7 працэнтаў павялічыліся нарыхтоўкі мяса, на 12 — малака. Гэта вышэй, чым намчалася планам.

Аб'ём падрадных работ у параўнанні з адпаведным перыядам мінулага года ўзрос на 10 працэнтаў, прадукцыйнасць працы ў будаўніцтве — на 10,2.

Рознічны таварабарот дзяржаўнага гандлю павялічыўся на 6,6 працэнта, спажывецкай капіталавага абсталявання — на 4,9. Звыш плана прададзена тавараў на 125 млн. рублёў. Аб'ём платных паслуг насельніцтву ўзрос на 16,1 працэнта.

На 5,4 працэнта больш перавезлі народнагаспадарчых грузаў чыгуначнікі, на 5,1 — работнікі аўтамабільнага транспарту.

Аднак аналіз на першы погляд увогуле добрай эканамічнай карціны дае сур'ёзныя падставы для трывогі. Дастаткова сказаць, што за чатыры месяцы, працуючы ва ўмовах поўнага гаспадарчага разліку, не справіліся з абавязанасцямі па пастаўках прадукцыі 27 прадпрыемстваў. Найбольш іх колькасць у Віцебскай (7), Брэсцкай (6), Гродзенскай (4) абласцях.

Умовы самафінансавання больш ярка высветлілі існуючыя недахопы і пралікі ў арганізацыі вытворчасці, выкарыстанні абсталявання і матэрыяльных рэсурсаў, у рабоце па павышэнню тэхнічнага ўзроўню вытворчасці і якасці прадукцыі.

Не выконваецца заданне па замене маральна ўстарэлага абсталявання. Менш чым напаловіну рэалізавана яно ў Гомельскай, Магілёўскай абласцях і г. Мінску.

Недахопы ў тэхнічным пераўзбраенні вытворчасці негатыўна адбіваюцца на выкарыстанні матэрыяльных і паліўна-энергетычных рэсурсаў. Больш марудна, чым запланавана, зніжаюцца матэрыялаёмкасць грамадскага прадукту і металаёмкасць нацыянальнага даходу.

Слаба паляпшаецца якасць вырабляемай прадукцыі. За студзень — красавік на прадпрыемствах рэспублікі забракавана вырабаў на 722 тысячы рублёў.

Органамі Дзяржстандарта прыменены эканамічныя санкцыі да 128 прадпрыемстваў на суму 2 млн. 400 тыс. рублёў. Больш за ўсё такіх заводаў і аб'яднанняў у Мінскай і Брэсцкай абласцях (па 25), Магілёўскай (24), Дзяржапраме (36), Мінмясцпроме БССР (13).

Істотным недахопам работы па-новаму застаецца слабае выкарыстанне эканамічных рычагоў у брыгадах, цэхах, на участках. Тут пакуль што няма дакладнай залежнасці ў стымуляванні працы ад ступені выкарыстання абсталявання, рытмічнасці вытворчасці, якасці прадукцыі, зніжэння затрат.

У прамысловасці толькі паловіна рабочых ахоплена брыгадамі, якія працуюць ва ўмовах гаспадарчага разліку, а ў Гомельскай, Магілёўскай і Гродзенскай абласцях — яшчэ менш.

На прычынах калектывнага прадуроду цяпер у будаўніцтве працуюць амаль усе будупраўленні і трэсты, перасоўваныя механізаваныя калоны, у сельскай гаспадарцы — звыш 20 тысяч калектываў. За імі замацавана 92 працэнта ворнай зямлі, больш як 85 працэнтаў пагалоўя жывёлы. У кожным раёне ёсць дзесяткі падрадных калектываў, якія паказваюць высокую эфектыўнасць выкарыстання зямлі, тэхнікі, узору высокапрадукцыйнай працы.

Партыйным арганізацыям рэспублікі трэба пранікнуцца разуменнем таго, што калгас і саўгас у недалёкай будучыні, як адзначаў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў на IV Усеаюзнай з'ездзе калгаснікаў, павінны стаць аб'яднаннямі гаспадарча-разліковых падрадных калектываў, якія дзейнічаюць на аснове заключэння дагавораў з праўленнем калгаса або дырэкцыяй саўгаса.

Расшыраючы кааператывны рух унутры гаспадарак, неабходна развіваць кааперацыю калгасаў і саўгасаў з прамысловымі прадпрыемствамі. Важна арганізаваць справу так, каб заводы і аб'яднанні ўкладвалі фінансавыя і матэрыяльныя рэсурсы ў стварэнне жывёлагадоўчых комплексаў, цяпліц, савішчэй, распрацоўвалі найвышэйшую тэхналогію і высокапрадукцыйнае абсталяванне для перапрацоўкі сельскагаспадарчай прадукцыі.

Многае трэба будзе зрабіць па далейшаму паляпшэнню фінансаванага стану прадпрыемств

ваў, калгасаў і саўгасаў. У радзе месц праграмы па аздаравленню фінансаў былі складзены фармальна, работа па іх рэалізацыі практычна не праводзілася. У выніку ў прамысловасці ў студзені — сакавіку 95 заводаў і аб'яднанняў не выканалі заданне па прыбытку на 19 млн. рублёў. Не справіліся з планам прыбытку 28 будаўніча-мантажных арганізацый Мінбуда, 45 — Белсельбуда.

Хіба можна сур'ёзна гаварыць аб умацаванні фінансаванага стану калгасаў і саўгасаў, калі ў першым квартале ў параўнанні з аналагічным перыядам мінулага года зменшылі рэалізацыю жывёлы і птушкі ў Віцебскай вобласці 268 гаспадарак, Мінскай — 208, Гомельскай — 184.

Ніякіх аб'ектыўных прычын для падобнага спаду не было. Наадварот, сёлетняя зімоўка па сваіх умовах і запасах кармоў дазваляла інтэнсіўна нарошчваць вытворчасць жывёлагадоўчай прадукцыі. У справа ў няздольнасці кіраўнікоў рада гаспадарак развіваць эканоміку на сучасным узроўні і адсутнасці дапамогі ім з боку органаў Дзяржапрамо БССР.

Не паляпшаецца выкарыстанне матэрыяльнага пагалоўя і захаванасць маладняку. Знізіўся прыплод цялят у Мінскай, Магілёўскай, Гродзенскай і Брэсцкай абласцях. Паўтараюцца хібы мінулых гадоў, калі штогод з-за ялавасці кароў, падзяжу і з-за бою маладняку буйной рагатай жывёлы 25 працэнтаў кароў «не працуюць» на атрыманне мяса.

Некаторыя эканамісты называюць гэта рэзервам для нарошчвання вытворчасці прадукцыі. У народзе ж называюць безгаспадарчасцю. Думаю, вы згодзіцеся са мной, што аб'ектыўная іменна народная ацэнка.

Асобныя партыйныя і савецкія органы яшчэ слаба ўплываюць на пошук працоўнымі калектывамі рэзерваў, якія садейнічаюць умацаванню эканомікі прадпрыемстваў. У прыватнасці, кіраўнікі г. Мінска зрываў у будаўніцтве тлумачаць недастатковай магутнасцю будаўнічай базы. Так, пытанні тут ёсць. Але як садейнічан наяўны патэнцыял? Праектная магутнасць публікавана ў 1986 годзе завода эфектыўных будаўнічых канструкцый выкарыстоўваецца толькі на 20 працэнтаў. Пра-

стойваюць таксама магутнасці па выпуску індустрыяльных вырабаў для аб'ектаў сацыялістычнага будаўніцтва. Толькі паловіну прадугледжанай прадукцыі дае імпертыная тэхналагічная лінія па вытворчасці пліт перакрываў.

Вынікі чатырох месяцаў паказваюць, што партыйным арганізацыям, савецкім і гаспадарчым органам, працоўным калектывам трэба прыбавіць у рабоце, і прыбавіць грунтоўна на ўсіх участках эканамічнага, сацыяльнага і духоўнага развіцця рэспублікі.

Таварышы! За тры гады пасля гістарычнага красавіцкага (1985 г.) Пленума ЦК КПСС ідэі перабудовы ўпэўнена ўваходзяць у жыццё нашых людзей. Сёння яны ўсё больш вызначаюць характар грамадскай свядомасці і практычнай работы.

Дзякуючы самаадданай працы рабочага класа, калгаснага сялянства, інтэлігенцыі, усіх нашых кадраў ва ўмовах паглыблення дэмакратыі, расшырэння публічнасці, ажыццяўлення радыкальнай эканамічнай рэформы ў рэспубліцы павяліліся добрыя ўсходы таго новага, перадавага, чым можна ганарыцца, што неабходна развіваць і расшыраць, з чым трэба ісці па шляху паскарэння.

У мінулым годзе ў рэспубліцы атрыман валавы грамадскі прадукт на 62,4 мільярда рублёў. Сярэднегадавы тэмп яго прыросту склаў у гэтай пяцігодцы 5,4 працэнта. Намецілася таксама станоўчая тэндэнцыя павышэння эфектыўнасці вытворчасці. Аб гэтым сведчыць апераджальны рост нацыянальнага даходу. У сярэднім за год ён павялічваўся ў бягучай пяцігодцы на 5,6 працэнта. Гэтыя паказчыкі значна вышэй заданых пяцігадовага плана (3,75 і 4,75 працэнта).

Але наперадзе работы яшчэ больш. Вызначальны лозунг дня «Больш публічнасці, больш дэмакратыі, больш сацыялізму» патрабуе ад партыйных арганізацый дакладных дзеянняў і на сёння, і на перспектыву. Іменна гэтым павінны мы кіравацца пры падрыхтоўцы да XIX Усеаюзнай партканферэнцыі.

Наша першачарговая задача — усімі формамі і сродкамі арганізатарскай і палітычнай работы дабівацца, каб перабудова стала кроўнай справай кожнага камуніста, патрыятычным абавязкам усіх працоўных рэспублікі.

Выступленне І. П. ШАМЯКІНА

(Галоўны рэдактар выдавецтва

«Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», народны пісьменнік БССР)

савецкай школы і ёсць, нарэшце, сусветны вопыт. Карыснае не грэх запазчыць, чаго мы, на жаль, не навучыліся рабіць ні ў тэхналогіі, ні ў арганізацыі асветы ўсіх ступеняў.

Некалькі канкрэтных прапаноў па школе. Мы звычайна не адстаём ад новых пачынанняў. Але, можа, над некаторымі з іх варта даўжэй падумаць, перш чым паўсюдна ўкараняць. Лічу, што ні ў якім разе нельга фарсіраваць пераход на навучанне з шасцігадовага ўзросту. Школа матэрыяльна не гатова да работы з такімі дзецьмі. З-за непамернай перагружанасці мала дзе могуць выдзеліць спальні, класы для гульні, добрыя спартзалы і пляцоўкі. Нават парты для такіх маленькіх не выпускаюцца.

Нарэшце, наколькі мне вядома, і метадыка навучання шасцігадовых дзевяцігадовай пачатковай школы. І адпаведныя кадры не падрыхтаваны.

Падтрымліваю прапанову аб

раздзяленні на пэўным этапе, відаць, пасля сёмага або васьмага класа, вучняў па іх схільнасцях — на гуманітарныя і тых, хто добра паспявае па прыродазнаўчых дысцыплінах. Гэта дапамагло б прафарынтацыі і вучняў, і іх бацькоў. У вялікіх гарадах можна мець асобныя школы, у малых і ў вёсцы — асобныя класы. Безумоўна, адразу зрабіць такое раздзяленне няпроста. Але як эксперымент яго абавязкова трэба правесці.

І, нарэшце, пра самую большую нашу праблему — пра беларускую мову. Цяпер, у час дэмакратыі і публічнасці, і нізі і вярхі прыйшлі да ўсведамлення, што становішча склалася ненармальнае. Цяжка сёння назваць вінаватых. Былі прычыны аб'ектыўныя і суб'ектыўныя. Ёсць, відаць, і наша віна, творчай інтэлігенцыі. Становішча трэба выпраўляць, калі мы хочам застацца нацыяй са сваёй мовай і нацыянальнай культурай.

Двухмоўнасць была, ёсць і будзе асновай навучання на ўсіх узроўнях. Ды і развіццё навукі, культуры, несумненна, будзе ісці далей і дзвю мовамі, беларускай і рускай. Але беларуская мова павінна стаць абавязковай для вывучэння з першага класа па дзесяты. І ў ВНУ гуманітарныя дысцыпліны добра было б чытаць на беларускай мове. Дарэчы, лічу абавязковым для ўсіх факультэтаў — і прыродазнаўчых, і тэхнічных — курсы гісторыі Беларусі і гісторыі яе літаратуры і мастацтва. Лішняя спецыялізацыя і тэхнізацыя не служача выхаванню ўсебакова развітой асобы.

Раўнапраўнасць моў павінна дыктаваць роўнасць у выкарыстанні матэрыяльных рэсурсаў, якія служаць прапагандзе здабыткаў культуры на адной і другой мовах. Маю на ўвазе перш за ўсё паперу. Прыкравіваючыся колькасцю назваў, перш за ўсё мастацкай літаратуры — на беларускай мове гз-

тых назваў 3,70 працэнтаў, — мы хаваем той факт, што на назвы гэтыя ідзе ўсяго 8—10 працэнтаў фонду паперы. Некаторыя таварышы адказваюць: тыражы, маўляў, залежаць ад попыту. Згодзен: пісаць мы павінны лепш, але і актыўнай прапаганды багаце роднай культуры.

Прыклад адзін прыклад, блізка мне. Сем гадоў працаваў вялікі калектыву БелСЭ над энцыклапедыяй «Янка Купала». Хачу адзначыць, што гэта трэцяя персанальная энцыклапедыя ў Саюзе. А кнігадзель даў нам заказ усяго на сем тысяч экзэмпляраў. Горкая лічба. Адна кніга на 1300 чалавек. Гэта ўсё роўна, што ўзброіць полк адной вінтоўкай. Я і мае намернікі літаральна на каленях працілі міністраў культуры і асветы дапамагчы нам праз бібліятэкі і школы павялічыць тыраж. Ні на адзін экзэмпляр тыраж не вырас.

Разрозненасць творчых сіл, ведамстваў не садзейнічае развіццю нацыянальнай культуры ў высокім сэнсе гэтых слоў. Думаю, што гэта сур'ёзная задача для партыйных органаў і Саветаў усіх узроўняў.

Мікола ЯНЧАНКА

ДВА ПАМФЛЕТЫ

Да пытання аб генацыдзе

Я сцвярджаю,
Быў генацыд.
Былі Сталін,
Яжоў, Ягода...
Смерч бязлітасны пакаціў,
Пакаціў па краях і народах.
Пакаціў,
Патаптаў,
Пакруціў
Нашу...
Нашу народную ніву
І мільёны сялян змалаціў,
Тых,
Што Ленін зрабіў шчаслівымі.
Што там пяты,
Дзесяты мільён,
Калі цягнуць у рай краіну.
Не сяло,
Сельсавет ці раён,
Галадалі Дон і Украіна.
І зрабілі такое,
Ажно
Пазайздросцілі ім інтэрвенты:
Дэлегатаў з'езда—
Пад нож,
Палкаводцаў,
Інтэлігентаў.
Бунтароў,
Змагароў,
Песняроў...
Рэвалюцыя стала ўдавою,
Смерць і кроў,
Смерць і кроў,
Смерць і кроў,
Набрыняла краіна крывёю.
І цяпер яго воўчы прывід

Па дарогах блукае і плошчах.
Я сцвярджаю,
Ёсць генацыд,
Калі ён не адпомшчан.
Вось чаму ўсё часцей і гучней
Яны час перамен абкаркваюць,
Тайна марачы,
Каб зручней
Уладкавацца ў народа

на карку.
Паглядаюць хіжа з акна
(У кабінетах,
Бы дотах,
Заселі)
І надзея ў такіх адна—
Пасадзіць карабель на мелі.
Вось чаму,
Каб звесці чуму,
Вырваць з корнем яе адразу,
Тых,
Хто ўзвёў генацыда турму, —
Да адказу!
Ды не хочучь
прыспешваць падзей,
Выклікаць цень знішчальнага
года.

А мільёны,
Мільярды дзе,
Што украдзены ў народа?
І дагэтуль яны ляжаць
Некранутыя на ашчадных.
Не чакаць,
Да рубля адабраць.
Каб для іншых было

непанадна.
Трэба выцягнуць напаказ
Тушы тлустыя з мяккіх
крэслаў,
Каб сказалі пра сённяшні час:
«Рэвалюцыя уваскрэсла!»

Я сцвярджаю,
Быў генацыд
Супраць...
Супраць свайго ж народа,
Калі мова яго не гучыць
І марнеюць мастацтва
усходу.
Калі вынеслі песні яго
Са святліцы ў цёмныя сенцы,
Маладыя,
Часцей усяго,
Дамарослыя іншаземцы,
«Рок» замежны і «цяжкі
метал»

Слепяць вочы ім,
Глушаць вушы.
Ці не чуець генаў гвалт,
«Душаць душы!»

Я сцвярджаю,
Быў генацыд
Супраць...
Супраць свайго ж народа,
Калі камень і той крычыць,
Паратунку просіць Прырода.
Толькі сённяшнім днём
жывуць,

Абвалоўваюць,
Асушаюць,
Хімікаты без меры пруюць,
Атруціць ўсё жывое спяшаюць.
Нібы казачны змей-

кывасмок,
Выгінаецца па-над дамамі
Магілёва і Гродна смог
І насільна частуе дымамі.
Ён з вятрамі—
Ва ўсе краі,
Ападае з дажджом

на палеткі,
І сумуюць без птушак гаі,
Без чмялёў патухаюць кветкі.
Як тут зможаш здаровым
быць,

Як пазбавішся ад хваробы,
Калі страшна вады папіць,
Калі спаць не дае
Чарнобыль.

Ці адыдзе зло у нябыт?
Каб зноў марылі
Людзі аб cudзе...
Я сцвярджаю,
Быў генацыд,
Спадзяюся,
Што болей
Не будзе.

Насуперак

цвярозаму розуму

Жылі-былі дзед і баба.
Была ў іх курачка раба.
Жылі дзед і баба без гора,
Ячкі насілі ў горад.
Ды мудры наш бацька Сталін
Пытанне рабром паставіў:
«Не губляючы часу—
Сялян у калгасы».
На хатку
Узнеслі кантору
Калгаса «Чырвоны шворан».
Узнеслі кантору—
І на сяле
«Жыць стала лепей,
Жыць стала веселей».
Старшыня на работу кліча,
Рахункавод ячкі ліча,
Ды з кожным наступным годам
Большала ў ёй народу.
Пасля калектывізацыі
Прыступілі да механізацыі.
Не абышлося без
МТС.

І яе ўсцягнулі на хатку,
Усцешылі дзеда і бабу.
Закончылася механізацыя,
Пачалася хімізацыя,
За ёю канцэнтрацыя,
Затым інтэнсіфікацыя.
Па шчупаковаму
распараджэнню

На хатцы—
Сельгасупраўленне,
Сельгастэхніка,
Сельгасхімія...
Божа,
Даруй грахі мае!
Затым
БМУ асушэння,
За ім
БМУ арашэння...
Будыніна хлебароба
Стала вышэй небаскроба.

Пакінулі памяць ў народзе.
Кожны па-свойму сходзіў...
Толькі ва ўсе часіны
Мелі дзвіз адзіны:
«Насуперак цвярозаму
Розуму».
Адзін на кітах катаўся,
Але на бабах
Застаўся.
Зводзіў авёс,
Канюшыну,
Да голаду вёў краіну.
Дагнаць Амерыку меўся,
Не дагнаў,
А толькі пагрэўся.
Многіх аблаіваў

(Не перабольшваю).
Бульбянікамі,
Травапольшчыкамі.
Другі ж—
Аматар інтэнсіфікацыі,
Жывёле рабіў палацы.
Стаў плаціць гультаям
За прастое
Ячка,
Бы залатое.
Трэці—
У лютым слябу пачынаў,
А ў чэрвені перасяваў
Ячменем ці просам
І таксама застаўся з носам.
Чацвёрты—
Рытар вялікі,
Клікаў сячы галінкі.
Як помнікі яго місіі,
Лаўжы ў гаях засталіся.
Чаго,
Чаго не рабілі:
Кароў ў два вядры даілі,
Шукалі «волатаў колас».
Згубіў было розум голас...

«Ацы» і «зацы»
Прывялі да абсурдызацыі,
Калі на кожнага механізатара
З паўсотні аматараў
Папрацаваць з лыжкай
Над поўнай міскай.
Адны ў кабінатах трэсліся,
Другія ў кабінатах ледзь
месціліся,

Пляскалі дружна ў ладкі,
Хвалілі нашы парадкі—
Ім анігадкі.
У выніку «ацый» і «зацый»,
Асушэння і арашэння
У магазінах—
Поўнае запущэнне.
І каб не было тарараму,
Хутчэй прынялі Праграму.
І зноў пацягнулі ўгору
Вялізнейшую кантору.
Назвалі кантору РАПА.
І лепшыя далі драпа
З калгасаў ў гэтую ўстанову:
Кожны рады абновам.
РАПА

Узяло на арапа,
Палетку—
Адрозу ў храпу.
Розуму не праваяла,
Тут жа ўкараніла
Насуперак біялогіі,
Інтэнсіўныя тэхналогіі.
Пайшлі ў гаспадаркі паперы:
«Валі хімікаты без меры!
І будзе ў нас бульбы досыць».
«Накормі!»—
Больш не папросяць...»
Накорміць ці не—
Загадка.
Чакае хатка
Парадку...

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ІНФАРМАЦЫЯ ДЛЯ РАЗВАГІ

Летам мінулага года я сустрэўся з Іванам Данілавічам Сакутам, з якім доўгі час працаваў у хіміягасе. Разгаварыліся аб жыцці-быцці. Ён ішоў з фотаапаратам у РДК праяўляць плёнкі. У яго вывалася слова «отражатель». Спыхапіўшыся, ён запытаў:

— А як будзе па-беларуску?
— Не ведаю. (Дума паглядаў у слоўнік — «адбівальнік»).

На папрок Івана Данілавіча адказаў жартам:

— Не магу ж я насіць з сабою два вялізныя тамы руска-беларускага слоўніка.

Пасмяяліся са сваёй бяды. А справа вельмі сур'ёзная. Перапіска і дакументацыя ва ўстановах і на прадпрыемствах вядзецца толькі па-руску. І калі хто карыстаецца беларускай мовай, то ў яе плынь міжволі ўрываюцца небеларускія тэхнічныя тэрміны.

Дзіву даецца, што знаходзяцца «вучоныя», якія вышукваюць, прыдумваюць розныя тэорыі, каб даказаць лагічнасць дэградацыі роднай мовы і культуры. Гэтыя «вучоныя» заплішчваюць вочы (каб толькі

свае!) на гісторыю барацьбы беларускага народа за сваю родную мову.

Жорсткую нацыянальную палітыку праводзіў у Заходняй Беларусі польскі буржуазны ўрад. Пільсудчыкі паступова закрылі ўсе беларускія школы.

Ганебную ролю ў адурманьванні і апалчванні беларускага насельніцтва адыграў каталіцкі касцёл. Дапамагалі ксяндзам і праваслаўныя папы. Праўда, у некаторых касцёлах Ашмянскага і Смаргонскага паветаў ксяндзы-беларусы праводзілі імшу на беларускай мове. Вядома, такія прапаведзі не падабаліся паланізатарам. Дарэчы, папы праваслаўнай царквы ніколі не карысталіся беларускай мовай і не прывіталі беларусам нацыянальнай свядомасці. Былі нават выпадкі, калі праваслаўнае духавенства тлумачыла веруючым, што яны праваслаўныя палякі.

Не дзіва, што, маючы такога шчырага памочніка акупацыйнай дзяржавы, польскі міністр асветы пан Скульскі заявіў з сэймавай трыбуны: «Завяраю вас, паны дэпутаты, што праз якіх-небудзь дзесяць

гадоў вы са свечкай не знойдзеце ні аднаго беларуса».

Памыліўся пан міністр. Пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі разгарнуўся масавы нацыянальна-вызваленчы рух, у тым ліку і барацьба за адкрыццё беларускіх школ, за ўвядзенне беларускай мовы ва ўстановы. Сяляне масава складалі заявы аб адкрыцці школ з роднай мовай навучання і накіроўвалі «пану школьнаму інспектару». Згодна з існуючым на паперы законам павінны былі адкрыцца такія школы. Але ўрад рабіў розныя перашкоды. Польскія чыноўнікі прыдзіраліся, нібы подпісы на заявах несапраўдныя, падробленыя, пасылаўся сялян катавалі на пастарунках або ў дэфензіве, дапытвалі, хто падбухторыў іх пісаць дэкларацыі. Словам, школ не адкрывалі.

Сяляне маёй роднай вёскі Чамяры за свой кошт адкрылі прыватную беларускую школу ў звычайнай вясковай хаце. Не хапала падручнікаў. Але з якою радасцю хлопчыкі і дзяўчынкі вучыліся чытаць і пісаць па беларускіх газетах, часопісах, адрыўных календарах! Мы — якаясьці вучыцца ў гэтай школе — адчувалі сябе так, быццам другі раз нарадзіліся на свет. Аднак радасць

была кароткая: паліцыя закрыла нашу школу.

Група маіх сяброў-аднавяскоўцаў, падрыхтаваўшыся за лета, паехала вучыцца ў Віленскую беларускую гімназію. Усе прадметы ў гімназіі выкладаліся на беларускай мове, за выключэннем закона божага (на рускай), гісторыі і геаграфіі (на польскай). На ўсё жыццё запомніўся выкладчык беларускай мовы і літаратуры, вядомы заходнебеларускі дзеяч Ігнат Сымонавіч Дварчанін, які ў 1927 годзе выдаў «Хрэстаматыю новай беларускай літаратуры».

Не магу не прыгадаць яшчэ аднаго настаўніка — Вячаслава Міхайлавіча Арэня, выкладчыка хіміі Клецкай беларускай гімназіі, дзе мис прыйшлося вучыцца пасля выключэння з ВБГ за надпольную камсамольскую дзейнасць. Падручнікаў па хіміі не было, і Вячаслаў Міхайлавіч сам рыхтаваў кнігу на беларускай мове, на кожны ўрок прыносіў напісаныя ад рукі і разможаныя на шапірографе лісткі.

Большасць прыездных у Віленю вучняў жылі ў інтэрнаце. Там мы пазнаёміліся з творамі беларускіх савецкіх пісьменнікаў, якія зрабілі на нас вялікае ўражанне. Са сцен Віленскай беларускай гімназіі выйшлі такія выдатныя людзі, як палыманы рэвалюцыянер Язэп Урбановіч, паэты Алесь Салагуб, Валянцін Таўлай, Янка Патаповіч, Янка Гарох, кампазітар Аляксандр Шыдоўскі, журналіст-пісьмен-

нік Якуб Міско і іншыя. Я і сам пад уплывам І. Дварчаніна пачаў пісаць вершы па-беларуску.

Пасля верасня 1939 года мяне запрасілі працаваць у рэдакцыю першай беларускай газеты ў Слоніме «Вольная праца». І вось прыпамінаю надзвычайнае здарэнне ў беларускай васьмігадовай школе №3. Калі настаўнік пачаў гаварыць па-беларуску, польскія дзеці пачалі плакаць і крычаць, што не хочуць вучыцца на «хамскай» мове. Гэта тады. А як цяпер? Ці плакалі беларускія дзеці, калі школа №3 стала сярэдняй і... небеларускай, як і ўсе школы ў горадзе, у тым ліку і былая БСШ №1? Не, не плакалі.

Чаму так здарылася? Хай адказ дадуць тыя, што сталі «вучонымі» за народныя сродкі.

Ведаючы, што паліцыянты катавалі мяне за дамаганне адкрыцця беларускай школы, Іван Сакута, відаць, не лепшым чынам, пажартаваў:

— Дык, можа, не варта было змагацца за беларускую школу?..

Праз два-тры гады ў Слоніме павінна адкрыцца новая сярэдняя школа. У ёй без ніякай «ломкі» будзе магчыма пачаць навучанне на беларускай мове. Гэта інфармацыя для развагі кіраўнікам міністэрства і загадчыку гарадскога аддзела народнай асветы С. С. Бубену.

Анатоль ІВЕРС.

г. Слонім.

УВАГА: КОНКУРС!

Міністэрства культуры БССР, Міністэрства лёгкай прамысловасці БССР, Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР, сакаратарыята ЦК ЛКСМБ і праўлення Саюза мастакоў БССР праводзяць штогод, пачынаючы з 1987 па 1990 год, адкрыты рэспубліканскі конкурс на лепшыя сімвалы і эмблемы для тавараў народнага ўжытку, а таксама адзення членаў працоўных, ваенна-патрыятычных і спартыўных аб'яднанняў школьнага, студэнцкага.

Мэта конкурсу — актывізацыя творчай дзейнасці прафесійных і самадзейных мастакоў, дызайнераў, накіраванай на стварэнне высокамастацкіх узораў тэматычных малюнкаў, сімвалаў і эмблем, якія адлюстроўваюць саветскі лад жыцця, героіка-патрыятычныя і працоўныя традыцыі, элементы народнага мастацтва і фальклору, а таксама выкарыстанне іх на таварах шырокага ўжытку.

На конкурс будуць прымацца эскізы тэматычных малюнкаў, сімвалаў і тэкстаў высокага ідэйна-мастацкага ўзроўню, прызначаныя для афармлення адзення, абутку, скургалантарэйных, фарфаравых, шціпаціна-шчоткавых вырабаў, цацак, іншых вырабаў, а таксама сувенірнай, упакоўкай, рэкламнай прадукцыі лёгкай прамысловасці. Работы павінны быць выкананы на пласціках у тэхніцы акварэлю, гуашы, тушшу і г. д. (могучы быць прадстаўлены ўзоры гатовых вырабаў). Эскіз павінен ясна і даходліва раскрываць задумку аўтара, уключаючы канструкцыю вырабу і размяшчэнне сімвалаў. Кампазіцыйнае рашэнне малюнка павіна быць выканана з улікам натуральных памераў дэталю тавараў народнага ўжытку, для якіх яны прызначаны, у правым кутку пласціка абазначэцца дзв'яці, які пшэцца шасцізначнай лічбай (вышыня лічбай 1 см). Акварэлю, дадаецца тлумачальная запіска, у якой даецца кароткае апісанне прапанаванай сімвалаў, а таксама яе размяшчэнне на вырабе. Звесткі пра аўтара (прозвішча, імя, імя па бацьку, адрас месца работы, спецыяльнасць па дыпломе ці аднацыя), выкладзеныя пад тым жа дзвізам, даюцца ў запячатаным канверце.

Для заахвочвання пераможцаў конкурсу ўстанаўліваюцца наступныя прэміі:

- чатыры першыя прэміі па 250 рублёў;
- шэсць другія прэміі па 150 рублёў;
- дзесяць трэціх прэміяў па 100 рублёў;
- дзесяць заахвочальных прэміяў па 50 рублёў;
- дзесяць заахвочальных прэміяў па 25 рублёў.

Пераможцы конкурсу ўзнагароджваюцца ганаровымі граматамі ЦК ЛКСМБ.

У залежнасці ад ідэйна-мастацкага ўзроўню прадстаўленых работ журы мае права перагледзець колькасць прэміяў у межах зацверджанай агульнай сумы ці іх не прысуджаць.

Выплата прэміі пераможцам конкурсу праводзіцца за кошт сродкаў Міністэрства лёгкай прамысловасці БССР і Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР у залежнасці ад асартыменту тавараў, у афармленні якіх могуць быць выкарыстаны адзначаныя работы.

Конкурсныя работы прымаюцца да 20 мая кожнага года па 1990 год з 11.00 па 18.00 па адрасе: г. Мінск, вул. Казлова, 3, тэл. 33-05-49. Іншагароднія адпраўлены будучы разглядацца па паштовым штампам.

Работы, якія не атрымалі адарэння журы конкурсу, па просьбе аўтара будучы вернуць. Па незапатрабаваных на працягу аднаго месяца эскізах пасля заканчэння конкурсу — прэтэнзіі не прымаюцца.

Кансультацыі па арганізацыйных пытаннях, тэматыцы адзення членаў працоўных, ваенна-патрыятычных і спартыўных аб'яднанняў школьнага, што ўключаюцца ў праграму конкурсу, тэхналагічных і іншых умовах выканання сімвалаў аніцыяўляюцца Рэспубліканскі і абласныя навукова-метадычныя цэнтры народнай творчасці і культасветработы, рэспубліканскія дамы мадэляў Мінлепрама БССР сумесна з прадпрыемствамі лёгкай прамысловасці, навукова-даследчая мастацка-эксперыментальная лабараторыя Мінлепрама БССР, аддзел прапаганды і выхаваўчай работы Камітэта па фізкультуры і спорце пры СМ БССР, Мінскае эксперыментальнае канструктарска-тэхнічнае бюро скургалантарэйнай і фурнітурнай прамысловасці Мінлепрама СССР.

Эскізы праекта аднаўлення Васкрасенскай царквы ў Віцебску.

І, галоўнае, ідэя аднаўлення помніка горада падтрымана віцебцамі — яны пералічваюць уласныя грошы (некаторыя ў памеры месячнага заробку) на спецыяльны рахунак Фонду культуры, пішуць натхнёныя лісты ў абласную газету і пытаюцца: калі ж нарэшце пачнуцца работы і можна будзе, па прыкладзе членаў клуба «Узгор'е», прысціць на дапамогу рэстаўратарам?

Канечне, паспешліваць у падобных выпадках недаравальна, але ж відавочна, што Васкрасенка (як і Успенскі сабор) адыгрывала надзвычайную ролю ў горадабудаўнічай сітуацыі, аднаўленне гэтай архітэктурнай дамінанты ўнесла б гарманічны пачатак у сілуэт старажытнага горада.

Думаецца, што ў тых, ад каго залежыць ажыццяўленне гэтай задумкі, хоць і мужнасці кіравацца не капрызямі імгненнай кан'юнктуры, а патрабаваннямі, якія вынікаюць з правярэння жыццём і часам паняццяў духоўнасці, культуры, гістарычнай справядлівасці, нарэшце.

У нас з'явілася унікальная магчымасць — вярнуць Віцебску найпрыгажэйшы помнік доўлства, будынак, які належыць па праву не толькі нам, але і нашчадкам нашым.

Ці даруюць нам яны, калі мы ўпусцім гэтую магчымасць?

Сяргей НАВУМЧЫК.
г. Віцебск.

Ганарар за гэты артыкул аўтар пералічвае на рахунак № 702 Віцебскага абласнога аддзялення Савецкага фонду культуры, на аднаўленне помніка беларускага доўлства XVIII стагоддзя — былой Васкрасенскай царквы.

духоўная пустэча. А забіць душу народа можна толькі, вынішчыўшы гістарычную памяць, адначасова разбураючы ўсё тое, што з'яўляецца сведкам слаўнага мінулага. І зніклі з жыцця таленавітыя, адданыя сыны народа, і абвясчаліся цемрашаламі гістарычныя асобы, чый геній мог бы зрабіць гонар любой цывілізаванай дзяржаве. І прыгажэйшыя помнікі доўлства, нацыянальныя святыні становіліся ахвярай піратэхнічных забяў дамарошчаных герастраў. Маўляў, і не было ў вас ніякай гісторыі і культуры аж да таго шчаслівага імгнення, пакуль не ўшанаваў вас сваёй увагай «бацька народа».

цыях Віцебшчыны, асабліва ж віцебскай батлейкі — трохкупальная царква ў аснове дэкарацыйнага афармлення, — гаворыць рэжысёр «Лялькі» В. Клімчук. — Так што лепшага варыянта, чым будынак Васкрасенкі, не знайсці...
Калісьці распрацоўку тэатра меркавалі заказаць інстытуту «Віцебскграмадзянпраект». Але віцябчане ўжо маюць ад гэтай установы «падарунак» у выглядзе безаблічных гмахаў, якія не ўлісаліся ў гістарычнае асяроддзе і знявечылі сілуэт горада. І паколькі для будаўніцтва падобнай безгустоўшчыны часта зносяцца архітэктурныя помнікі, то даўно надышоў час ста-

ПОМНІЦЬ, ВЕДАЦЬ, ЗБЕРАГАЦЬ

ПА ЗАКОНУ СПРАВЯДЛІВАСЦІ

вялізныя шкляныя веранды не радуецца вока, ні агромністы жалезабетонныя плоскасці душу не грэюць. Можна, і глядзеліся б такія збудаванні ў новых мікра-раёнах, але тут, у гістарычным цэнтры, яны не гарманіруюць са старажытным архітэктурным асяроддзем — ну, быццам на касету з запісам сімфоніі Моцарта раптам трапіў фрагмент «хэві металу», і пяшчотная музыка перарвалася страшным п'якельным скрыгатам. Уяўленне падсвядома вычэрчвала зусім іншыя абрысы — і вось нядаўна сумненні зніклі.

Віцебскія рэстаўратары падрыхтавалі эскізы накіды праекта аднаўлення будынка, які стаяў калісьці на гэтай плошчы — былой Васкрасенскай царквы. Узведзеная ў 1772 годзе ў стылі беларускага (віленскага) барока, гэтая царква разам з ратушай і касцёлам св. Антонія складала надзіва арганічны і прыгожы архітэктурны ансамбль. Плошча перад ратушай (давайце нарэшце вернем ёй былую назву — Рынкавая) калісьці зачароўвала сваёй раскошай, і асабліва вылучалі гэці архітэктурнае ўбраанне Васкрасенкі. Паглядзіце на гэты грацыёзны, нібыта бязважкія вежы, з'яднаныя карункавым атыкам — уяўляецца, як пераклікаліся яны з сілуэтам ратушы, як выслухоўвалі бой нетаропкіх курантаў?

На жаль, куранты гэтыя адлічвалі не толькі шчаслівыя гадзіны. Я выпісаў гады, у якія Віцебск страціў большую частку сваіх архітэктурных жамчужных — 1935, 1937, 1939... Выпадковае супадзенне? Не, трагічная заканамернасць. Бо культ дэспатызму грунтуецца заўсёды на ўгодніцкім падмурку, ідэальная ж пляцоўка для ўвядзення бюракратычнай піраміды —

Але сёння мы звяртаемся да вытокаў, і працэс запавення правалаў у нашай гістарычнай самасвядомасці быў бы няпоўным без аднаўлення калісьці зруйнаваных помнікаў. Гэта — наш сыноўні, маральны абавязак, калі жадаецца — то і пакайны за кананады як даўніх, так і ўчарашніх злчынных выбухаў. І, канечне, сведчанне больш глыбокага асэнсавання ўласных гістарычных каранёў, замацавання беражлівых, паспраўднаму грамадзянскіх адносін да культурнай спадчыны.

Чую голас скептыка: «А ці трэба пры дэфіцыце жылля адбудоўваць былую царкву? І потым, яна не будзе мець ніякай каштоўнасці...»
Сярод кіраўнікоў розных рангаў зрабілася модным нагадваць пра дэфіцыт жылля, калі гаворка заходзіць аб рэстаўрацыі помнікаў доўлства, — і забывацца на гэты дэфіцыт пры будаўніцтве раскошных будынкаў для бюракратычных кантор, якія, нягледзячы на скарачэнне штатаў, растуць у тым жа Віцебску, як грыбы. Да таго ж аднаўленне храмаў (у якіх мы сёння бачым, канечне, не культывы ўстановы, а помнікі народнага таленту) ідзе не за кошт жыллёвага будаўніцтва, а зусім па іншаму артыкулу расходаў. І калі, дапусцім, віцябчанам патрэбны лячэны тэатр, то чаму б не размясціць яго ў адноўленым помніку архітэктурны? Мы захапляемся прыгажосцю старажытных рускіх і заходнееўрапейскіх гарадоў і часта не здагадваемся, што многае ў свой час было разбурана, і вельмі часта рэстаўратарам даводзілася пачынаць з падмурка...

— У калектыву тэатра «Лялька» ёсць намеры адрадыць беларускую батлейку ў трады-

цыі пытанне аб маральным праве некаторых генералаў ад архітэктурны (і не толькі віцебскіх) на праектаванне ў гістарычнай зоне. Высунуцца ж на тэрыторыю Верхняга горада ў Мінску альбо на цэнтральную плошчу ў Полацку вельмі прэстыжна, і дзеля гэтага праекціроўшчыкі не грэбуюць ніякімі прыёмамі. І, як правіла, дасягаюць мэты — яшчэ і таму, між іншым, што, у адрозненне ад прадстаўнікоў зацікаўленай грамадскасці, вельмі лёгка адчыняюць дзверы высокіх кабінетаў. Трэба аднойчы і назаўсёды ўстанавіць: гістарычная зона — не палігон для практыкаванняў тытулаваных дылетантаў, і толькі рэстаўратары маюць права датыкацца святых камянёў.

Напрыклад, у тым жа «Віцебскграмадзянпраекце» планавалі «расчысціць» будаўнічую пляцоўку для тэатра, зруйнаваўшы два старажытныя дамы. Загінулі б не толькі мураванкі — быў бы знішчаны і прыгожы, тыпова віцебскі ўнутраны дворык, аб якім большасць віцябчан і не ведае.

— Паводле нашай задумкі абодва будынк захоўваюцца, — тлумачыць начальнік віцебскага філіяла ВА «Белрэстаўрацыя» Барыс Лядэнка. — У іх размясціцца фае, вестыбуль, два невялічкія кафе, «жывы куток» і службовыя памяшканні — грэмёркі і пакоі дэкаратараў. Напроста было ўвязаць старадаўні помнік з новай функцыяй, але архітэктар Пятро Ляшковіч удада справіўся з гэтым. Безумоўна, што наперадзе вялізная работа — і археалагічныя пошукі, і дэталёвая распрацоўка інтэр'ера, і многае іншае. Але ўжо цяпер эскіз ухвалены гарадскім архітэктурным саветам.

УВАЙШЛО Ў ТРАДЫЦЫЮ

На Беластоцкім прайшоў конкурс «Беларуская песня-88»

Кожны год Беларускае грамадска-культурнае таварыства Беластоцкага ваяводства (ПНР) праводзіць конкурс беларускай песні. Гэта ўвайшло ўжо ў традыцыю. У сакавіку гэтага года ў зале Беластоцкай філармоніі праводзіўся конкурс «Беларуская песня-88». Аўтар гэтых радкоў быў запрошаны ў якасці ганаровага члена журы конкурсу.

На святы беларускай песні прыехалі выканаўцы з усіх канцоў Беластоцчыны: з Гарадна, Вельска-Падляскага, Гайнаўкі, Смятычы і іншых мясцін. Усяго выступіла каля паўсотні розных груп: жаночыя, мужчынскія, змешаныя, дуэты і салісты. Усе яны з вялікай любоўю і цёпльнай выканалі беларускія народныя песні, якія бытуюць на Беластоцчыне. Тут былі песні аўтэнтычнага фальклору, якія выконваліся без суправаджэння. Выконваліся народныя песні ў музычных апрацоўках і сучасных беларускіх

песні кампазітараў І. Лучанка, І. Кузняцова, Н. Сакалюскага і іншых. Прагучалі вельмі цікавыя песні мясцовых аўтараў. Сем гадзін у перапоўненай зале доўжыўся конкурс.

Для выступленняў на свяце беларускай песні быў запрошаны народны ансамбль народнай музыкі «Лявоны» з Воранаўскага раёна Гродзенскай вобласці. З вялікім поспехам народны калектыв выступіў на заключным канцэрце конкурсу. Кожны нумар ансамбля выклікаў хваляю апладысмантаў перапоўненай залы, чуліся воклікі — «брава». А спявалі «Лявоны» беларускія народныя песні: «Чаму ж нам не пець», «Ой, у полі тры дубы», «Цячэ рэчанька», «Туман ярам» і шмат іншых.

Заключны канцэрт закончыўся выступленнем зводнага хору ўсіх удзельнікаў конкурсу, які выканаў песні «Колькі ў небе зор» і «Люблю наш край».

Апрача Беластока, народны ансамбль «Лявоны» выступіў у

Выступае самадзейны калектыв, які дзейнічае пры Беластоцкім аддзеле Беларускага грамадска-культурнага таварыства.

Гарадку, Вельску-Падляскім і Гайнаўцы. У Вельску-Падляскім і Гайнаўцы калектыв даў па два канцэрты — для навучэнцаў Беларускага ліцея і для жыхароў горада.

Наколькі любяць беларускую песню жыхары Беластоцчыны, сведчыць хоць бы тое, што конкурс «Беларуская песня-88» і канцэрты народнага ансамбля «Лявоны» былі ўсюды платныя, прычым, білеты даволі дарагія. І ўсюды залы былі перапоўненыя, шмат людзей не маглі трапіць на канцэрты, бо ў насах усе білеты былі распрадааны.

Народная песня можа рабіць

чудны! Дванаццаць маладых хлопцаў з няшчэрым музычным інструментамі — два гармонікі, срыпка, кантрабас, жалейкі, дудкі, бубен і драўляны вясковы валак — бяруць у палон сэрцы слухачоў, артыстаў не пускаяць са сцэны шчодрымі апладысмантамі, просіць спяваць яшчэ і яшчэ. Меладыйныя народныя і сучасныя беларускія песні кранаюць самыя патаемныя струны ў душы кожнага чалавека, робяць людзей лепшымі, чысцейшымі.

А. ШЫДЛОУСКІ,
заслужаны дзельчы культуры БССР.

г. Гродна.

У ГОРАЦКІМ раёне ў актавай зале гаркома партыі сабралі адказных работнікаў, а таксама актыў дзеяла таго, каб паслухаць нас, літаратараў, пачуць нашы свежыя ўражанні, абмяняцца думкамі.

Чуў неаднойчы ад партыйных работнікаў у розных раёнах, што людзі ў РАПА замінаюць адзін аднаму, — іх там лішак. Чуў і пра тое, што ў рэспубліканскім апарате аграпрама людзей столькі, што цэламу тузіну намеснікаў старшыні (з акладамі міністраў) не па сіле разабрацца, хто і чым там займаецца. Сам апарат не можа сабой кіраваць.

Дырэктар аднаго праектнага інстытута сельскагаспадарчага профілю растлумачыў мне прычыну такога становішча.

— Справа ў тым, — сказаў ён, — што пры ўтварэнні АПК зыходзілі не з інтарэсаў «нізоў» і вытворчасці, а з інтарэсаў «вархоў», якія імкнуліся як мага больш захаваць свае прывілеі і свае бюракратычныя пазіцыі. Адсюль і штаты, і аклады, не залежныя ні ад якога надвор'я. Атрымалася перастаёўка крэслаў — не болей.

У Горацкім раёне пра лішак спецыялістаў у раённай канторы я пачуў ад самога кіраўніка аграпрамысловага аб'яднання таварыша Юр'ева. На адну трэць, казаў Віктар Фёдаравіч, скараціў бы ён свой апарат. Толькі на карысць было б!

Ад падобных размоў, на якіх ўсё і канчалася, у мяне ажно зубы пачыналі ныць. У Крупскім раёне наогул сцвярджалі, што РАПА не патрэбна. Замест яго з найбольшым поспехам і карысцю для справы магла б працаваць пастаўленая на гаспадарчы разлік група кансультантаў, экспертаў сельскай гаспадаркі. А — што?... Ці не слушна?

Мільёны рублёў выдаткоўваецца на штат, які не толькі нічога вартага не робіць — замінае ў рабоце, утварае кіраўнічыя пробкі. І яшчэ якое старасвецкае дзіва: аднолькавая колькасць спецыялістаў у апарате РАПА Горацкага і Касцюковіцкага або Хоцімскага раёнаў, хоць па плошчы сваёй гэтыя раёны судасяцца як 1,9 да 1,5 або 0,9. Падобна, што не людзі гэтакім чынам размяркоўвалі штат, а глухая і спялая бюракратычная машына, якая дзейнічае пад згідай Плана. І рабілася ўсё гэта, як ні дзіўна, пад гучныя словы аб перабудове.

І таму я сказаў на сустрэчы: — Таварышы! Усе вы тут людзі прядняга краю, дысцыплінаваныя, адданыя справе грамадскай. Паслухаць кожнага — жывы, адукаваны народ. Але калі вы, акапаўшыся на зыходным рубяжы, сядзіце і калі ведаеце, што трэба рабіць, а не робіце, калі чкаеце распараджэння, падказкі на кожны свой крок, дык якія вы камуністы? Ці не ліберальны сталі?

На тварах слухачоў з'явіліся бянтэжліва-вясёлыя ўсмішкі. А я працягваў:

— Вы, як і падказвае вам ваша байцоўская годнасць, павінны распраці плечы і адстойваць у бюракратычных «вархах» свае законныя пазіцыі. Пераходзіце ў наступленне, нарэшце. А чаму б і не? Разуваю: тут пэўны псіхалагічны бар'ер і наогул — справа нялёгкага, да нядаўняга часу — крамольная, хоць на словах яна і ўхваляецца. Слова — ідэя, але за ідэю змагаюцца, і, калі пойдзе на тое, вас падтрымае пісьмейніцкая «артылерыя».

— То добра было б!

— А калі спозніцеся!

Ажыўленне і смех ускалыхнулі залу. Прымаліся і мой папрок, і мая прапанова. Хоць, калі шчыра, у нашу «артылерыю», у яе дзейнасць мала хто верыў.

Узрушаны, устаў тады з месца першы сакратар Яцкевіч. Дужы, станісты, энергічны і шчыры ва ўсім, што рабіў, Генрых Сямёнавіч не ўхіліўся ад вострай размовы.

— Крута вы бярэце, але сён-

ня, мусіць, толькі так і трэба. Не цяжка заўважыць, што мова, хто цяпер кіруе чым-небудзь, разгублены, мітусяцца або сядзяць поседам у занятых акапах, як вы кажаце, і перабудова збіваецца на перастрахоўку. Атмасфера сустрэчы, — працягваў ён, — не патрабуе ад нас закончаных доказаў і тым больш апраўданняў, але я не магу не расказаць вам пра адзін эпізод. Як нам быць? Уявіце становішча... Раён наш аддалены, і, каб пазбегнуць

тагачасную барацьбу добрых і чэсных людзей-вясцоўцаў з заціллем казёншчыні і фармалізму, бяздушша ў асобе Мокрута, «чалавека незразумелага, хутчэй за ўсё нікчэмнага, хоць і з такім аўтарытэтным валлячком і ўнушальным голасам». І не каму-небудзь збоку, а мясцовым жыхарам, якія «выбіралі» Мокрута, «страшна было падумаць, як гэта заўтра зайсці ў сельсавет ды сустрэцца з ім, ды яшчэ выконваць яго загады».

чэннем, можа, дзяцей. Дзеля Герой! Значыць, на ўсе бакі — асоба, прычым гістарычная.

Але чаму я не знайшоў яго прозвішча ў беларускіх газетах, калі ён прыязджаў у Мінск на пахаванне Машэрава, што быў таксама асобай?

Найначай, у сістэмы адміністравання свае законы. І вось адзін з іх. Калі вялікі чалавек пакідае пасаду, ён ператвараецца ў маленькага чалавека і памірае, яшчэ не памёршы.

І ў гэтым асноўная супярэч-

ПЕРАБУДОВЕ — ІДЭІ АБНАУЛЕННЯ

Васіль ЯКАВЕНКА

ПАМІНАЮ І ВЕРУ

многіх страт сельскагаспадарчай прадукцыі і яшчэ больш развіць вытворчасць, мы наважыліся было стварыць у сваім раёне аграпрамыслова камбінат, з удзелам Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі. Падлічылі ўсё, што трэба. Задума прагрэсіўная. Мы даводзілі б да ладу, да таварнага выгляду самі ўсё, што ішло б ад нас на прылавак. Чым гэта не крок наперад у сельскагаспадарчай вытворчасці?

(Забягаючы наперад, пазначу, што гэтыя праблемы — самастойнасці гаспадарак — гораца абмяркоўваліся на апошнім з'ездзе калгаснікаў).

— Адным словам, — гаварыў сакратар, — загарэліся новай ідэяй і ў РАПА, і ў акадэміі. Зімой, што мінула, збіраецца ў Мінску важная нарада — якраз зручны момант, каб раскрыць свае карты і папрасіць падтрымкі, — там планавалася маё выступленне. Толькі не паспеў я выехаць з Горак у Мінск, як звоніць адтуль: не высювайся ты са сваім агракамбінатам! Указанне... Іншымі словамі: не вытырайся з акапа! За цябе ўсё бацька вырасіць...

Не цяжка ўявіць, якім ударам для сакратара райкома і ўсіх ягоных паплечнікаў, апантаных ідэяй творчасці і марай пра ўдачу, пра поспех раёна, быў той дачасны званок. Дарога ў Мінск на той раз паддалася Яцкевічу самай доўгаю дарогаю ў жыцці, здавалася, абрэзалі душу...

Вось пасля гэтага і мяркую, сакратар, хто ты. Па палітычных перакананнях, па веры і светаўспрыманні — ты камуніст, вядома. І, здавалася б, гэтым усё сказана. Але гэтага мала, бо па сваёй арганізацыйнай рабоце ў раённым партыйным камітэце і па ўнутрыгаспадарчай палітыцы ты — шасцяроўка ў вялізным адміністрацыйна-гаспадарчым механізме. І круцішся туды, куды сіла хіліцца. А працаваць жа тут, як і скрозь між добрых людзей, можна было б самастойна, творча, без аглядакі на рангі. Такой самастойнасці, на жаль, пакуль што няма. Затое ёсць небяспека трапіць у дзівакі і пражэкцыі са сваёй ініцыятывай, а калі не — то стаць ардыннарным выканаўцам.

Я помню, якая трывога прагучала ў пытанні Яцкевіча: «Як нам быць? Уявіце становішча...» Пастукалася боязь і ў ягоную душу: ці зразумеюць другі раз, калі ён у творчым неспакоі сваім выступіць з новай ініцыятывай?

У 1958 годзе пісьменніку А. Кулакоўскаму ўдалося надрукаваць у часопісе «Малодосць», які ён, дарэчы, тады рэдагаваў, сваю аповесць «Дабрасельцы». У ёй аўтар паказаў

За аповесць «Дабрасельцы» А. Кулакоўскі быў вызвалены ад пасады рэдактара і панёс строгае партыйнае спягнанне, а нумар часопіса канфіскавалі. Як жа недалёка блукалі мы ад старых-старых часоў! І як лінялі «от замены царскаго величества чуть ли не на Ваше социалистическое...» Страшна падумаць!

Што характэрна, пры сістэме валавых метадаў кіраўніцтва да начальства лье ўсялякая дрэнь: угоднікі, падхалімы, даносчыкі, крыхаворы, пустагалы, пустабрэхі, крыкуны, лагіроўшчыкі, ура-патрыёты... І не кожны начальнік здольны разабрацца ў сваім акружэнні, але ж, бадай, кожнаму хочацца больш-менш спакойна і доўга кіраваць. Спадзяюцца на павагу і падтрымку ўсяго калектыву ў такіх выпадках не прыходзіць, і шэф задавальняецца «павагай» да сябе той шушамеці, штораз адзначае яе і прыгвае найлепшых выканаўцаў сваіх распараджэнняў. Сярод іх, безумоўна, трапляюцца і сумленныя людзі, але ж верх бяруць угоднікі, падхалімы. Вось прычына, чаму пры недэмакратычным, аўтарытарным кіраўніцтве і адміністрацыйна-гаспадарчым механізме і адміністрацыйна-гаспадарчым механізме так шпарка ў нас ідуць угору па службовай лесвіцы пасрэднасці.

Нарэшце, з дапамогай пануючай дрэні шэф дамагаецца падпарадкавання ўсяго калектыву. Як? У сваіх сумных разважаннях я ўжо неаднойчы падыходзіў да гэтага... Нехта з прыгартых, з адпетых, каб яшчэ больш дагадзіць, ператвараецца ў стража, у цэрбера шэфскіх інтарэсаў. Аб прычынах тут ужо і размова няма.

Сітуацыя, безумоўна, даходзіць да крытычнага стану, калі ў ролі ваўкадава ў калектыве па іроніі лёсу выступае той, да каго пакрыўджаны, прыніжаны, знявераны чалавек павінен быць прысці на шчырую споведзь.

Нам трэба аднаўляць, уваскрашаць ва ўсёй чысціні і захоўваць найсвяцейшую павязь таварыскасці. Без яе ніяк нельга.

Калі мы робім адну справу, а ядзім так: начальнік з залатой кайстры, а я са зрэзнай, дык ці таварыш ён мне?

Чаму чалавек набывае аб'ём і значэнне толькі тады, калі, спрытна працуючы локцамі, ускраскаецца па сціхах Эльбруса і зойме там нейкую пасаду?

Чаму чалавека няма, калі няма ў яго аніякай пасады?

Хто для беларусаў Мазураў? Перад гэтым прозвішчам, дарэчы, напрошваецца слова «таварыш».

Здаецца, таварыша Мазурава ў нас усе ведаюць, за выключ-

насць адміністрацыйна-каманднай сістэмы ўпраўлення з сістэмай сацыялізму, якая сваімі ўстанаўленнямі ставіць вышэй за ўсё не пасаду, а чалавека, асобу з яе творчым пачаткам і неабмежаванымі магчымасцямі фізічнага і духоўнага развіцця.

Памінаю з усім утрапненнем душы чынашанаванне і вернападданніцтва. Страх, што прыціскае і гне.

Памінаю...

У Мінскім раёне сустрэўся некай з зайдлым прыхільнікам старыны і дыктату. Ці не кансерватар ён? На маю думку, ягоная палітычная прыналежнасць наогул ніякаму вызначэнню не падлягае.

Прадстаўнічы. У гадах. Займаючы пасаду сакратара парткома саўгаса, ён нафта ганарыўся сваёй спрытыванасцю і веданнем вёскі, што рабіла яго самаўпэўненым. У меркаваннях сваіх не дапускаў ніякіх прызначэнняў. А выслушаўшы маё выступленне перад рабочымі саўгаса, сакратар узяў слова і далікатна пачаў мяне папраўляць. Маўляў, не трэба думаць, што пры дэмакратыі стане анархія і для рабочага чалавека будзе што-небудзь мяняцца, у нас і так вялікія заваёвы.

Калі мы выйшлі з будынка, дзе адбывалася сустрэча, ён прадоўжыў спрэчку са мной:

— Для рабочых, скажу вам, і так залішне дэмакратыі дадзена, таму і не хочучы яны працаваць.

— Не таму, прабацьце! Дэмакратыя — не анархія, якой вы так баіцеся. Калі пад дэмакратыю мы падводзім базу — гаспадарчы разлік і самастойнасць прадпрыемстваў, павага да асобы і эканамічныя метады кіраўніцтва, — яна стане сілай.

— Не тое, не тое!.. Сілу павінна ўлада набыць. Народ нічога не варты без палкі. Я, калі рабіў дырэктарам, сустракаўся з такімі, як то кажуць, фігурамі, — і мэтр назваў некалькі вядомых мне прозвішчаў. — Яны мяне цанілі за тое, што я рэдка калі памыляўся. І тут вам шчыра скажу: паспытаўшы гэтай самай перабудовы, мы яшчэ вернемся да ранейшых парадкаў.

— Ого!

— Інакш нічога не выйдзе! Сталінская рука патрэбна... Вазьміце трыццятую гады. Хіба без моцнай улады і страху за сваю бяздзейнасць народ узяў бы такую прамысловасць?

— Адсутнасць дэмакратыі — яшчэ не доказ таго, што вы хочаце даказаць.

— Я прыводжу вам факты, якія гораць самі за сябе. Вазьміце Гітлера... Чаму ён у лічаныя гады ператрос усю Германію і стварыў магутную дзяржаву, га?

Партыйны вожак, відаць, выкарыстоўваў ужо апошнія доказы і, ніколі не бянтэжачыся, ставіў Гітлера побач са Сталіным у іх дыктатарскіх парываннях. Ён апраўдваў таго і другога. Мяне ж бянтэжыў у гэтых ягонах лад думак, і мне шкада зрабілася тых сумленных цягавітых людзей, з якімі надоечы сустрэўся ў рабочым клубе. Мне здавалася, што гэты «мэтр» з аднолькавым поспехам і стараннем мог бы служыць любой партыі, незалежна ад яе ідэалаў, любому ўраду, або яны былі моцныя.

А яшчэ быў характэрны выпадак у парткоме аднаго вытворчага аб'яднання ў Мінску. Намеснік сакратара парткома па ідэалогіі, сухавата, танклявая жанчына аж закіпела ад абурэння, калі я згадаў раман «Дзеці Арбата».

— І вы маглі гэта чытаць?! Які жай і сорам... Я дайшла да сярэдзіны — кінула. Што ў нас робіцца?! Хто прапускае ў друк такую пошласць? Я іх усіх быў турму!

Яна скардзілася: большага самааплёўвання, маўляў, ужо не можа быць! Непакоілася: які матэрыял мы даём Захаду! І зноў абуралася: хто дазволіў такое пісаць! Хіба аўтар прысутнічаў пры размовах Сталіна з іншымі і хіба ведае, што Сталін думаў?!.

Апошнія словы сведчылі аб адсутнасці ў маёй субяседацы пэўнага мінімуму культуры, аб прымаўным яе разуменні мастацкага творца. Я чакаў, вытрымліваў паўзу, каб даць ёй выгаварыцца.

— У гарадскіх бібліятэках, уявіце сабе, чэргі! Па пяцьсот чалавек! А моладзь?! А моладзь жа таксама чытае! І што яна скажа на гэта?!

Я пачынаў шкадаваць яе, актыўную, выпрабаваную партыйную даму са старымі поглядамі на жыццё.

— Ідэолагу, — сказаў я, — трэба ўсё чытаць і ўмець карыстацца фактамі, не баяцца праўды.

— Але ж з маладымі рабочымі ўжо цяпер гаварыць немагчыма! Адпрацеце змену і больш знаць нічога не хоча. На сяло пасылаеш — не паеду! Пра палітыку паспрабуеш сур'ёзна загаварыць — яны табе тысячу сустрэчных пытанняў з пад'юджаннем. Пра ўсё. Пра цэны і цану жыцця. Пра мінулае і сённяшняе. Ні ўва-што не вераць!

— Я заўважаю, — спакойней сказала яна, — што маім маладзейшым калегам лягчэй знайсці з імі агульную мову. Пабалабоняць і — нібы справа зроблена. А мяне слухаць не хочучы. Мне трэба перастройвацца.

І тут яе разважлівы голас раптам распачна ўзвіўся:

— І гэта мне-е-е! Я столькі сіл аддала!.. І мне перастройвацца?!

«А чаму б і не? — падумаў я. — У самы час!»

Для гэтых настаўнікаў духу ўласціва адно перакананне — што той парадак, які яны гадамі ўсталёўвалі, трымаючыся за трыбуны, з'яўляецца адзіна прымальным, адзіна правільным, і што з парушэннем яго парушацца самі асновы сацыялізму.

Сяюда не згадаю прозвішчы іх, не персанфіцірую, бо такога кансерватыўнага крою мэтраў багата на многіх пасадах. Яны дзейнічаюць, яны рухаюць, штурхаюць воз перабудовы то ўзад, то ўперад. І, перш чым уперад падаць, рэвізуюць перабудову, перайначваюць яе згодна са сваімі ўяўленнямі, стэрэатыпамі, звычккамі.

Яскравы прыклад.

Мэтр з мэтраў, філосаф, які ў жыцці ўмеў багата чаго аб'яцаць, але пасля абароны доктарскай, бадай, ніколі не дасягаў спалучэння справы са словам, неяк зацікавіўся выступленнямі ў друку аднаго літаратара. Той, перабіраючы ў думках пройдзены шлях і сустрачы з рознымі цікавымі людзьмі, паказваў жыццё ў вертыкальным разрэзе, без пропуску, без навешвання шор, словам, такім, якім бачыў яго, і от гэта з'явілася прычынай выкліку «наверх».

— Ці не думаеце вы, што перабудова дае вам права самаго бога за бараду браць?

— Галоснасць усё-такі... — напружана ўсміхнуўся літаратар.

— Не забывайцеся, што ёсць два ўзроўні галоснасці!
— Дзіўна... Партыя ж адна і народ адзін, Іван Іванавіч.

— Тое, што дазволена Юпітэру, не дазволена быку! — мовіў мэтр.

Двуручша для пэўнай часткі работнікаў у праўленчага звяна было і застаецца вызначальнай рысай іх дзейнасці. Толькі нам трэба добра ўсведамляць сёння, што падзелена напалавіну або чацвертаваная «мэтрамі» галоснасць — ужо не галоснасць і што рэгламентаваная дэмакратыя — не дэмакратыя, а падман.

Доля там, дзе воля. Воля мае аднолькавае значэнне як для аднаго чалавека, так і для ўсяго народа.

Аднак пры той расстаноўцы палітычных разнашэрных і супярэчлівых сіл, якая назіраецца сёння, вельмі ўскладняецца перабудова там, дзе яна, здавалася б, не павінна мець ніякай сабе альтэрнатывы і тым больш тармазоў, — у рабочых калектывах, якія менш за ўсё надзелены кансерватызмам і найбольш успрымальныя да новага. Друк падае новыя прыклады няроўнай барацьбы сумленных, шчырых, свежых сіл з коснасцю, маральным і тэхнічным выраджэннем на вытворчасці.

Апаратчыца вытворчага аб'яднання «Беларуськалій», што ў Салігорску, В. Тройніч напісала ў «Правду» пісьмо. Я чытаў і дзівіўся, як удала, са шматлікімі дэталімі апісана ёю сітуацыя, якая ў тысячач і тысячач варыянтаў паўтараецца штодня на розных прадпрыемствах рэспублікі, і ў ролі пацярпеўшых — не адна Тройніч.

«І я рашылася, — піша В. Тройніч. — Пайшла да начальніка фабрыкі В. Петрашкі. Усё яму расказала. Ён прышоў у аддзяленне, распяў, ці не маю я. Змена пацвердзіла, што майстар пастаянна займаецца прыпіскамі.

На наступны дзень сабралі майстроў на нараду. У ёй прынялі ўдзел таксама прафгрупоргі. Спадзявалася на падтрымку, а атрымалася наадварот. У свой адрас пачула, што мяне трэба гнаць з тэрасам, каб іншым непанадна было знеслаўляць гонар фабрыкі. Як жа разумець яго тады, гонар? У чым ён?.. А майстар засталася на месцы».

У час адпачынку ў Хосце ў кнігарні мне пашанцавала набыць добрую кнігу ў цвёрдай цёмна-сіняй вокладцы — зборнік філасофскіх артыкулаў Вільгельма фон Гумальта (я ўжо цытаваў яго). Мне запамніліся многія яго выказванні:
— Быццё ў часе — гэта тварэнне і гібель...

— Якім дробным часам бывае тое, што намагавецца паказаць нам сябе вялікім. Прычым самым дробным і нікчэмным у параўнанні з лясам чалавечага роду ў цэлым і яго сутнасцю аказваецца імкненне ўладаў, рыць, а таксама ўсё тое, у аснову чаго пакладзена свавольства і самачыннасць асобных

людзей, а не незалежная воля цэлых народаў...

— Магчымасць больш высокай ступені свабоды заўсёды патрабуе такой жа высокай ступені адукаванасці і змянення патрэбнасці дзейнічаць у складзе аднародных, знітаных мас, патрабуе большай сілы і большай адоранасці дзеючых індывідаў. Таму, калі сучасная эпоха займела перавагі ў адукацыі, сіле і дабрабыце, то ёй варта даць і свабоду, на якую яна з поўным правам прэтэндуе. І сродкі, але ж, і сродкі, з дапамогай якіх падобная рэформа, а тым больш перабудова магла б быць здзейснена...

— Новае твораць свежыя сілы. Яны носьбіты сапраўднага прагрэсу. Часам, праўда, у тым, што ўжо прыйшло ў заняпад, захоўваюцца ідэі, якія спрыяюць або дапамагаюць далейшаму стваральнаму працэсу, аднак плённымі яны могуць быць толькі тады, калі падхопліваюцца свежымі або абноўленымі сіламі...

Вось так. Міжволі будзеш думаць пра няпэўнасць і палавінчатасць таго, што робіцца. Напрыклад, падтрымліваецца і ўсяляк прапагандуецца новае. Адначасова ж пакідаецца на сваіх ранейшых пазіцыях старое. Старыя канцэпцыі паранейшаму пануюць у навуцы, культуры, педагогіцы. За іх трымаецца і пэўная частка кіраўнікоў устаноў, прадпрыемстваў, ідэолагаў. У выніку свежыя, абнаўленчыя сілы знаходзяцца пакуль што на задворках; мэтры пры гэтым гуляюць у рэвалюцыйную фразу.

Я знайшоў у фон Гумальта адказы шмат на якія пытанні. Не знайшоў толькі супакаення. Трывога не праходзіла. Цяпер, калі хвароба грамадства акрэслілася для ўсіх больш выразна, рабілася цяжэй на душы і хацелася дзейнічаць. А як?

Э, каб яе, гэтую хваробу, на сухі лес! Каб яна сканала там! Я, як усе, чакаў новай кадравай палітыкі. Я шукаў яе ў раёнах і абласцях. І пакуль што яе знаходзіў. Адно я не мог уцяміць: чаму? І ці было гэта прычынай або вынікам таго, што «ў шэрагу гарадоў, раёнаў і абласцей і нават у некаторых рэспубліках, — як адзначаў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў у дакладзе да 70-годдзя Вялікага Кастрычніка, — перабудова паспраўднаму яшчэ не разгарнулася? Мне цяжка меркаваць пра «палітычную і арганізацыйную вяласць, безыніцыятыўнасць партыйных камітэтаў і іх кіраўнікоў». Што за гэтым хаваецца: прычына ці вынік?..

У Мінску ці не на другі дзень па прыездзе сустраў пісьменніка, з якім быў добра знаёмы, толькі мы з ім не страчаліся даўно. Ён лічыўся значнай асобай у нашым літаратурным жыцці, бо меў ніштаватых мастацкіх твораў, праўда, больш вядомы як крытык мастацкіх твораў іншых пісьменнікаў. Апроч таго, займаў ён адказную пасаду ў навуковай установе.

Размова перакінулася на грамадскія клопаты, і, паколькі яны цяпер амаль скрозь нітаваліся з перабудовай, я выказаў шкадаванне:

— Няма ў нас ні ў адным з гарадоў, ні ў адной з устаноў, уключаючы і аграпром, такога чалавека, які прыскаў бы бюракратыю, раскідваў бы яе зверху. Дзе-нідзе гэта робіцца...

Тытулаваны літаратар адказаў так:

— А ведаеце, Васіль, калі загадаюць — і ў нас будуць раскідваць.

І я раптам зразумеў, што перада мной стаіць раб, у якога няма нічога свайго, калі не лічыць кар'еры.

Памінаю валюнтарызм, малы і вялікі...

Памінаю ілюзіі, згодна з якімі пад крылом бюракратыі можа вырасці штосьці жывое...

П Е Р А К Л А Д Ы

Тамара КАЛАМІЕЦ

Беларусы

А хто там ідзе?..
Янка КУПАЛА.

Янка Купала

— Хто гэты чалавек, што праз гады ідзе, глядзіць адкрыта, без забрала? —
А мне стары і малады:
— Няўжо ты не бачыш?
Гэта ж — Купала.
Ён ворага сурова сустракаў.
Друг да яго ішоў, як на прычасце.
Крутых вякоў ён смутак увабраў,
Каб вярнуць свайму народу шчасце.
— І ўсё ж, чаму ідзе ён па зямлі?
Магчыма, не хапіла п'едэстала? —
А мне дарослы і малы:
— Няўжо ты не ведаеш?
Гэта ж — Купала.
Папараць-кветка ў ягоных радках,
Думак яго развінуліся крылы,
І слава найвышэйшая ў яках Паэта ад зямлі не аддзяліла.

Якуб Колас

Як жытні колас на сваёй зямлі —
На пясчаным і скупым падзеле —
Ён падымаўся да людское долі,
Каб песні жалбы ў цемры не жылі.
На ростанях адбіўся новы след,
Зямлі абрысы азарыла ранне.
Паўсталі дні, і абнавіўся свет
З няволяю, са здэкам у змаганні.
Як жытні колас на тугіх вятрах,
Ён піў праменні сонечнай свабоды.
У глыбіні карэнне сплёў з народам,
Ірваўся ў неба песняю, як птах.
Калі ж ударыў люты град вайны,
Як шчыт, супроць яе узняў ён слова.
І спаленыя нівы ў тыя дні
Уваскрашалі рунь яго любові.

Як жытні колас беларускіх ніў,
Паэт пакінуў плодныя зярняты
І ростам іх — азэрны край заняты,
Ад халадоў пшачотай атуліў.
І мы — з узгоркаў, стэпаў, каласкі —
Паклонімся палеткам Беларусі
За спеў яе, бяссмертны, трапяткі,
За хлеб і соль на памятным абрусе.

Максім Багдановіч

Зямля, дзе нарадзіўся ён, Максім,
Не мела ні правоў людскіх, ні мовы,
Шумела бунтам цёмнае дубровы,
Дзень высьвятляла лісцем маладым.
У памяць умясціў ён назаўжды Шмат песень і паданняў, сэрцу блізкіх.
І воблік ён пранёс твой праз гады,
О Беларусь, ягоных сноў калыска!
Зямля, дзе падростаў паэт, сталеў
І для узлёту набіраўся сілы, Яму Аку і Волгу падарыла,

Іх прагу жыць і найсвятлейшы спеў.
Дала ты глыбіню разумных кніг
І прагу пабрацімства маладога,
Тады, Расія, многа ён спасціг,
Як ты вяла нялёгкаю дарогай!
Журботная зямля, дзе ён згасаў,
Сумоцілася морам ля ўзгаляў,
Прыходзіла нязбытная любоўю,
Што знікла, як пад промнямі раса...
І яго сэрцу надаваў узрух Майго народа нораў салаўіны.
Дык будзь жа яму лёгкай, нібы пух,
Ты, вечны дом паэта, Украіна!
Пераклаў з украінскай Юрась СВІРКА.

А чуеш, павярнула на вясну
І птушкі неба песняй абудзілі.
Я зноўку да святання не засну,
Уся душа цяпер — парыў адзіны.
Чумацкі шлях бязважка перайду
І стану раптам яблыняй ружовай,
І, можа, так: на радасць крылы,
Загавару з табой вясновай мовай.
Ты на пялёстках прачытай рэсу:
Яна шматкроп'ем звоніць асцярожна.
О чуеш — павярнула на вясну,
І так на сэрцы светла і трывожна!

Б а л а д а

Чумацкага шляху

Упадую я зорую,
Мій вічний народе,
На трагічний и довгий
Чумацкий твой шлях.
Васіль СИМАНЕНКА.

Здавалася, былі ў дарозе поруч.
Зірну: а ў небе зорныя агні.
Дзіваемся і цягнемся угору —
Каб у цябе пазычыць вышыні.
Тваё імя для памяці вазьму я,
Радохак для эпіграфа адзін.
О дзе ж той лебедзь, дзе цяпер зімуе?
А крылы рассякаюць успамін.
Яшчэ мы тут. Яшчэ ступаць нам цвёрда,
Хоць трудная дарога і пара!
Аглянемся — падкоціцца да горла
Яшчэ зара... яшчэ адна зара...
Трымціць, зырчэе па-над намі траса,
І па зямлі аж свецяцца сляды.
А мы? Ці ёсць у нас штось ад Тараса
А ад Грыгорыя Скаварады?
Ці ў міг астанні прыме нашы долі
Чумацкі шлях у небе скарасным,
Дзе кожная зара — драбочкам солі
Ляціць у сэрца і шчыміць у ім?

Ч о б а т ы

Я чобаты абула ўпершыню
Салдацкія (такі мой лёс сірочы).
І чэпка ў іх ішла насустрач дню,
Хоць завіруха засцілала вочы.
У школу бегла. Цёмна йшчэ было.
Дымкі святалі і гукала слова.
Але трымалі ў чобатах цяпло
Жытнёвыя падцілкі адмыслова!
Абутак, хоць і ношаны — але Бяды такой! (А чобаты навяраст).
Я колькі год жыву пры тым цяпле,

Нібы пры сябру, што ў бядзе не выдасць.
На колькі йшчэ няпройдзеных шляхоў,
Якія зноў пачну я на святанні —
У чобатах — (між хлюпы і снягоў),
Шукаю я адказу на пытанні.
Іду, хоць зноў трывогай дыша час.
І з двух бакоў — ляжаць магілы брацкія.
Дапокуль памяць — абуваць мне вас
І шанаваць вас, чобаты салдацкія!

Стрыножаныя коні

І зноў уначы на крутым падаконні
Пабачу праз морак — і сны прападаць:
Стрыножаны часам, рахманья коні
У поймах дзяцінства атаву скубуць.
Аціхнуць, згадаўшы шляхі і пагоні...
Выходжу да іх скрозь тугу і вякі.
І дыхаюць цёпла сцярожкія коні,
І ліжуць даверліва цукар з рукі.
Іх мяккім дыханнем сагрэю далоні.
А ў грывах раскошных — вятроў нестасе.
Пражытыя годы ці сціхлыя коні
Стрыножана глянуць у вочы мае.

І раптам згадаю, што восень на сконе,
Што снегам глыбокім — уцэла! — іду.
Любові маёй зацугляныя коні
Трывожна замруць, як прадчушы бяду.

Р а д н я

Запрэгчы зноў ці я змагу каня,
Ці падаю, як некалі, карову?
Вясковая ж, — я з першых дзён радня
Расліне кожнай, цвету трапяткому.
Там так прывольна князю-агурку,
Цару-гароху і капусце-пані.
І гарбузу, што кратаў за руку
Сваёй зялёнай пыскай на святанні.
Як гаспадар, ён тут папахадзіў,
Пакуль усіх прыклікаў да парадку...
Зялёны свет — о ці не дзіва з дзіў! —
Маім цяплом пасаджаны на градку.

І кукуруза тут і алы мак,
Рабы сланечнік, што святлом страляе.
Ён мне за ўсіх бліжэй тут: як-ніяк —
З любой мяне дарогі выглядае.
Сланечнік мой — турботная радня —
З усмехам дзёржым зноў мяне спытае:
— Ці ўрэшце рэшт запрэгла ты каня?
...А конь, як здзек, у воблаках лятае.
Пераклала з украінскай Яўгенія ЯНІШЧЫЦ.

Алі САМЕДАЎ

ХТО ГЭТА ТАКІ?

Пераваліла ўжо за поўдзень, калі мы зайшлі ў маленькі палатачны домік, які быў пабудаваны ў самым цэнтры двара. Стаялі апошнія дні восені, і надвор'е было халоднае і ветранае. Злучаныя доўгімі гумавымі трубамі, гарэллі, ажно гулі, жалезныя газавыя печы. У верхняй частцы дома, аблакаціўшыся на доўгую круглую падушку, драмаў мула, ён перабраў у руцэ ружанец і мармытаў сабе пад нос малітву. Нас правялі і пасадзілі. Прывеслі чай у грушападобных шклянках, побач ляжалі тонка нарэзаныя долькі лімона. На паміні мы прыйшлі ўтрох. Загадчык фермы Ашраф, брыгадзір Гасан і я, бедны млынар.

Старшыня прыхаў у наш калгас з вельмі далёкага раёна. Спачатку ён працаваў аграномам, потым яго выбралі старшынёй.

Усе ўтрох мы здзіўлена азіраліся, шукалі старшыню. Ды яго штосьці не было. Ніхто нас тут не ведаў. Таму міжволі мы павінны былі чакаць яго прыходу. Ён не ведаў ні таго, што мы прыйшлі, ні таго, што мы прывеслі з сабой. Мы выпілі чаю і крыху ачомаліся, стомленасць пасля доўгай дарогі паступова панідала нас. Брыгадзір Гасан вельмі непаклоўся. Ён усё круціўся на сваім месцы і азіраўся.

— Гасан, што здарылася, ты падобны на курцы, якая ніяк не можа знесціся, — сказаў я.

Гасан адказаў:

— Я непаклоўся за машыну. Пайду пагляджу.

Гасан падняўся і выйшаў з палаткі. Вярнуўся ён не хутка. Ды вярнуўся ён, усміхаючыся. Але смех на смех не падобны. Гасан смяўся ад усёй душы. І толькі таму, што быў ён на памінах, ён не мог смяцца на ўвесь голас. Каб стрымаць смех, ён моцна заціскаў правай рукою рот. Ды тое, што ён смяецца, заўважалася. Мы з Ашрафам здзівіліся. Цікава, што здарылася? Напэўна, яму раптам прыгадалася якая-небудзь смешная гісторыя? Мы перабралі сотні здагадак, а Гасан усё смяўся і смяўся. Я штурхануў яго. Але Гасан пачаў смяцца яшчэ гучней. Ён выцягнуў хустачку і заціснуў свой рот. З цяжкасцю стрымліваючы смях, ён праз смех сказаў:

— Па дарозе я раскажу вам адну смешную рэч.

Як ні стрымліваў, смяе Гасан, ён смяўся, чым міжволі заразіў і нас. Мы таксама пачалі смяцца. У такім стане нельга сядзець на памінах. Так можна і зняславіць сябе. Але, з другога боку, крыўдна было б, што мы столькі прамучыліся, столькі пратупалі, каб прыйсці на гэтыя паміні, а старшыня пра гэта не даведаецца. А з другога боку, мы радаваліся, што яго няма зараз тут. Нам сорамна было б праз гэты Гасану смех.

Я зрабіў знак хлопцу, які падаваў прысутным чай, каб той папрасіў у мулы для нас дазволу пайсці. Як толькі мула прачытаў «фаціха» — завяршальную малітву,

мы тут жа падняліся. Гасан зноў прыкрыў рот, зрабіў нам знак, каб мы сказалі хлопцу, які падаваў чай, што ў машыне ляжаць рэчы і што іх трэба выцягнуць.

Той гуннуў на дапамогу яшчэ некалькі хлопцаў, якія круціліся ў двары, і яны накіраваліся да машыны. Калі мы выходзілі з двара, Гасан, прыкрыўшы рот, штосьці шапнуў мне на вуха, ды тут жа, пырснуўшы, зайшоўся смехам. Я схваціў яго за руку і сказаў, што не зразумеў, што ён мне сказаў.

— Уважліва паглядзі на таго мужчыну, які падкладвае дровы пад нацёл.

Я паглядзеў на чалавека, пра якога ішла гаворка. Твар гэтага мужчыны быў у воспінах, вочы — блакітныя. Аблічча яго мне здавалася знаёмым. Мы падышлі да машыны. Хлопцы выцягнулі з машыны мяшок муні, які прывёз я, мяшок цунру, які прывёз брыгадзір Гасан, і выцягнулі рагатага барана — яго прывёз загадчык фермы Ашраф. Гасан тут жа сеў за руль і ўключыў запальванне.

Я адвёў убок таго самага хлопца, які падаваў чай, і ціха назваў яго нашы імёны і сказаў, дзе мы працуем. Загадаў яму выказаць ад нашага імя спачуванне Башыру-кішы (Башыры-кішы — старшыня нашага калгаса). У адно імгненне Гасан завёў рухавік і мы вылецелі з сяла. Бачу, зноў смяецца, праняты. Ашраф спытаў:

— Паслухай, Гасан, будзь чалавекам, хоць раскажы нам, чаму ты смяяся? Ты зганьбіў нас на памінах!

Гасан вырুলіў на абочыну і спыніў машыну. Паглядзеў на нас і са смехам сказаў:

— Вы пазналі таго мужчыну, што падкладваў дровы пад нацёл?

Я сказаў, што яго твар здаўся мне вельмі знаёмым. Я недзе яго бачыў.

Гасан: — А ты, Ашраф? Ашраф: — І я бачыў, але, здаецца, тады я бачыў яго ў другім адзенні.

Гасан: — Ты правільна гаворыш. Ты бачыў яго з цыліндрам на галаве і гальштук на шыі, прытым, ведаеш, дзе ты бачыў яго? У кабінце нашага старшыні...

Ад смеху Гасан не мог дагаварыць.

Ашраф зазлаваў: — Эй, ты, пустасмех, пачкай, ну і што з таго, што мы бачылі яго ў кабінце старшыні?

Гасан стрымаў свой смех і сказаў:

— Ды вы хоць ведаеце, хто гэта такі?

Ашраф: — Ну, хто?

— Гэта ж дзядзька нашага старшыні. У сваёй вёсцы ён сельскі пастух. А наш старшыня тры разы выдаваў яго нам за рэвізора. І кожны раз ён выходзіў з поўнымі рукамі: падарункі, адрэзы. Вось зараз я і смяюся з такіх дурняў, як вы.

І мы разам з Гасанам зайшлі са смеху. Ды не зразумела было, хто з наго смяецца.

Пераклад з азербайджанскай.

Антон ЖАРТОВІЧ

ПАРОДЫ

Летуценнае сэрца

Клопат пра музу

Згаджалася з думкай:

На паплавок падобна маё летуценнае сэрца...
Уладзімір КАРЫЗНА,
кніга вершаў і песень
«Шумяць вербы...»

Сэрца плавае ў целе, як рачны паплавок.
Мне шкада, што не сведчыць гэта крытыка зрок.

Маё сэрца жывое!
Летуценныя віры!
Словы ў песні гукае, як святло да зары.

І згаджаецца з думкай, што мелодый сувой трэба тнаць не рукамі, а снаваць галавой.

Хай уздрыгвае слава, як рачны паплавок.
Без цябе, кампазітар, як дзіцячы, мой крон.
Спевакі і спявачкі дзень нясуць на руках.
Не заблытайся, сэрца, ў летуценных радках!

Плот, як барыкада.

Што за плотам —

не відаць...
Віктар ШНІП,
зборнік вершаў
«Гронка свята».

Плот — як барыкада. Лёс — як дзве зары.
Гавары мне, крытык, праўду гавары: Што з тых вершаў будзе? Ёсць ці не з іх толк? Як пісаць, каб зайздасць не штурхала ў бок?

Бо не жарт, браточкі: Музы дзве ў сям'і — Гэта ж, як дзіцятка ў нянем ды сямі.

Не дагледзь малое — нашлае, хрыпіць... Як жа мне плот з вершаў, свой загарадзіць? Верце мне, браточкі! Верце, чытачы! Я — паэт сталічны з вёскі Пугачы.

Мал. А. ПАПОВА.

3 16 ПА 22 МАЯ

16 мая, 20.40

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»

Агляд крытычнай пошты.

18 мая, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка - публіцыстычная праграма.

19 мая, 19.30

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ»

Вершы П. Маналы чытае С. Краўчанка.

19 мая, 23.25

«РАМПА ДРУЖБЫ-88»

На фестывалі аматарскіх тэатраў, рэспублік Прыбалтыкі і Беларусі, які сёла праходзіў у Гродне.

Вядучы — журналіст У. Сцепаненка.

20 мая, 23.05

«РАМПА ДРУЖБЫ-88»

На фестывалі аматарскіх тэатраў.

22 мая, 11.30

«МЕТРАНОМ»

У дыскусійнай зале — працяг размовы аб праблемах опернага тэатра, музычнага выхавання.

22 мая, 13.35

«РАМПА ДРУЖБЫ-88»

На фестывалі аматарскіх тэатраў.

22 мая, 18.30

ЛІТАРАТУРНЫ ТЭАТР

В. Таўлай. Паэма «Таварыш». Чытае А. Падабед.

22 мая, 19.20

«МІНСК МУЗЫЧНЫ»

Балеты В. Елізар'ева. І. Стравінскі. «Вясна свяшчэнная».

Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета АССР.

Галоўныя партыі выконваюць Н. Дадзішкіліяні і А. Карзянкоў.

22 мая, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

С. ГАУРУСЕУ. Званы нябёс. Вершы і паэмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.—1 р. 30 к.

Л. ДАЙНЕКА. След ваўналака. Роман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.—1 р. 60 к.

С. ДЗЯРГАЙ. Чатыры стыхіі. Вершы, паэмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.—1 р. 70 к.

П. ПРАНУЗА. Мой аўтограф. Выбраныя. Мн., «Мастацкая літаратура», 1988.—1 р. 10 к.

Я. РАЙНІС. Агонь і ноч. Пераклад з латышскай В. Сёмухі. Мн., «Юнацтва», 1988.—45 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01193 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніку галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыны (раз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.